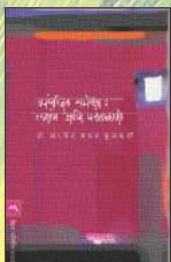
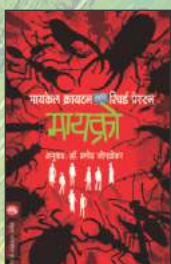
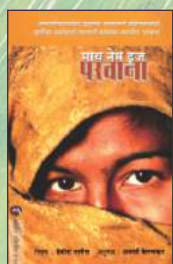
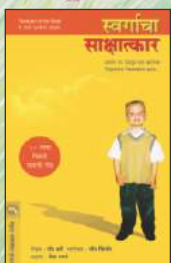
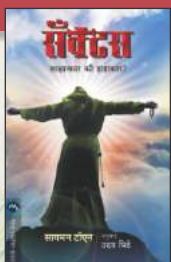

मेहता मराठी ग्रंथजगत

जुलै, २०१९
पृष्ठे १०० किंमत : रु.१५
वर्ष एकोणिसावे
अंक सातवा

ज्येष्ठ पत्रकार अरुण खोरे यांनी कोल्हापूर येथे मेहता बुक सेलर्सला भेट दिली. त्या वेळी त्यांच्यासमवेत मेहता पब्लिशिंग हाऊसचे अनिल मेहता.

मेहता पब्लिशिंग हाऊसच्या संपादक योजना यादव यांच्या 'मरी मरी जाय सीरीर' या कवितासंग्रहास नाशिकच्या यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठातर्फे 'विशाखा' पुरस्काराने गौरविण्यात आले. ज्येष्ठ साहित्यिक श्याम मनोहर यांच्या हस्ते पुरस्कार स्वीकारताना योजना यादव.

मेहता मराठी ग्रंथजगत

◆ जुलै २०१९

◆ वर्ष एकोणिसावे

◆ अंक सातवा

संपादक

सुनील मेहता

कार्यकारी संपादक

शंकर सारडा

संपादन साहाय्य

अंजली पटवर्धन

अंकाची किंमत १५ रु.

वर्गणी मनीऑर्डरने अथवा
ऑनलाईन पाठवावी.

प्रसिद्धी :

दरमहा ११ तारखेस

मांडणी-अक्षरजुळणी

मेहता
पब्लिशिंग
हाऊस

— अनुक्रमणिका —

संपादकीय	४
दिनविशेष	१०
विशेष लेख	१८
चर्चेतील पुस्तक	२४
पुरस्कार	२८
उपक्रम	३०
श्रद्धांजली	३२
पुस्तक परिचय	
मगरडोह	३४
संक्तस	५०
बेटर	६०
अ फुल कबर्ड ऑफ लाइफ	७४
अभिप्राय	
डेमोक्रेसीज इलेक्शन	८२
जॉर्जेस सिक्रेट की टू द युनिव्हर्स	८६
बोनोबो : एक शांतिदूत	९०
सृजनरंग	९४

संपादक-मुद्रक-प्रकाशक : सुनील मेहता,

१९४१ सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी, बाजीराव रोड, टेलिफोन भवनसमोर,

पुणे ४११ ०३० फोन : ०२०-२४४७६९२४/२४४७५४६२

E-mail : mmgj@mehtapublishinghouse.com

'मेहता मराठी ग्रंथजगत' हे मासिक मालक, मुद्रक व प्रकाशक सुनील अनिल मेहता यांनी जय गणेश ऑफसेट, २०/१डी/१अ, सोमवार पेठ, महाराजा लॉज मागे, पुणे- ४११०११ येथे छापून मेहता होम, १ वर मजला, १९४१, सदाशिव पेठ, पुणे - ४११०३० येथे प्रसिद्ध केले. संपादक - सुनील अनिल मेहता.

'Mehta Marathi Granth Jagat' monthly is owned, Printed & Published by Sunil Anil Mehta, Printed at Jai Ganesh Offset, 20/1D/1A, Somvar Peth, Behind Maharaja Lodge, Pune - 411 011 & Published at Mehta Home, 1 & 2 Floor, 1941, Sadashiv Peth, Pune - 411 030. Editor - Sunil Anil Mehta.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ । ३

चार पुस्तकांतील विविधरंगी विश्व

माधव डोकेदुखीने त्रस्त असतो. त्यासाठी तो डॉक्टर भडकमकरांकडे जातो. त्याचं नुसतं डोकं च दुखतं नसतं तर त्याला सारखा कुणीतरी भांडल्याचा आवाज येत असतो. डॉ. भडकमकरांच्या औषधानेही त्याची डोकेदुखी थांबत नाही, तेव्हा ते त्याला मानसोपचारतज्ज्ञ डॉ. वर्तकांकडे पाठवतात. एका कंपनीत हेडक्लार्क असलेला माधव डॉ. वर्तकांना सांगतो, की त्याच्या कंपनीतील एक कामगार गोपाळ मॅनेजमेंटच्या विरोधात सारखा भांडतो आहे आणि मॅनेजर चांगले असूनही गोपाळने त्यांच्याविरोधात इतर कामगारांना भडकवले आहे. गोपाळच्या अशा वागण्यामुळेच माधवला डोकेदुखीचा त्रास होतो आहे; पण प्रत्यक्षात चौकशी केल्यावर असं कळतं की त्याच्या कंपनीत गोपाळ नावाचा कोणीच कामगार नाहीये... एक कडवी धर्मसंघटना गुप्तपणे राहत असते. त्या संघटनेचा क्रूर चेहरा समोर येताच त्या संघटनेतील एक अनुयायी सॅम्युएल (सँक्टस) पर्वतावरून स्वतःला झोकून देऊन आत्महत्या करतो; पण ही घटना सगळ्या जगाच्या समोर येईल, याची दक्षता त्याने घेतलेली असते. या घटनेवरून जे थरारक नाट्य निर्माण होतं, ते वेगवेगळ्या पातळ्यांवरून रंगत राहतं आणि उत्कंठा वाढवत राहतं... अतुल गवांदे हे निष्णात शल्यविशारद अमेरिकेत प्रॅक्टिस करतात. वैद्यकीय क्षेत्रात अधिक चांगली सेवा कशी मिळू शकेल, याचं सोदाहरण विवेचन करताना वैद्यकीय क्षेत्राशी संबंधित अनेक बाबींचा ते ऊहापोह करतात... मॅडम रामोत्स्वे, गॅरेज मालक मातेकोनी, अनाथालयाची चालक-मालक मॅडम पोतोक्वानी यांचं आणि त्यांच्या अवतीभवतीच्या लोकांचं एक भावविश्व आहे. रामोत्स्वे आणि मातेकोनी यांचं लग्न ठरलंय, पण ते लांबणीवर पडलंय. तर या लग्नाची आणि या भावविश्वाची एक प्रसन्न झलक वाचकांना सुखावून जाते.

उपोल्लेखित चार घटना वेगवेगळ्या आहेत; पण त्यातून सामोरं येणारं माणसांचं जग, त्यांचं जगणं, त्यांच्या भावना, त्यांचा परिसर, संस्कृती आणि मनोव्यापार यातून साहित्याची ताकद लक्षात येते. वेगवेगळ्या साहित्यकृतींमुळे वाचक वेगवेगळ्या विश्वामध्ये संचार करून येतो, वेगवेगळ्या व्यक्तींना भेटतो, त्यांच्या भावविश्वाशी एकरूप होतो, त्यांच्या संस्कृतीचं आकलन करून घेतो. वाचकांना अशाच प्रकारचा आनंद देण्यासाठी आम्ही सदैव सज्ज असतो. त्या सज्जतेतून या वेळच्या अंकातून आमची चार नवीन पुस्तकं आम्ही वाचकांच्या भेटीला आणली आहेत. उपरोल्लेखित चार घटना या चार पुस्तकांतील आहेत. त्या घटनांच्या अनुक्रमे ही पुस्तकं आहेत 'मगरडोह,' 'सँक्टस,' 'बेटर' आणि 'द फुल कबर्ड ऑफ लाइफ.'

'मगरडोह' हा गूढकथासंग्रह वाचकांच्या भेटीला आणताना आम्हाला विशेष आनंद होतो आहे; कारण गूढकथांचं लेखन कमी होत चाललेलं आहे, असा सूर निघत असताना शशिकांत वामन काळे यांचा हा गूढकथासंग्रह आम्ही प्रकाशित केला आहे आणि ज्यांनी गूढकथा/भयकथा मराठीत रुजवली आणि कथेच्या या विशिष्ट प्रकाराकडे समीक्षकांचं लक्ष वेधून घेतलं, अशा रत्नाकर मतकरींची प्रस्तावना या गूढकथासंग्रहाला लाभली आहे. शशिकांत काळे यांना माणसाच्या मनोव्यापाराचं गूढ साद घालतं आणि त्याचा शोध ते या कथांमधून घेताना दिसतात. साध्या सरळ निवेदनातून उलगडणाऱ्या या कथा रंजक तर आहेतच, पण संवादीही आहेत.

'सँक्टस' ही एक रहस्यप्रधान कादंबरी आहे. सँम्युएल या सँक्टसच्या आत्महत्येनंतर एका क्रूर धर्म संघटनेचं अस्तित्व धोक्यात येऊ पाहत असतं. ज्या व्यक्तीपासून हा धोका असतो, त्या व्यक्तीच्या मागे ही संघटना हात धुऊन लागते आणि त्याच व्यक्तीचं रक्षण करण्यासाठी एका बाजूने पोलीस आणि दुसऱ्या बाजूने एक कुटुंब प्रयत्न करत असतं. एका गूढ घटनेतून सुरू झालेला हा संघर्ष उत्तरोत्तर रंगत जातो आणि वाचकाला शेवटपर्यंत खिळवून ठेवतो. विशेष म्हणजे सायमन टॉएन यांची ही पहिलीच कादंबरी आहे. अनुवाद केला आहे उदय भिडे यांनी.

'बेटर' हे डॉ. अतुल गवांदे यांचं मार्गदर्शनपर पुस्तक आहे. हे पुस्तक

मार्गदर्शनपर असलं तरी ते वाचकाला खिळवून ठेवतं; कारण डॉ. गवांदे वर्ण्य विषयाची सोदाहरण आणि सोप्या भाषेत चर्चा करतात. वैद्यकीय सेवेत अधिक सुधारणा कशी करता येईल, हे सांगत असताना हात धुण्यापासून ते इराकच्या युद्धभूमीवरील शस्त्रक्रियेचा तंबू, बोस्टनमधील प्रसूतिगृह ते भारतातील पोलिओची फैलावस्थळं, डॉक्टरांच्या हलगर्जीपणाबाबत त्यांच्यावर भरले जाणारे खटले ते डॉक्टरांचा कैद्यांना दिल्या जाणाऱ्या मृत्युदंडातील सहभाग अशा विविध विषयांना ते स्पर्श करतात आणि एक शल्यविशारद म्हणून स्वतःचे अनुभवही विशद करतात. अशी ही व्यापक चर्चा खरंच वाचनीय आहे. वैद्यकीय क्षेत्रात नव्याने पाऊल ठेवणाऱ्यांसाठी आणि जे या क्षेत्रात रुळले आहेत, अशांसाठीही ती मार्गदर्शक ठरावी.

‘द फुल कबर्ड ऑफ लाइफ’ ही कादंबरी वाचकांच्या मनावर प्रसन्नतेचा शिडकावा करते. डिटेक्टिव्ह एजन्सी चालवणाऱ्या मॅडम रामोत्स्वे, एका गॅरेजचे मालक मातेकोनी यांच्यातील रेशीमबंधाचं आगळं दर्शन या कादंबरीतून घडतं. या रेशीमबंधाला मूर्त रूप देण्यास मदत करणाऱ्या एका अनाथालयाच्या चालक-मालक मॅडम पोतोक्वानी मातेकोनींना एका संकटात टाकतात आणि त्यांना त्या संकटातून सोडवण्यासाठी मॅडम रामोत्स्वे एक युक्ती योजते. या कादंबरीतील सरल मनाच्या प्रमुख व्यक्तिरेखा आणि त्यांच्या आजूबाजूच्या व्यक्तींशी त्यांचे असलेले भावबंध यामुळे या कादंबरीला प्रसन्नतेचं परिमाण लाभतं आणि वाचक त्या प्रसन्नतेत हरवून जातो.

तर अशी ही आमची चार पुस्तकं वाचकांना चार वेगवेगळ्या विश्वांचं, संस्कृतींचं, परिसराचं दर्शन घडवतात. जीवनाच्या व्यापकतेची, मानवी मनाच्या अगम्यतेची आणि संवेदनशीलतेची अनुभूती देतात.

मेहता मराठी ग्रंथजगत

नवनवीन पुस्तकांच्या अद्ययावत माहितीसाठी
आजच वर्गणीदार व्हा.

आमच्या छापील अंकाची वर्गणी

त्रैवार्षिक वर्गणी ४५० रुपये

पंचवार्षिक वर्गणी ६०० रुपये

डिजिटल अंकाची वर्गणी

त्रैवार्षिक वर्गणी ३०० रुपये

पंचवार्षिक वर्गणी ४०० रुपये

आमच्या पुस्तकांविषयी आणि नवीन योजनांविषयी जाणून घेण्यासाठी

सर्व ग्रंथालयांना नम्र विनंती

कृपया आपला संपूर्ण पत्ता, (तालुका, जिल्हा, पिनकोडसहित), मेल-
आयडी, फोन नंबर, मोबाईल नंबर ही माहिती आमच्या खालील
व्हॉट्स अप नंबरवर कळवावी.

९४२०५९४६६५

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ । ७

वाचकांसाठी सुवर्णसंधी!

WORDPOWER

बेळगाव / कोल्हापूर

पुस्तके, खेळणी, स्टेशनरी, म्युझिक,

मूव्ही, गेम्स इत्यादी बरेच काही

आता वर्डपॉवरच्या एकाच दालनात उपलब्ध आहे.

सुट्टीचा आनंद पुरेपूर लुटण्यासाठी अवश्य भेट द्या.

बेळगाव, कोल्हापूर येथील वर्डपॉवरचे पत्ते पुढीलप्रमाणे

कामत टॉवर, पहिला मजला, आरपीडी कॉलेजसमोर,

टिळकवाडी, बेळगाव - ५९०००६.

मोबाईल - ७८८८२७७१९०

स्टार बझार, जुना पुणे-बेंगलोर हायवे, कोल्हापूर - ४१६००१.

मोबाईल - ९५१८९१२२६९

अधिक माहितीसाठी संपर्क

wordpowerbookshop@gmail.com

Find us on
Facebook

<https://www.facebook.com/mehta.publishinghouse>

सर्व प्रकारची महाविद्यालयीन पुस्तके, यूपीएससी, एमपीएससी, सेट-नेट, इंजिनिअरिंग, मेडिकल, मॅनेजमेंट, सायन्स, कॉम्प्युटर इ. विविध विषयांवरील क्रमिक व संदर्भ पुस्तके यांचे माहेरघर

मेहता बुक सेलर्स

३२२, भाऊसिंगजी रोड, भवानी मंडपाजवळ,
कोल्हापूर ४१६ ०१२

वेळ : सकाळी ९.३० ते रात्री ८ (शनिवारी बंद)

फोन : (०२३१) २५४२९०१/२५४२३०४/२५४१८८१

Email : mehtabooksellers@gmail.com

 मेहता पब्लिशिंग हाऊस

यांच्या संयुक्त विद्यमाने

नाहीत स्कॅन केलेली पाने किंवा नाहीत पीडीएफ्स...

मराठीत प्रथमच, खरीखुरी eBooks युजर फ्रेंडली, वाचायला सोपी, सोयीस्कर- थेट तुमच्या कॉम्प्युटर, आयपॅड आणि ॲन्ड्रॉइड टॅब्लेटवर!

इथे मिळतील ई-बुक्स...

eBooks

www.amazon.in

play.google.com

Online पुस्तके खरेदी करा

www.mehtapublishinghouse.com

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ । ९

---

१६ जुलै ते १५ ऑगस्ट २०१९

दरम्यानचा दिनविशेष

दिनविशेषानिमित्त पुस्तकसंचावर ५० टक्क्यांपर्यंत सूट

१७ जुलै - डॉ. प्रमोद जोगळेकर यांचा जन्मदिन

संच १ - 'कन्टेजन', 'क्रायसिस', 'जॉर्ज अँड द बिग बँग', 'जॉर्जेस कॉस्मिक ट्रेझर हंट', 'जॉर्जेस सिक्रेट की टू द युनिव्हर्स', 'नेक्स्ट', 'प्रे (सावज)', 'सीजर', 'स्टेट ऑफ फिअर', 'वीरप्पन' या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत

संचाची मूळ किंमत ३९२५/- । सवलत किंमत १९४९/-

संच २ - 'क्रिटिकल', 'असे घडले सहस्रक', 'इंटरव्हेन्शन', 'लेनिनग्राडचा वेढा', 'माझे तालिबानी दिवस!', 'मी, फुलनदेवी', 'मायक्रो', 'पायरेट लॅटिट्यूड्स', 'पॉपी', 'सर्चिंग फॉर डॅडी', 'क्लाराज वॉर', 'द डेमन इन द फ्रीझर', 'टॉक्सिन' या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत

संचाची मूळ किंमत ४३७५/- । सवलत किंमत २१९९/-

१७ जुलै ते १८ जुलै

---

१७ जुलै - अर्ल स्टॅन्ले गार्डनर यांचा जन्मदिन

'द केस ऑफ द केअरलेस क्यूपिड', 'द केस ऑफ द काउंटरफिट आय', 'द केस ऑफ द क्रिमसन किस', 'द केस ऑफ द क्रुकेड कॅडल', 'द केस ऑफ द डेडली टॉय', 'द केस ऑफ द डेम्यूर डिफेन्डन्ट', 'द केस ऑफ द हॉन्टेड हसबन्ड', 'द केस ऑफ द हाऊलिंग डॉग', 'द केस ऑफ द आइस-कोल्ड हॅन्ड्स', 'द केस ऑफ द लकी लूझर' या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत

संचाची मूळ किंमत २०९०/- । सवलत किंमत ११९९/-

१७ जुलै ते १८ जुलै

---

१७ जुलै - जयवंत चुनेकर यांचा जन्मदिन

'द मिरॅकल', 'द सिमीऑन चेंबर' या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत

संचाची मूळ किंमत ७००/- । सवलत किंमत ३७९/-

१७ जुलै ते १८ जुलै

---

१८ जुलै - लॉरेन स्कॅगज यांचा जन्मदिन

‘एक लढा असाही...’ या पुस्तकावर विशेष सवलत
मूळ किंमत २२०/- । सवलत किंमत १३९/-
१८ जुलै ते १९ जुलै

---

१९ जुलै - सूर्यकांत जाधव यांचा जन्मदिन

‘आघात’, ‘अस्मिता’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत
संचाची मूळ किंमत ७००/- । सवलत किंमत ३९९/-
१९ जुलै ते २० जुलै

---

२० जुलै - डॅनियन ब्रिंकली यांचा जन्मदिन

‘सीक्रेट्स ऑफ द लाइट’ या पुस्तकावर विशेष सवलत
मूळ किंमत २००/- । सवलत किंमत ११९/-
२० जुलै ते २१ जुलै

---

२० जुलै - डॉ. एस्. एल्. भैरप्पा यांचा जन्मदिन

‘आवरण’, ‘काठ’, ‘मंद्र’, ‘पारखा’, ‘परिशोध’, ‘पर्व’, ‘सार्थ’, ‘तडा’,
‘तंतू’, ‘वंशवृक्ष’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत
संचाची मूळ किंमत ३७१०/- । सवलत किंमत २५९९/-
२० जुलै ते २१ जुलै

---

२१ जुलै - माधवी देसाई यांचा जन्मदिन

‘असं म्हणू नकोस’, ‘धुमारे’, ‘हरवलेल्या वाटा’, ‘कांचनगंगा’, ‘कथा
सावलीची’, ‘किनारा’, ‘मंजिरी’, ‘नियती’, ‘प्रार्थना’, ‘सागर’,
‘शुक्रचांदणी’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत
संचाची मूळ किंमत १६७०/- । सवलत किंमत १०४९/-
२१ जुलै ते २२ जुलै

---

२१ जुलै - अर्नेस्ट हेमिंग्वे यांचा जन्मदिन

‘घणघणतो घंटानाद’ या पुस्तकावर विशेष सवलत
मूळ किंमत ५५०/- । सवलत किंमत ३६९/-
२१ जुलै ते २२ जुलै

---

२२ जुलै - धनंजय बिजले यांचा जन्मदिन

‘लढा लोकपालचा... उद्रेक आम आदमीचा’, ‘अण्णा हजारे : भ्रष्टाचाराच्या विरोधातील भारतीय लढ्याचा चेहरा’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत संचाची मूळ किंमत ३४०/- । सवलत किंमत १६९/-

२२ जुलै ते २३ जुलै

---

२८ जुलै - आशा बगे यांचा जन्मदिन

‘निसटलेले’, ‘पाऊलवाटेवरले गाव’, ‘प्रतिद्वंद्वी’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत

संचाची मूळ किंमत ४२०/- । सवलत किंमत २७९/-

२८ जुलै ते २९ जुलै

---

२८ जुलै - जागतिक निसर्ग संवर्धन दिन

‘आपली सृष्टी’ (जलसम्राट मासे, अजब सर्पसृष्टी, उभयचरांचे अनोखे विश्व, आकाशसम्राट पक्षी, पाणथळीतले पक्षी, मनोरंजक सस्तन प्राणी, डायनोसॉरचे अद्भुत विश्व, अनोखी मत्स्यसृष्टी, अनोखे सस्तन प्राणी, सरपटणाऱ्या प्राण्यांचे जग) १० पुस्तकांची मालिका, ‘वसुंधरा’, ‘पर्यावरण प्रदूषण’, ‘वेध पर्यावरणाचा’, ‘वायू प्रदूषण’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत

संचाची मूळ किंमत २१२०/- । सवलत किंमत १०४९/-

२८ जुलै ते २९ जुलै

---

२९ जुलै - शि. द. फडणीस यांचा जन्मदिन

‘अंगतपंगत’, ‘बेंडबाजा’, ‘भोकरवाडीच्या गोष्टी’, ‘भोकरवाडीतील रसवंतीगृह’, ‘भुताचा जन्म’, ‘चकाट्या’, ‘चुटक्याच्या गोष्टी’, ‘गंमतगोष्टी’, ‘गाणारा मुलूख’, ‘गप्पागोष्टी’, ‘गप्पांगण’, ‘गोष्टीच गोष्टी’, ‘गुदगुल्या’, ‘हसणावळ’, ‘हुबेहूब’, ‘जावईबापूंच्या गोष्टी’, ‘खडे आणि ओरखडे’, ‘माकडमेवा’, ‘माझ्या बापाची पेंड’, ‘मी लाडाची मैना तुमची’, ‘नावेतील तीन प्रवासी’, ‘फुकट’, ‘सरमिसळ’, ‘सुट्टी आणि इतर एकांकिका’, ‘विरंगुळा’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत

संचाची मूळ किंमत ३२६०/- । सवलत किंमत २०९९/-

२९ जुलै ते ३० जुलै

---

२९ जुलै - तिमिरी एन. मुरारी यांचा जन्मदिन

‘द तालिबान क्रिकेट क्लब’ या पुस्तकावर विशेष सवलत
मूळ किंमत ३२०/- । सवलत किंमत १६९/-
२९ जुलै ते ३० जुलै

---

२९ जुलै - करेन रोझ यांचा जन्मदिन

‘स्क्रीम फॉर मी’, ‘डाय फॉर मी’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत
संचाची मूळ किंमत ९८०/- । सवलत किंमत ५४९/-
२९ जुलै ते ३० जुलै

---

२९ जुलै - प्रभाकर परांजपे यांचा जन्मदिन

‘काळोखाचे थेंब’, ‘पत्रकारितेची मूलतत्त्वे’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष
सवलत
संचाची मूळ किंमत २७०/- । सवलत किंमत १५९/-
२९ जुलै ते ३० जुलै

---

२९ जुलै - आनंद केतकर यांचा जन्मदिन

‘द केस ऑफ द काउंटरफिट आय’ या पुस्तकावर विशेष सवलत
मूळ किंमत २५०/- । सवलत किंमत १४९/-
२९ जुलै ते ३० जुलै

---

२९ जुलै - जे.आर.डी. टाटा यांचा जन्मदिन

‘जेआरडी टाटा यांची पत्र’, ‘कीनोट : जे.आर.डी. टाटा’, ‘टाटा – एका
कॉर्पोरेट ब्रँडची उत्क्रांती’, ‘जेआरडी : एक चतुरस्र माणूस’ या पुस्तकांच्या
संचावर विशेष सवलत
संचाची मूळ किंमत ११०५/- । सवलत किंमत ६९९/-
२९ जुलै ते ३० जुलै

---

२९ जुलै - मयुरी गांधी यांचा जन्मदिन

‘एका प्राणिसंग्रहालयाची गोष्ट’ या पुस्तकावर विशेष सवलत
मूळ किंमत २३०/- । सवलत किंमत १९९/-
२९ जुलै ते ३० जुलै

---

१ ऑगस्ट - हर्मन मेलव्हिल यांचा जन्मदिन

‘शिस्तीचा बळी’, ‘पाचूचे बेट’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत
संचाची मूळ किंमत ३४०/- । सवलत किंमत २२९/-
१ ऑगस्ट ते २ ऑगस्ट

---

१ ऑगस्ट - रॉबर्ट जेम्स वॉलर यांचा जन्मदिन

‘अद्वैत’ या पुस्तकावर विशेष सवलत
मूळ किंमत ३५०/- । सवलत किंमत २१९/-
१ ऑगस्ट ते २ ऑगस्ट

---

२ ऑगस्ट - डॉ. अजेय हर्डीकर यांचा जन्मदिन

‘आयुष्याचा अंतिम संस्कार’ या पुस्तकावर विशेष सवलत
मूळ किंमत १८०/- । सवलत किंमत ११९/-
२ ऑगस्ट ते ३ ऑगस्ट

---

३ ऑगस्ट - अनिल काळे यांचा जन्मदिन

‘मार्कर’, ‘ओल्ड सिटी हॉल’, ‘ओमेर्ता’, ‘द फर्म’, ‘द फिस्ट ऑफ गॉड’,
‘द रेनमेकर’, ‘द रनअवे ज्युरी’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत
संचाची मूळ किंमत २६१०/- । सवलत किंमत १२९९/-
३ ऑगस्ट ते ४ ऑगस्ट

---

३ ऑगस्ट - श्यामला धारपुरे यांचा जन्मदिन

‘चिकन सूप फॉर द वुमन्स सोल’, ‘चिकन सूप फॉर द सोल अँट वर्क’ या
पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत
संचाची मूळ किंमत ४००/- । सवलत किंमत २४९/-
३ ऑगस्ट ते ४ ऑगस्ट

---

४ ऑगस्ट - राजीव तांबे यांचा जन्मदिन

‘बंटू बसला ढगात’, ‘बंटूचा टिकटिक मित्र’, (२ पुस्तकांचा संच), ‘ससोबा-
हसोबा मालिका भाग १ (शेपटीवालं झाड आणि इतर कथा, ससुल्या आणि
इतर कथा, चला चहा पिऊया) ३ पुस्तकांचा सेट’, ‘ससोबा-हसोबा मालिका
भाग २ (शूर ससोबा, छत्रीची जादू आणि इतर कथा, झॅकपॅक शोध आणि
इतर कथा) ३ पुस्तकांचा सेट’, ‘छोटुशा बब्बडच्या गमतीदार गोष्टी (चंपी
मालीश आणि था..था..था..!’, दांडोबा राक्षस आणि गुळगुळीत मावशी,
गुळाची ढेप आणि सरबत, सू सुटका आणि रंगीत डोंगर) ४ पुस्तकांचा

एकत्रित संच' या सर्व संचावर विशेष सवलत
संचाची मूळ किंमत ८००/- । सवलत किंमत ४४९/-
४ ऑगस्ट ते ५ ऑगस्ट

---

४ ऑगस्ट - लीना दामले यांचा जन्मदिन

'अंतरिक्षाच्या अंतरंगात', 'कथारूपी खगोलशास्त्र', 'अशक्य भौतिकी' या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत
संचाची मूळ किंमत ६२०/- । सवलत किंमत ३९९/-
४ ऑगस्ट ते ५ ऑगस्ट

---

४ ऑगस्ट - जागतिक मैत्री दिन

'चौघीजणी', 'टू ब्लू', 'मित्र जोडा आणि लोकांवर प्रभाव पाडा', 'फाईव्ह पॉइंट समवन', 'द श्री मिस्टेक्स ऑफ माय लाईफ', 'एक होता मित्र', 'दोस्त', 'अदान अॅण्ड ईव्हा', 'मैत्री अशी आणि तशी...', 'बेधुंद' या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत
संचाची मूळ किंमत २१५०/- । सवलत किंमत १३४९/-
४ ऑगस्ट ते ५ ऑगस्ट

---

५ ऑगस्ट - डेव्हिड बॉल्डाची यांचा जन्मदिन

'द सिम्पल टूथ' या पुस्तकावर विशेष सवलत
मूळ किंमत ५४०/- । सवलत किंमत २६९/-
५ ऑगस्ट ते ६ ऑगस्ट

---

५ ऑगस्ट - माधव कर्वे यांचा जन्मदिन

'कथा स्वातंत्र्यलढ्याच्या', 'स्टिल लाइफ', 'द क्लायंट', 'पपेट ऑन ए चेन', 'गोल्ड फिंगर', 'ध्यानसूत्र' या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत
संचाची मूळ किंमत १४६०/- । सवलत किंमत ८४९/-
५ ऑगस्ट ते ६ ऑगस्ट

---

५ ऑगस्ट - विजया राजाध्यक्ष यांचा जन्मदिन

'अखेरचे पर्व', 'अवती भवती', 'उत्तरार्ध' या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत
संचाची मूळ किंमत ६००/- । सवलत किंमत ३४९/-
५ ऑगस्ट ते ६ ऑगस्ट

---

६ ऑगस्ट - हिरोशिमा / परमाणू दिन

‘वॉर्सा ते हिरोशिमा’ या पुस्तकावर विशेष सवलत

मूळ किंमत ५५०/- । सवलत किंमत ३४९/-

६ ऑगस्ट ते ७ ऑगस्ट

---

७ ऑगस्ट - डेबोरा एलिस यांचा जन्मदिन

‘टू ब्लू’, ‘नो ऑर्डिनरी डे’, ‘माय नेम इज परवाना’, ‘द ब्रेडविनर’, ‘परवाना’, ‘शौझिया’, ‘आय एम अ टॅक्सी’, ‘सेक्रेड लीफ’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत

संचाची मूळ किंमत १२३०/- । सवलत किंमत ६९९/-

७ ऑगस्ट ते ८ ऑगस्ट

---

८ ऑगस्ट - वैशाली कार्लेकर यांचा जन्मदिन

‘जांभळे आंबे आणि जंमत गोष्टी’, ‘विक्रम वेताळ मालिका भाग १’ (पुतळे जिवंत झाले आणि इतर कथा, राजपुत्राचा निर्णय, गुप्त खजिना, खरं बक्षीस), ‘विक्रम वेताळ मालिका भाग २’ (दैवी सिंहासन आणि इतर कथा, टेकडीवरचं देऊळ, जादूची साखळी, समुद्रातली अप्सरा), ‘विक्रम वेताळ मालिका भाग ३’ (राजाचे रक्षण आणि इतर कथा, राजाची साधना, जादूचा रत्नहार, ज्योतिषाचं नशीब) या तीन भागांच्या संचावर विशेष सवलत

संचाची मूळ किंमत ८७०/- । सवलत किंमत ५६९/-

८ ऑगस्ट ते ९ ऑगस्ट

---

८ ऑगस्ट - शंकर पाटील यांचा जन्मदिन

‘आभाळ’, ‘बंधारा’, ‘भेटीगाठी’, ‘धिंड’, ‘गारवेल’, ‘घालमेल’, ‘इल्लम’, ‘जुगलबंदी’, ‘कथा अकलेच्या कांद्याची’, ‘खुळ्याची चावडी’, ‘खुशाखरेदी’, ‘लवंगी मिरची कोल्हापूरची’, ‘पाटलांची चंची’, ‘पाऊलवाटा’, ‘फक्कड गोष्टी’, ‘शापित वास्तू’, ‘श्रीगणेशा’, ‘ताजमहालमध्ये सरपंच’, ‘टारफुला’, ‘वळीव’, ‘वावरी शेंग’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत

संचाची मूळ किंमत २७३०/- । सवलत किंमत १३४९/-

८ ऑगस्ट ते ९ ऑगस्ट

---

९ ऑगस्ट - नागासाकी दिन

‘नागासाकी’ या पुस्तकावर विशेष सवलत

मूळ किंमत ४००/- । सवलत किंमत २४९/-

९ ऑगस्ट ते १० ऑगस्ट

---

११ ऑगस्ट - वि. स. वाळिंबे यांचा जन्मदिन

‘नेताजी’, ‘वॉर्सा ते हिरोशिमा’, ‘वुड, दि नेशन’, ‘वुड, दि पीपल’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत

संचाची मूळ किंमत १६६५/- । सवलत किंमत १०४९/-

११ ऑगस्ट ते १२ ऑगस्ट

---

१३ ऑगस्ट - अनिल गांधी यांचा जन्मदिन

‘अफलातून मेंदू’, ‘मना सर्जना’, ‘धन्वंतरी घोघरी’, ‘संजीवनी उच्च तंत्रज्ञानाची’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत

संचाची मूळ किंमत ८५०/- । सवलत किंमत ४९९/-

१३ ऑगस्ट ते १४ ऑगस्ट

---

१५ ऑगस्ट - स्वातंत्र्य दिन

‘भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यातील स्त्रिया’, ‘फ्रिडम अँट मिडनाइट’, ‘मोहनदास’, ‘परमवीरचक्र’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत

संचाची मूळ किंमत १८१५/- । सवलत किंमत ८९९/-

१५ ऑगस्ट ते १६ ऑगस्ट

आमचे लेखक-अनुवादक यांच्या जन्मदिनानिमित्त तसेच
दिनविशेषावर आधारित विषयावरील पुस्तकसंचावर विशेष
सवलत

❖ किंमतीमध्ये बदलाची शक्यता ❖

अधिक माहितीसाठी संपर्क

फोन : ०२०-२४४७६९२४ / २४४७५४६२

Whats App No. : ९४२०५९४६६५

website : www.mehtapublishinghouse.com

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ । १७

विशेष लेख

राजन गवस : व्यक्ती आणि वाङ्मय

प्रसिद्ध लेखक राजन गवस शिवाजी विद्यापीठाच्या मराठी विभागाच्या प्रमुख पदावरून नुकतेच निवृत्त झाले. त्यांच्या निवृत्तीच्या निमित्ताने विद्यापीठातील त्यांचे सहकारी रणधीर शिंदे यांनी व्यक्त केलेले हे मनोगत...

शिवाजी विद्यापीठाच्या मराठी विभागाचे प्रमुख, साक्षेपी लेखक, तळमळीचे, विद्यार्थिप्रिय शिक्षक, कार्यकर्ते आदरणीय राजन गवस सर आज सेवानिवृत्त होत आहेत. विद्यापीठासह विद्यार्थी, समाज आणि लिहिणाऱ्याला स्वाभाविकच या घटनेची हळहळ वाटत असेल; कारण समाजात अशा व्यक्ती अपवादानेच दिसतात.

१९९८ मध्ये शिवाजी विद्यापीठात एम. ए.ला होतो, त्यावेळी सरांचे केवळ नाव ऐकून होतो. क्वचित एखाद्या प्रसंगी मुलांनी दाखवले असेल हेच ते लेखक गवस सर. पॅन्ट, झब्बा, खांद्याला शबनम, दाढी आणि बरोबर मुलांचा घोळका अशा स्वरूपात त्यांचे ओझरते दर्शन विद्यापीठ परिसरात घडले. एम. ए. नंतर सरांचे नाव केवळ कानावर यायचे. एकदा अचानक सुरुवातीच्या काळात भिलवडी महाविद्यालयात मुलाखतीला सरांना पाहिले. सर एक्स्पर्ट होते आणि कॉलेजमधील मैदानात निवांत हसतखेळत लोकांशी बोलत फिरत होते. २००५ मध्ये शिवाजी विद्यापीठात मुलाखतीत माझी निवड झाल्याची पहिली बातमीही सरांनी आमच्या सरांना कळवल्याचे स्मरते.

२००८ मध्ये लोकावाङ्मय गृहाने निवडक लेखकांच्या साहित्याचे खंड प्रकाशित करण्याचा एक प्रकल्प हाती घेतला. त्यात मी गवस सरांचा लेखन खंड करावा अशी विनंती प्रकाशनाने केली, त्यानुसार मी त्यांच्या

साहित्याच्या संपादनाचे काम हाती घेतले. त्यावेळी सरांचा अधिक संबंध आला. मला अजून आठवते, मी सीडी हन्ड्रेड गाडीवरून पहिल्यांदाच दबकत दबकत गारगोटीला गेलो होतो आणि पहिल्या भेटीतच संवाद जुळला. गेल्या गेल्या सर म्हणाले, “आधी जेवून घेऊ. मग काम सुरू करू.” शिवाजी विद्यापीठ, मराठी विभागाचा इतिहास, डॉ. गो. मा. पवार ते डॉ. राजन गवस या कर्तबगार साखळीने बांधलेला आहे. विभाग सुरू होण्यापूर्वी डॉ. भगवंतराव देशमुख, पां. ना. कुलकर्णी, बाळकृष्ण कवठेकर, र. बा मंचरकर आणि पुढे डॉ. ल. रा. नसिराबादकर, प्रा. प्रभाकर पाटील, प्रा.रमेश ढावरे, डॉ. विश्वनाथ शिंदे, डॉ. रवींद्र ठाकूर, डॉ. कृष्णा किरवले यांनी ही परंपरा चालू ठेवली.

सरांच्या असंख्य आणि अगणित आठवणी आहेत. कोणालाही चिमटीत न सापडणारे तरीही सर्वांचे. कार्यक्रमांच्या, प्रवासाच्या, मानवी सद्भावाच्या, प्रेमभावाच्या, अनेकांची तिरकस खिल्ली उडण्याच्या अगणित आठवणी मनात आहेत. मध्यमवर्गीय नागरी सुजेच्या बाहेरची दृष्टी, सतत मनात. तत्काळ जमिनीवर आणणारे शहाणपण, मनाचा उमदेपणा, सतत विवेक आणि निर्णयाचे दक्ष भान देणारे सर. राष्ट्र सेवा दल, समाजवादी चळवळ, देवदासी निर्मूलन चळवळीशी सरांचा घनिष्ठ संबंध. अंगावर जबाबदारी घेण्याच्या हट्टामुळे किंवा सर्जनाचा, विवेकाचा किडा मरू नये म्हणून अनेकांच्या साहाय्याला धावून जाणे हा ध्यास. त्यात बऱ्याच वेळा नामुष्की देखील वाट्याला. असे अनेक भलेबुरे अनुभव पाठीशी; पण एकदा का अमुक मनुष्य चांगले काम करत आहे म्हटले की त्याच्या पाठीशी भक्कमपणे उभे राहणार. समाज चळवळीविषयी अपार आत्मीयता. मित्रपरिवार भामरागड, सावरगाव, कळंब, महाड, कलमठ, कणकवली, धर्मीबाद असा पसरलेला. कधीही मनात आले की त्यांच्या सहजभेटीसाठी निघाले.

विभागप्रमुखपदाचा कार्यकाळ त्यांना फार लाभला नाही; परंतु या कार्यकाळात त्यांनी अनेक महत्त्वाच्या विषयांवर चर्चासत्रे, व्याख्याने आयोजित केली. अभ्यासक्रमांची पुनर्रचना, फेरमांडणी केली. ती फार महत्त्वाची आहे. संस्कृतिअभ्यास, ग्रंथेतिहास, ग्रंथ संपादन, आंतरभारतीय साहित्याचा अभ्यास यांसारखे विषय सुरू झाले. एवढेच नव्हे तर ‘भिजकी वही’, जयंत पवार यांची कथा, ‘हिंदू : जगण्याची समृद्ध अडगळ’,

‘अवकाळी पावसाच्या दरम्यानची गोष्ट’, ‘मातीचे पाय’, ‘चाळेगत’, ‘धूळमाती’सारख्या साहित्यकृती अभ्यासास लागल्या. पीएच. डी. विषयी निश्चितीसाठी अत्यंत काटेकोरपणा त्यांनी आणला. प्रसंगी अनेकांची नाराजी पत्करून. आणि पायाभूत सुविधांसाठी तर त्यांनी अपार मेहनत घेतली.

२००७ मध्ये कॉ. गोविंद पानसरे यांनी अण्णा भाऊ साठे साहित्य संमेलनाची सुरुवात केली आणि अण्णा असेपर्यंत स्वतःची आंतरिक गरज म्हणून सातही संमेलनांना सर हजर. अण्णांच्यामुळे माझाही सर्व संमेलनांत सहभाग होता. ही साहित्य संमेलने कल्पकतेने आणि उत्साहाने पार पडली. एका संमेलनाचे सर अध्यक्षही होते. उदंड खर्च न करता वा प्रसिद्धीचे कोणतेही फंडे न करता, कोल्हापूर, अहमदनगर, नांदेड, नागपूर, सावंतवाडी, नाशिक येथे ही संमेलने झाली. संमेलनाआधी पानसरे ममत्वाने हटकून विचारायचे, ‘राजन आहे ना? राजन येतो आहे ना?’ ही सारी संमेलने सरांसोबत मी, रफिक असे मिळून एकत्र केली. या प्रवासातले अनुभव फार अफलातून होते. नगरच्या साहित्य संमेलनात रात्री एका वयोवृद्ध अंध कलावंताने ‘वंदन महामानवाला’ असे अतिशय गोड स्वरात गाणे म्हटले होते. त्या गायकाचे शब्द सरांना खूप आवडले होते. पुढे आठवडाभर सर त्या ओळी सतत गुणगुणायचे. असेच एकदा या संमेलनासाठी कोल्हापूरहून कारने नागपूरला महेंद्र कदम, रफिक, मी व सरांनी प्रवास केला होता. काळोख्या रात्री बव्हंशी ड्रायव्हिंग सरांनी केले होते. पानसरे यांनी ज्या हेतूने ही संमेलने सुरू केली ती संमेलने त्यांच्या जाण्यानंतर हळूहळू बंद पडली आणि संमेलनांचा आमचा प्रवासही थांबला.

एकदा नगरहून येताना उशीर झाला होता. वाटेत दहाच्या सुमारास आम्ही जेवण केले. जेवताना आमच्याबरोबर एक वयस्कर बुजुर्ग साहित्यिक होते. त्यांच्याबरोबर विचारांवरून काहीसे कडाक्याचे मतभेद झाले. आम्ही तरुण भेदरलो. परतताना गाडीत कोणी कोणाशी बोलेली. आमची गाडी रात्री २ वाजता स्वारगेटला आली. आमच्या बरोबरच्या वडीलधाऱ्या लेखकांना तिथे सोडायचे होते. त्यांना तेथून पहाटे ३ वाजता एकच गाडी होती. स्टॅंडवर तुफान गर्दी, त्यांची सुटकेस आणि पिशवी हाती घेऊन आम्ही कडाक्याच्या थंडीत उभे होतो. प्रश्न होता त्यांना एसटीत जागा कशी मिळणार आणि सर गायब. काय करावे कळेना. एसटीत गर्दीत जागा पकडण्यासाठी आम्ही

जोरात मुसंडी मारली. जागा मिळेना. आम्ही हताश झालो. कंडक्टर आला आणि आमच्या बरोबरच्या वयस्क लेखकाला स्वतःजवळील जागा दिली. आमच्या परत लक्षात आले, कंडक्टर बाहेर पडताना सरांनी त्याला पत्रास रुपये दिले होते. विनंती केली होती, 'हे मोठे लेखक आहेत आणि आजारी असतात. त्यांना तुमच्या जवळ बसवून न्या' म्हणून.

सरांबद्दल अनेक किस्से, आठवणी, दंतकथा आहेत किंवा त्या पसरविल्या देखील आहेत. अत्यंत दिलखुलास, मोकळी, 'काय गा' अशी कायम आत्मीयतेने भरलेली सुरावट कानी पडली की हायसे वाटायचे. एकदा नाशिकला मुक्त विद्यापीठात मीटिंगसाठी गेलो होतो. पहाटे पंचवटीला उतरलो. हवेत गारठा होता. विद्यापीठ गाडीची वाट पाहत होतो. बरोबर एक समीक्षक होते. त्यांना चहा प्यावासा वाटला; पण ब्रश केलेलं नव्हतं. ते बिचकत बिचकत म्हणाले, 'राजन, अजून ब्रश केलेलं नाही. काय करूयात?' सर म्हणाले, 'वाघ कधी ब्रश करतो का?' तर ते बराच वेळा सरांच्या तोंडाकडे बघतच राहिले. समारंभ सुरू होईपर्यंत संयोजकांना सर येतील की नाही याची धाकधुक असते. विनय हर्डीकरांना एका कार्यक्रमासाठी हुलकावणी दिली आणि कारण सांगितले, 'एका दूरच्या पाहुण्याचे निधन झाले.' हर्डीकर गमतीने एकदा म्हणाले, 'आता मी कायम राजनला विचारत असतो, तुझ्या पाहुण्यांचं बघ बरं. नाही तर ऐनवेळी अडचण.'

एक लेखक म्हणून तर अजून त्यांच्या साहित्याचे वेगळेपण लक्षात घेतले गेलेले नाही. १९७० नंतरच्या मराठी साहित्यात त्यांच्या लेखनाने मौलिक भर टाकली आहे. कथात्म साहित्याला त्यांच्या लेखनाने विविध आयाम दिले. अनुभव, जीवनदृष्टी, मूल्यभान याचा व्यापक दृष्टिबिंदू दिला. नवा अपरिचित भूगोल, तिथली समाज-संस्कृती साहित्यात आणली. नवी भाषा आणली. त्यांच्या लेखनातील बोलीरूपांचा भलामोठा कोश होऊ शकेल, एवढा अगणित ताज्या शब्दांचा खजिना त्यांच्या संबंध लेखनात आहे. शोषितांबद्दल अपरंपार कणव त्यांच्या मनःसृष्टीत आहे. याचाच एक भाग म्हणजे त्यांच्या 'चौडकं' आणि 'भंडारभोग' या कादंबऱ्या. 'भंडारभोग'ची अर्पणपत्रिका अशी आहे :

तायाप्पा -
लहानपणी तुझ्या पदराला धरून
एक एक घर हिंडायचो-
तेव्हा तू 'बापय' असूनही
अंगावर 'लुगड' का; हा प्रश्न
पडायचा...
आज फक्त तुझ्या पदराआड
लपलेली हुंदक्याची वारुळं
दिसतात. म्हणून हे सर्व तुला
आणि
तुझ्यासारख्या असंख्यांना...

अशा हाडीमाशी खिळलेल्या, गुताडा झालेल्या वारुळांचा कायम ते अंतर्भेद घेत आले आहेत. मराठीत नव्हे, भारतीय साहित्यात देवदासींच्या जीवनाचे इतके प्रभावी, इतके जिवंत आणि मानवतेने केलेले चित्रण क्वचितच पाहायला मिळते. समाजशास्त्रीयदृष्ट्या या लेखनाला कमालीचे महत्त्व आहे. या साऱ्या अनुभवाला त्यांच्या चळवळीतील सहभागाची जोड होती. धर्म आणि पुरुषसत्तेचे दमण काय असते आणि सामान्य माणसे, स्त्रिया त्यांच्या अलगद बळी असतात, याचे करुण असे चित्र या कादंबऱ्यांत आहे. पुढच्या टप्प्यावरील कादंबऱ्यांतही त्यांनी ग्रामीण जीवनाचे नवे दर्शन घडवले, ते बदल आणि स्थित्यंतराच्या पार्श्वभूमीवर. गावात नव्याने घडत असलेलं, रचलं जात असलेलं रचित विशाल पटावर मांडत आले आहेत. कृषिजन समूहाचे समाजशास्त्र ते पोटतिडकीने मांडत आहेत. समूहभाव त्यांच्या आस्थेच्या केंद्रस्थानी आहे. त्यामुळे त्यांच्या चिंतनात सतत आधुनिकतेने, बदलाने, विकासाने निर्माण केलेले प्रश्न आणि हद्दपारीच्या वाटेवरील मानवता यातल्या पेचाचा ध्रुव सतत आहे. या पेचाच्या संघर्षनांदीच्या अनेक खुणा त्यांच्या लेखनात सतत उसळी मारतात. अर्थातच त्यांचा कल स्वाभाविकपणे मानवतेच्या बाजूने आहे. 'माणूस छाती फुटेपर्यंत धावतोय. ठेचकाळतोय. रक्तबंबाळ होतोय. आता जगण्याची वासनाच संपत चाललीय,' या भयावह काळाच्या गडद जाणिवेने आकाराला आलेले लेखन आहे. अनवाणी वाटांवरले तुटलेपण पोखरत जाताना त्यांना अस्वस्थ होत

असावे. हद्दपारीच्या वाटेवरील गावसंस्कृती आणि तिथला माहोल प्रचंड वेगात काळवंडून जात आहे, याचे व्याकूळ भावस्वरास केंद्रीय स्थान मिळणे स्वाभाविक आहे. पूर्वपद आणि उत्तरपद, भरलेपण आणि रितेपण, संचित आणि नुसतीच कोरडी गर्दी, ओलावा आणि एकाकीपण यातल्या सीमारेषेवरील कालस्वर त्यांनी अचूक बांधला आहे. या साऱ्या नाहीशा होणाऱ्या वावटळीत त्यांनी स्वतःच्या मनात जपून ठेवला आहे तो झाडीचा पाऊस नि इरल्यातील उबदार धुक्याची साय आणि मनातल्या कोपऱ्यातले फिरस्ते 'देव चालले गा'या भावपरतेने. 'लोकसत्ता'मधील नव्या सदरात ते ग्रामीण जीवनातील सुत्तडगुत्तड फार प्रभावीपणे मांडत आहेत.

कोणत्याही संस्थांना ऊर्जा आणि चल स्वरूप प्राप्त होत असते ते व्यक्तींच्या कर्तबगारीत. अशा व्यक्तींपैकी सर आहेत. मुलांविषयी तुडुंब कळवळा आहे. नव्याने लिहिणाऱ्याला त्यांचे अंगण सदैव मुक्त आणि खुले असते. आज घडीच्या अनेक श्रेष्ठ लेखकांना नांगरण्यासाठी भूमी देण्याचे श्रेय सरांचे आहे. एका चांगल्या अर्थाने 'गवस स्कूल' महाराष्ट्रभर आहे. त्यांच्या स्वभावात एक प्रकारची अनावर उत्स्फूर्तता आहे. बाह्य चौकटीचा जाच त्यांना सहन होत नाही, त्यावेळी ते स्वतःला फेकून देतात वा आतल्या आत दाबून स्वतःशीच झुंजत राहतात. नव्या काळाचे, बदलाचे, मनुष्यस्वभावाचे महाभारत त्यांच्या मनात सतत सळसळत असते. निवृत्तीनंतर ते त्यांच्या लेखनातून मांडत राहतील, हे सांगायला कोणा भविष्यवेत्त्याची गरज नाही. त्यांनी केलेले संकल्प पूर्णत्वास जाण्यासाठी आणि त्यांच्यातल्या माणूसपणासाठी उदंड शुभेच्छा! त्यांचा सहवास आणि सहभावआधार आता थोडासा विरळ होत जाणार, याची खंत तर मनात आहेच.

प्रा. गो. मा. पवार सर हे गवस सरांचे गुरू. त्यांनी त्यांच्या सहकारी वडीलधाऱ्या भगवंतराव देशमुख यांच्याबद्दल म्हटले होते, 'ते काही असो. पुढच्या पिढ्यांना भगवंतरावांकडून जे मिळणार नाही ते आम्हाला त्यांच्या प्रत्यक्ष सहवासाने मिळाले म्हणून आम्ही भाग्यवान.' ते सरांबाबतही अधिक अचूक आहे.

— रणधीर शिंदे

‘नॉट विदाऊट माय डॉटर’

लेखिका : बेट्टी महमूदी अनु. लीना सोहोनी

सोशल मीडिया हे व्यक्त होण्यासाठी आणि माहिती मिळवण्यासाठीचं एक प्रभावी माध्यम आहे. अगदी आपल्याला आवडलेल्या पुस्तकाबद्दलचं मत नोंदवण्यासाठी फेसबुकसारख्या माध्यमाचा वापर लोक करतात. आमच्या पुस्तकांच्या संदर्भातही अनेक वाचक त्यांच्या प्रतिक्रिया फेसबुकवर नोंदवत असतात. आमची काही पुस्तकं अशी आहेत, की जी फेसबुकवर वाचकांच्या जास्त चर्चेत असतात. अशाच पुस्तकांपैकी एक पुस्तक आहे ‘नॉट विदाऊट माय डॉटर.’ या पुस्तकाने वाचकांच्या काळजाला हात घातला आहे, हे त्यांच्या प्रतिक्रियांवरून लक्षात येतं. तर चर्चेतील पुस्तकाबद्दल यानंतरही वेळोवेळी आम्ही लिहिणारच आहोत.

मेहता पब्लिशिंग हाऊसचं ‘नॉट विदाऊट माय डॉटर’ हे सोशल मीडियावर या महिन्यात गाजलेलं पुस्तक. ‘अतिशय अप्रतिम लेखन, वास्तव चित्रण, मनात असंख्य विचारांचं वादळ निर्माण करणारं, प्रेरणादायी असं पुस्तक,’ अशा या पुस्तकाविषयी असंख्य कमेंट्स वाचल्यावर मला ते पुस्तक वाचल्यावाचून राहवलं नाही.

‘नॉट विदाऊट माय डॉटर’ या पुस्तकावर सोशल मीडियावर बऱ्याच दिवसांपासून चर्चा रंगत होती. त्या चर्चेत सांगितला जाणारा पुस्तकाचा सारांश, प्रत्येकाचे विचार आणि एखादी अशी कमेंट ज्यात लिहिलं होतं की, हे पुस्तक तुम्हाला खिळवून ठेवतं. ते संपूर्ण वाचल्याविना तुम्हाला राहवत नाही. अशी बरीच चर्चा ऐकल्यावर आणि कमेंट्स वाचल्यावर मी ठरवलं... की खरंच अशी नेमकी ही काय कथा आहे, जी आपलं कुतूहल जागृत ठेवते. ‘नॉट विदाऊट माय डॉटर’ हे पुस्तक इतकं चर्चेत का आहे, जे जाणून घेण्यासाठी म्हणून मी ते पुस्तक हातात घेतलं.

बेटी महमूदी लिखित 'नॉट विदाऊट माय डॉटर.' ज्याचा अनुवाद लीना सोहोनी यांनी केला आहे.

ही कथा जरी सत्यकथा असली, कितीही भयंकर वास्तव दर्शवणारी असली, तरीही ती अतिशय प्रेरणादायी आणि हिंमत देणारी आहे, असे कित्येक वाचकांच्या अभिप्रायांमधून मला स्पष्ट झालं. त्यामुळे अनेकजणांनी ही कथा पाच पाच वेळा का वाचली असावी हे कळलं. सिद्धार्थ मोरे नावाच्या एका वाचकांची प्रतिक्रिया वाचून मला त्यातून आपल्या भारत देशाबद्दलचा अभिमान जाणवला. त्यांची प्रतिक्रिया अशी होती, 'ही एक मस्त कादंबरी आहे. इराणमध्ये पाय ठेवल्यावर बेटीने जे भोगलं, ते ज्या प्रकारे लिहिलंय ते वाचायचा कंटाळा येत नाही. ती सुटका करून घेते ते पण खूप थ्रिलिंग वाटतं. आणखी एक

आपल्या देशात त्यांनी एकदा तरी हे कळेल की आपला आहे.' 'कठीण प्रसंगी आणि हिंमतवान होऊ पुस्तकात प्रत्यय एकजण स्त्री शक्तीला चर्चाल्या एक बाजू समोर आली पिढीकरता हे पुस्तक

आहे; कारण आयुष्यात अशा कठीण प्रसंगांना सामोरे जाण्याची प्रेरणा देणारं हे पुस्तक आहेच; सोबतच आई आणि मुलीचं एक घट्ट नातं या कथेतून दर्शविलं आहे. प्रणव उन्हाळे हा युवक लिहितो, 'परकीय संस्कृतींच्या कचाट्यात अडकलेल्या, विश्वासघात, पारतंत्र्य, अत्याचार आणि क्रौर्य यांविरोधात स्वतःच्या लहान मुलीसह स्वातंत्र्य व मूलभूत हक्कांसाठी झुंजणाऱ्या मातेची ही सत्यकथा! हे पुस्तक म्हणजे एका स्त्रीनं पारतंत्र्याच्या गर्तेतून स्वतःच्या केलेल्या सुटकेचं वर्णन केलेली केवळ एक 'पलायन कथा' नसून, एका स्त्रीने परदेशात अत्याचाराविरुद्ध दिलेल्या लढ्याचा, सोसलेल्या शारीरिक व मानसिक वेदनांचा, वेळोवेळी बाळगलेल्या संयमाचा, दाखविलेल्या सामंजस्याचा कथास्वरूपात मांडलेला आणि 'शिकस्त' व

म्हणजे ज्या माणसांना असुरक्षित वाटतं पुस्तक वाचावं, मग देश किती महान स्त्री ही किती कठोर शकते, याचा या येतो,' असे म्हणणारे सलाम करतात. या पुस्तकाची अजून ती म्हणजे, युवा अतिशय प्रेरणादायी

‘श्रद्धा’ यांचा परिणाम सांगणारा हा एक, ‘जबरदस्त संघर्षमय अनुभव’ आहे.’

बेटी मेहमूदी यांनी इराणमधून पतीच्या तावडीतून सुटण्यासाठी काय काय केलं, कोणती संकटं पार केली, याची ही सत्यकथा या पुस्तकरूपाने त्यांनी मांडलीय. आपल्या इराणी पतीवर विश्वास ठेवून आपली मुलगी माहतोब हिच्यासह अमेरिका सोडून काही दिवस कुटुंबियांना भेटण्यासाठी म्हणून आलेली बेटी महमूदी म्हणजेच बेटी इराणला आला. ती कायमचीच तिथे अडकून पडेल, अशी परिस्थिती होती ; पण तिने प्रयत्न सोडले नाही. इराणमधील गचाळ वातावरण, स्त्रियांसाठी असलेले कडक कायदे, तसेच न समजणारी इराणी भाषा या सर्व प्रतिकूल परिस्थितीतसुद्धा हार न मानता, सुटायचेच असे ठरवून, वेळेला अनोळखी माणसांवर विश्वास ठेवून प्रयत्न चालूच ठेवले. ते सर्व वाचताना अंगावर शहारा येतो. एकटीला जाण्याचा सुरळीत मार्ग असताना देखील ‘नॉट विदाऊट माय डॉटर’ म्हणजेच मी अमेरिकेला जाईन तर मुलगी माहतोब बरोबरच, नाही तर नाही, असा ठाम निर्णय घेते. त्यामुळेच बरीच काही संकटं सहन करून शेवटी १९८४ ते १९८६ या तीन वर्षांच्या कालावधीनंतर अखेर इराणमधून सुटका होऊन बेटी माहतोब बरोबर ती अमेरिकेला सुखरूप पोचते; पण तो सर्व जीवघेणा काळ या पुस्तकातून वाचताना बरेचदा डोळे पाणावल्याशिवाय व तिच्या जागी आपण असतो तर काय झालं असतं, असा विचार मनात आल्याशिवाय राहत नाही. एका बैठकीत वाचून काढावं, असं हे पुस्तक प्रत्येकाने जरूर वाचावं असं आहे.

अमोल पंडित यांनी या पुस्तकाबद्दल आपले विचार व्यक्त करताना म्हटलंय, ‘नॉट विदाऊट माय डॉटर’ हे बेटी महमूदी यांचं जगभरात गाजलं पुस्तक. दोन अत्यंत भिन्न अशा जीवनशैली आणि संस्कृतींमधला एक जीवघेणा संघर्ष त्यात आपल्याला पाहायला मिळतो. पुस्तकाविषयी इथे जास्त काही सांगण्याची गरज नाही; पण लीना सोहोनी यांनी केलेला अनुवाद मूळ पुस्तकाइतकाच जिवंत अनुभव देतो. निशिगंधा जोग यांनी एखादं पोर्ट्रेट चितारावं अशा पद्धतीने त्यातील कथानक सांगितलं. ते सांगत असतानाच त्या अक्षरशः बेटीच्या अभिनिवेशातूनच बोलत होत्या. तिला जे काही भोगायला लागलं आणि तिने ज्या समर्थपणे ते आव्हान पेलून स्वतःची आणि मुलीची सुटका करून घेतली ते सगळंच विलक्षण. कथानकाच्या ओघात

पुस्तकातून प्रतीत होणारा संघर्ष, मानवी स्वभावाचे कंगोरे, नात्यांमधली घुसमट यांचा त्यांनी अगदी सुंदर परिचय श्रोत्यांना करून दिला. तिची सुटका झाली आहे, हे माहीत असूनही पुढे काय होईल या चिंतेने वाचक सतत ग्रासला जातो, हे या पुस्तकाचं वैशिष्ट्य त्यांनी अतिशय मनस्वीपणे मांडलं.'

या महिन्यात रंगलेल्या पुस्तकांच्या चर्चेत सर्वाधिक चर्चेतलं आणि वाचनासाठी प्रेरित करणारं मेहता पब्लिशिंग हाऊसचं 'नॉट विदाऊट माय डॉटर' हे पुस्तक प्रत्येकाने नक्कीच वाचायला हवं.

— देवयानी खरे

टी बुक क्लब

या योजनेतील सहाही पुस्तके घेणे आवश्यक!

चालू बुक क्लबचे सभासदत्व ५० भरून घेता येते. या क्लबअंतर्गत दरवर्षी गाजलेल्या सहा इंग्रजी पुस्तकांचे अनुवाद प्रकाशित केले जातात. सभासदांना ही पुस्तके निम्म्या किमतीत मिळतात. पुस्तके प्रकाशित होताच आपणांस त्यासंबंधीची माहिती कळवली जाते.

ही सर्व सहाही पुस्तके घेणे आपल्यावर बंधनकारक राहिल.

या सहा पुस्तकांपुरती ही सभासद फी मर्यादित राहिल. या क्लबच्या सभासदांना आमच्या प्रकाशनाची इतर पुस्तके सवलतीत मिळतील.

टी बुक क्लब योजनेतील 'क्लासिक्स'साठी खास सवलत!
१०० भरून उपलब्ध असलेली कोणतीही आठ किंवा सर्व पुस्तके
एकाचवेळी निम्म्या किमतीत मिळवा.

पोस्टेज खर्च अतिरिक्त

पुरस्कार

योजना यादव यांच्या 'मरी मरी जाय सरीर' कवितासंग्रहास विशाखा पुरस्कार प्रदान

नाशिक : मेहता पब्लिशिंग हाऊसच्या संपादक योजना यादव यांना 'मरी मरी जाय सरीर' या त्यांच्या काव्यसंग्रहासाठी विशाखा पुरस्काराने नुकतेच सन्मानित करण्यात आले. पंधरा हजार रुपये आणि सन्मानचिन्ह असे या पुरस्काराचे स्वरूप आहे. यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त

विद्यापीठातर्फे आयोजित कुसुमाग्रज राष्ट्रीय साहित्य, बाबूराव बागूल कथा व विशाखा काव्य पुरस्कारांचे वितरण ज्येष्ठ साहित्यिक श्याम मनोहर यांच्या हस्ते नाशिक येथे करण्यात आले. कुलगुरू डॉ. वायूनंदन अध्यक्षस्थानी होते. देशातील निरनिराळ्या भाषांतील ज्ञानपीठ व राष्ट्रीय पुरस्कारविजेत्या लेखकांच्या साहित्याचा पट निर्माण करून त्यावर टीकात्मक चर्चा व्हायला पाहिजे, तेव्हाच देशातील साहित्याची समृद्धी कळेल, अशी अपेक्षा श्याम मनोहर यांनी या वेळी व्यक्त केली. पुढे ते म्हणाले, "समाजाला साहित्याची खरोखर गरज आहे का, यावर विचार व्हायला हवा. पूर्णवेळ लेखक होणे आपल्या संस्कृतीत अद्यापही शक्य होत नाही. लेखक नोकरीतून वेळ काढून लेखन करतात. त्याऐवजी त्यांना चिंतनासाठी ताजी ऊर्जा मिळायला हवी." समाजाला वाङ्मय म्हणजे काय, याची समज अद्यापही आलेली नसल्याचेही त्यांनी सांगितले. योजना यादव म्हणाल्या की, पुस्तकांच्या अत्यल्प मानधनामुळे येणाऱ्या नैराश्यावर असे पुरस्कार मात्र ठरतात.

सुशीलकुमार शिंदे आणि सलीम मुल्ला यांना साहित्य अकादमी पुरस्कार

या वर्षीच्या युवा साहित्य अकादमी पुरस्कारांची घोषणा करण्यात आली. मराठी भाषेत सुशीलकुमार शिंदे यांच्या 'शहर आत्महत्या करायचं म्हणतंय' या काव्यसंग्रहाला यंदाचा युवा साहित्य अकादमी पुरस्कार जाहीर झाला आहे. तसेच 'जंगल खजिन्याचा शोध' या

सलीम मुल्ला यांच्या कादंबरीस बालसाहित्य अकादमी पुरस्कार जाहीर झाला आहे.

देशातील एकूण २३ विविध प्रादेशिक भाषांमधील युवा साहित्यिकांना हे पुरस्कार घोषित झाले. साहित्य अकादमीचे पुरस्कार १९५५ पासून दरवर्षी भारतीय भाषांमधील उत्कृष्ट साहित्यकृतींना दिले जातात. यात अनुवाद, युवा आणि बालसाहित्य पुरस्कारांचा समावेश आहे. एकूण २४ भारतीय भाषांमधील उत्कृष्ट साहित्यासाठी हे पुरस्कार दिले जातात. यंदा २३

भाषांतील साहित्यासाठी पुरस्कार जाहीर झाले असून, मैथिली भाषेतील पुरस्कार जाहीर व्हायचा आहे. साहित्य अकादमीच्यावतीने देण्यात येणारा बालसाहित्य पुरस्कार तळंदगे (ता. हातकणंगले) येथील सलीम सरदार मुल्ला यांच्या 'जंगल खजिन्याच्या शोधात' या बालकादंबरीस जाहीर झाला. या कादंबरीत

मुल्ला यांनी अतिशय उत्कंठावर्धक कथा गुंफली आहे. जंगलातील मौल्यवान औषधी वनस्पतींची तस्करी करणाऱ्या टोळीचा पर्दाफाश करणाऱ्या बालचमूचे चित्रण या कादंबरीत केले आहे. मुल्ला यांनी वनविभागात वनरक्षक म्हणून प्रदीर्घ काळ सेवा केली आहे. यादरम्यान त्यांनी केलेली निरीक्षणे या कादंबरीच्या रूपाने अगदी प्रभावी मांडली आहेत.

उपक्रम

सीनिअर-ज्युनिअर वाचनकट्टा

मेहता पब्लिशिंग हाऊस येथे 'सीनिअर-ज्युनिअर वाचनकट्टा' या कार्यक्रमाचं आयोजन करण्यात आलं होतं. या कार्यक्रमात धायरी येथील वाचनप्रेमी ज्येष्ठ नागरिकांचा एक गट आणि 'पुस्तकी किडा' या ग्रुपमधील काही महाविद्यालयीन विद्यार्थी उपस्थित होते.

वाचनकट्ट्याच्या प्रारंभी 'पुस्तकांचे गाव भिलार' येथे भेट देऊन आलेल्या ज्येष्ठ नागरिकांनी आपल्या भेटीचे अनुभव सांगितले. 'भिलार' हे गाव भारतातील 'पहिले पुस्तकांचे गाव' आहे, जेथे विविध पुस्तकांनी नटलेली अशी २५ घरे आहेत. या घरांमध्ये जाऊन आपण विनामूल्य कितीही पुस्तकं वाचू शकतो. या गावातील भेटीविषयी आठवणी सांगताना

सर्व वाचकांमध्ये साहित्याविषयीची ओढ दिसून येत होती. यानंतर जयंत काळे आणि सविताताई देशपांडे यांनी 'मृत्युंजय' या कादंबरीचे अभिवाचन केले. अभिवाचनानंतर ज्युनिअर ग्रुपच्या सदस्यांमधील प्रणव आपटे याने त्यांच्या ग्रुपबद्दल माहिती सांगितली. एखादे पुस्तक वाचल्यावर ते वाचण्याकरता इतरांना प्रवृत्त करता यावे म्हणून या ग्रुपने 'कलामोहोला' असे फेसबुक पेज तयार केले आहे, ज्यावर प्रत्येक सदस्य वाचलेल्या पुस्तकाविषयी माहिती लिहितो. या वेळी प्रणव याने नामदेव ढसाळ यांचे 'गोलपिठा', शान्ता शेळके यांचे 'कोजागिरी', वैभव जोशी यांचे 'मी..वगैरे...', 'तोतोचान' या पुस्तकांविषयी विवेचन केले.

वाचनकट्ट्याच्या अखेरीस उपस्थित प्रत्येक सदस्याने स्वतःचा परिचय करून देत त्यांना आवडलेल्या पुस्तकाची माहिती दिली. प्रत्येक वाचनप्रेमीने एकदा तरी पुस्तकांच्या गावाला भेट द्यावी, असेही आवाहन करण्यात आले. निवृत्तीनंतर विरंगुळा म्हणून सुरू करण्यात आलेला ज्येष्ठ नागरिकांचा वाचनकट्टा आज त्यांचा छंद बनला आहे, हे सांगताना सर्व सीनिअर वाचकांच्या चेहऱ्यावर उत्साह आणि आनंद दिसून येत होता आणि सीनिअर ग्रुपचे अनुभव ऐकताना महाविद्यालयांतील मुलांचा ग्रुपही प्रेरित झाला होता.

मित्र जोडा आणि लोकांवर प्रभाव पाडा

डेल कार्नेगी अनुवाद : अॅड. शुभदा विद्वांस

डेल कार्नेगी यांची 'How to Stop Worrying and Start Living' आणि 'How to Win Friends & Influence People' या जगप्रसिद्ध पुस्तकांचे मराठी अनुवाद

(५० हून अधिक भाषांमध्ये अनुवाद प्रकाशित)

७वी आवृत्ती

किंमत २००/- रु. : पोस्टेज : ५०/- रु. : © ई-बुक स्वरूपात उपलब्ध

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ । ३९

श्रद्धांजली

गिरीश कार्नाड

ज्येष्ठ अभिनेते, लेखक आणि विचारवंत गिरीश कार्नाड यांचे नुकतेच निधन झाले. गिरीश कार्नाड यांची एक आठवण मेहता पब्लिशिंग हाऊसचे अनिल मेहता यांनी जागवली - सांगली जिल्ह्यातील वाळवा येथे १९८८ मध्ये झालेल्या दलित आदिवासी ग्रामीण साहित्य संमेलनाचे उद्घाटक म्हणून गिरीश कार्नाड आले होते. त्यावेळी त्यांची भेट ज्येष्ठ साहित्यिक आनंद यादव आणि अनिल मेहता यांच्याशी झाली. कार्नाड आणि यादव यांच्यात मराठी साहित्यावर मराठीत चर्चा झाली. त्यावरून कार्नाडांना मराठी साहित्याबद्दल बरीच माहिती आणि रुची असल्याचे मेहता यांच्या लक्षात आले. भारतीय सिनेमावर गप्पा मारताना त्यांनी गुरुदत्त आवडते दिग्दर्शक असल्याचे सांगितले. गुरुदत्त यांच्यावरील एका दुर्मिळ पुस्तकाचे नाव घेऊन ते पुस्तक वाचण्याची इच्छा कार्नाडांनी व्यक्त केली. ते पुस्तक मेहतांच्या संग्रही होते. ते पुस्तक घेण्यासाठी कार्नाड यादवांसह कोल्हापूरला मेहतांच्या घरी गेले. मेहतांचे आदरातिथ्य स्वीकारून आणि त्यांना हवे असलेले पुस्तक घेऊन मग ते कर्नाटकला रवाना झाले. कार्नाडांचे 'नागमंडल' हे नाटक १९९३ मध्ये मेहता पब्लिशिंग हाऊसने मराठीत प्रकाशित केले होते. त्याचा अनुवाद उमा कुलकर्णी यांनी केला आहे.

ल. सि. जाधव

ज्येष्ठ कादंबरीकार लक्ष्मण सिद्राम जाधव (वय ७४) यांचे नुकतेच अल्प आजाराने निधन झाले. बँकेतून सेवानिवृत्त झाल्यानंतर वसुंधरा महाविद्यालयात त्यांनी

अध्यापन केले. काव्य, ललित, कादंबरी, बालसाहित्य असे विविध साहित्यप्रकार त्यांनी हाताळले. त्यांच्या 'होरपळ' या आत्मचरित्रास राज्य शासनाचा २०१२ चा लक्ष्मीबाई टिळक उत्कृष्ट आत्मचरित्र पुरस्कार मिळाला. 'याखेरीज लोकशाहीर अण्णा भाऊ साठे पुरस्कार, मृत्युंजयकार शिवाजी सावंत पुरस्कार इ. पुरस्कारांनीही त्यांना गौरविण्यात आलं होतं. मेहता पब्लिशिंग हाऊसने गेल्या वर्षी त्यांची 'अडगळ' ही कादंबरी प्रकाशित केली होती.

बाळ भागवत

ज्येष्ठ लेखक आणि अनुवादक बाळ भागवत यांचे नुकतेच निधन झाले. ते ८१ वर्षांचे होते. त्यांनी गणित या विषयात पदव्युत्तर पदवी प्राप्त केली होती. १९५८ ते १९६८ दरम्यान ते सचिवालयात कार्यरत होते.

त्यानंतर रॅलीज इंडिया लिमिटेडच्या अॅग्रेगेमिकल्स डिव्हिजनमध्ये त्यांनी मॅनेजर पदावर काम केले. १९९८ मध्ये ते निवृत्त झाले. त्यांनी सुमारे सतरा पुस्तके अनुवादित केली होती. त्यामध्ये ब्रॅड थॉर यांचे 'ब्लॅक लिस्ट', जॉन ग्रिशॅम यांचे 'अ टाइम टू किल', फ्रेडरिक फॉर्सिथ यांचं 'द अफगाण' इ. बेस्ट सेलर पुस्तकांचा समावेश आहे. फ्रेडरिक फॉर्सिथ यांचंच त्यांनी अनुवादित केलेलं 'द किल लिस्ट' हे पुस्तक प्रकाशनाच्या मार्गावर आहे. 'देव! छे! परग्रहावरील अंतराळवीर' आणि 'अद्भुत शक्तींचे मायाजाल' ही त्यांची स्वतंत्र पुस्तके आहेत.

गिरीष कार्नाड, ल. सि. जाधव आणि बाळ भागवत यांना मेहता पब्लिशिंग हाऊस आणि मेहता बुक सेलर्स यांच्या वतीने भावपूर्ण श्रद्धांजली.

पुस्तक परिचय

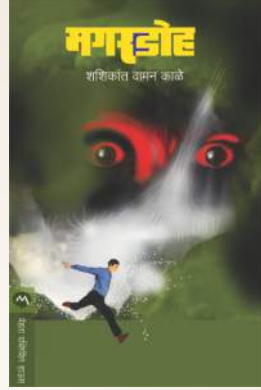
गूढकथा

शशिकांत वामन काळे यांनी मेकॅनिकल इंजिनिअरिंगमध्ये पदवी प्राप्त केली आहे. गेल्या वीस वर्षांपासून ते कथालेखन करत आहेत. विज्ञानकथा कथनाचे कार्यक्रम ते करतात. कोकण मराठी साहित्य परिषदेच्या डहाणू शाखेचे अध्यक्षपद त्यांनी भूषवले आहे. गूढकथा आणि विज्ञानकथांमध्ये त्यांना विशेष स्वारस्य आहे. महाराष्ट्रभरातील विविध दिवाळी अंकांसाठी त्यांनी गूढकथा लेखन केले आहे. 'खेळ', 'वासांसि जीर्णानि' हे विज्ञानकथासंग्रह त्यांच्या नावावर आहेत. तसेच माहिती-ज्ञान-मनोरंजनपर लेखही त्यांनी लिहिले आहेत.

शशिकांत वामन काळे

या शुद्ध गूढकथा आहेत. भयोत्पादन किंवा गुन्ह्याचे अन्वेषण यांच्याशी त्यांचा फारसा संबंध नाही.

एखादी स्पष्टीकरणापलीकडची, विचित्र-विलक्षण म्हणा हवे तर, अशी अशक्यप्राय आणि वाचकाला कोड्यात टाकणारी 'गोष्ट' ('फिनाॅमेनन' या अर्थी) त्या मांडतात आणि संबंधित व्यक्तींवर तिचा होणारा परिणाम सांगतात. या गोष्टी प्रत्यक्षात घडणे अशक्यच असते;

परंतु 'समजा असे झाले तर' या भूमिकेतून लेखक शशिकांत वामन काळे वाचकाची उत्सुकता चाळवतात.

डोकेदुखी

माधव झोपेतून जागा झाला, तेव्हा त्याचं डोकं दुखत होतं. डोक्यात विचारांचा कल्लोळ उडाला होता. भाषणं, आरोप-प्रत्यारोप, खरं-खोटं काहीच कळत नव्हतं. निवडणुका जवळ आल्या होत्या. तरी आता पूर्वीसारखा प्रचाराचा गदारोळ नव्हता. मोठ्या सभासुद्धा भरत नसत. भरल्या असल्या तरी माधवला त्यात रसच नव्हता. दिवसभर केलेला लोकलचा प्रवास. त्यानंतर सभेला जाण्याचा उत्साहही त्याच्याजवळ नव्हता. तीच तीच भाषणे, तोच आवेश, दुसऱ्यांची निंदानालस्ती. व्यासपीठ बदललं की, वक्ते बदलतात याचं जमावाला काय? आज याला तर उद्या त्याला टाळ्या. जनतासुद्धा आता वैतागलेली होती. सगळेच चोर आणि भ्रष्टाचारी!

प्रत्येक जण आपापल्या मित्रमंडळींत सर्वांवर तोंडसुख घ्यायचा; पण हे वक्ते त्यांचेच विचार जाहीरपणे मांडत होते. माधव कधी शाळा-कॉलेजात स्टेजवर उभा राहिला नव्हता की, कधी ऑफिसमध्ये सेंड ऑफ पार्टीमध्ये बोलला नव्हता. ऑफिसमधल्या कोणाच्या लग्नाला गेला तरी प्रेझेंट घेऊन दुसराच कोणी स्टेजवर जात असे. फारच आग्रह झाला तर इतर ग्रुपबरोबर स्टेजच्या पायऱ्या चढे, नाहीतर खालीच खुर्चीवर आइस्क्रीम खात बसे.

कालपासून त्याचं डोकं दुखत होतं. त्यामुळे तो सरळ घरी आला होता. गरम चहा घेऊन चौपाटीवर चक्कर मारली होती. समुद्रावरची ताजी हवा खारून जरा बरं वाटलं होतं. रात्री जेवून झोपायची तयारी केली होती; पण आई म्हणाली, “माधवा! अरे डोकं दुखत असलं तर थोडं तेल घाल डोक्यावर. उन्हातान्हातून फिरला असशील. त्यामुळे दुखत असेल डोकं.”

माधवनं तोही उपाय केला होता. त्यामुळे झोप शांत लागली होती; पण डोकेदुखी काही थांबली नाही. डोक्यात विचारांची गर्दी झाली होती; पण त्यात सुसंगती नव्हती.

तो आठवडा त्याने कसाबसा काढला. ॲस्पिरिन किंवा तत्सम गोळ्या घेत तो दिवस काढत होता. मग मात्र तो फॅमिली डॉक्टर भडकमकरांकडे गेला. नेहमीप्रमाणे डॉक्टरांनी रक्तदाब, डोळे तपासणी इ. जुजबी तपासण्या करून तात्पुरती औषधयोजना सुचवली. सर्व नॉर्मल होतं, तरी गुण येत नव्हता. माधवची डोकेदुखी नुसतीच नव्हती, तर कोणीतरी मोठ्याने बोलत आहे, चिडून बोलत आहे, तर कोणी दुसऱ्याला शांत आवाजात समजावत आहे, असे भास त्याला होत असत. शेवटी डॉ. भडकमकरांनी त्याची केस डॉ.वर्तकांकडे रिफर केली.

डॉ. वर्तक हे मानसोपचारतज्ज्ञ होते. त्यांनी नुकतीच प्रॅक्टिस सुरू केली होती. त्यामुळे तसा अनुभव थोडा होता; पण मनाची कवाडं मात्र खुली होती. ते मुद्दामच रेल्वेने प्रवास करीत. लोकांशी ओळखी काढायच्या, त्यांचे विचार, तक्रारी, मते ऐकून ते शिकत होते. ते असंख्य अनुभव त्यांना ना पुस्तकात मिळणार होते, ना त्यांच्याकडे मर्यादित प्रमाणात येणाऱ्या केसेसमधून.

माधव डॉ. वर्तकांच्या समोर बसला होता आणि सांगत होता, “डॉक्टर! मला सांगायला कसंसंच वाटतं; मला होणारे भास फार विचित्र आहेत. जणूकाही एखादी सभाच भरली आहे, असं वाटतं. म्हणजे राजकीय सभा नव्हे तर जणू वादविवाद चालले आहेत. त्यात आरोप-प्रत्यारोप होत आहेत, असं वाटतं. दिवसा कामात असतो; पण झोपेत हा गोंधळ चालू असतो. झोप चाळवते. मग दिवसभर डोकं दुखत राहतं.”

“असं ! पण वादविवादांचा विषय तरी काय असतो?” डॉक्टरांनी विचारलं.

“विषय नेहमीचाच. कोणीतरी कामगारांना चिथावलेलं असतं. मग मालकाच्या किंवा अधिकाऱ्यांच्या नावानं दिलेल्या घोषणा. त्यांना समजावण्याचे केलेले प्रयत्न. असंच काहीतरी असतं. मला नीट समजत नाही, किंबहुना मी मुद्दाम दुर्लक्षच करतो म्हणा ना. कारण मला असल्या भानगडी आवडत नाहीत. आपल्यावर सोपवलेलं काम आपण करायचं.” माधवने सांगितलं.

“बरं, आता मला सांगा की, तुम्ही ज्या ठिकाणी नोकरी करता तिथली मॅनेजमेंट किंवा सेटअप कसा आहे? वातावरण कसं आहे?” डॉक्टरांनी विचारलं.

“मी एका कन्स्ट्रक्शन कंपनीत नोकरीला आहे. मी हेडक्लार्क आहे. माझ्यावरती ऑफिसर, त्यानंतर मॅनेजर, हाताखाली पाच क्लार्क आहेत. कामगारांशी आमचा प्रत्यक्ष संबंध येत नाही; पण कधी लोन किंवा तक्रारी वगैरेसाठी कामगार ऑफिसमध्ये येतात तेवढेच. मॅनेजर हुशार आहेत. कंपनी कशी चालवायची याचं त्यांना चांगलं ज्ञान आहे. सर्व खात्यांना सांभाळून, सर्वांना बरोबर घेऊनच त्यांचा कारभार चालतो. अगदी तळातल्या कामगारालाही जरी दुखलंखुपलं किंवा कुठं काही बिनसलं तरी त्यांना बरोबर पत्ता लागतो. कोणाची काय गरज आहे, हे त्यांना जणू आपोआपच कळतं. त्यामुळे मातीत काम करणाऱ्यांना बूट, वेल्डिंगवाल्यांना चष्मे वगैरे सर्व आपणहूनच मंजूर केलं आहे.” माधव सांगत होता.

“वाऽऽ ! अगदी आदर्श कंपनी आहे म्हणायची. मग युनियन वगैरे काही आहे का नाही?” डॉ. वर्तकांनी विचारलं.

“तशी युनियन आहे ना; पण संघर्ष, भांडणं वगैरे मात्र नाहीत.” माधव म्हणाला, “म्हणजे मला तरी तसं वाटत होतं असं म्हणा; कारण गोपाळ नावाचा एक कामगार आहे. तो त्या दिवशी चिडून बोलत होता. मॅनेजरला शिव्या देत होता. मी काही लक्ष दिलं नाही.”

“गोपाळ काय करतो? आणि तो तुमच्याकडेच का तक्रार करत होता? त्याच्या सुपरवायझरकडे किंवा युनियनकडे का नाही गेला? जर कंपनीत सलोख्याचे संबंध असतील तर त्याच्यावरचा अन्याय सहज दूर होईल.” डॉक्टरांनी समजावलं.

“गोपाळ हा साईटवरचा कामगार आहे. बऱ्याच वेळा आम्ही एकाच गाडीनं जातो. माझा फर्स्टक्लासचा पास आहे, तर त्याचा सेकंडचा. त्या दिवशी गाडी चुकेल म्हणून मीपण त्याच्याबरोबर सेकंड क्लासमध्येच चढलो होतो, तेव्हा आमचं बोलणं झालं.” माधवने खुलासा केला.

“मग गोपाळचं काय म्हणणं आहे?” डॉक्टरांनी संभाषण चालू ठेवलं.

“खरं सांगू का, माझं त्याच्या बोलण्याकडे लक्ष नव्हतं. आधीच मला सेकंडनं प्रवास करायची सवय नाही. त्यामुळे त्या गर्दीत मी घुसमटून गेलो होतो. त्यात कोणाची तरी बॅग माझ्या गुडघ्यावर आपटत होती. पायावर पाय पडत होते. परत पाकीट जायचीपण धास्ती वाटत होती.” माधवने सांगितलं.

“हरकत नाही; पण मला एक सांगा, तुमच्या डोक्यातले आवाज, भाषणं केव्हापासून सुरू झाली? तुमची आणि गोपाळची भेट झाल्यानंतर की

बकुळी

सुधा मूर्ती
अनुवाद
लीना सोहोनी

किंमत : १५०/- रु.

पोस्टेज : ५०/- रु.

📖 ई-बुक स्वरूपात उपलब्ध

७वी आवृत्ती

ती आपल्या प्रत्येक पत्राच्या घडीत एक नाजूकसं बकुळीचं फूल त्याला आठवणीनं पाठवायची. तिचं पत्र आलं की, श्रीकांतच्या हृदयात एक अनामिक हुरहूर दाटून यायची. हातात ते बकुळीचं फूल घेऊन तो गोड आठवणींमध्ये रमून जायचा. जणू काही आत्ता श्रीमतीच आपल्या अगदी निकट येऊन उभी राहिली आहे, असा त्याला भास व्हायचा. तिचं सौम्य वागणं, तिच्या आसपास दरवळणारा मंद सुगंध, तिच्या स्वभावातला तो साधेपणा आणि तिच्या डोळ्यांतून ओसंडून वाहणारं निर्मळ प्रेम. तिच्या व्यक्तिमत्त्वाला कुठेही अहंकाराचा स्पर्शसुद्धा नव्हता. तिच्या प्रत्येक पत्रातून येणारं एकेक फूल त्यानं जमा केलं होतं. एका छोट्याशा पिशवीत अशी कितीतरी फुलं जमा झाली होती. ती पिशवी रोज त्याच्या उशीखाली दडलेली असायची. प्रत्येक पत्र त्याच्याकरता एक नवी उमेद घेऊन यायचं. या बकुळीच्या फुलाची साथसंगत आपल्याला जन्मभर असणार आहे, ही उमेद!

सुधा मूर्ती यांच्या वैशिष्ट्यपूर्ण शैलीतील भावपूर्ण कलाविष्कार!

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ । ३९

त्यापूर्वीपासून होती?” डॉ. वर्तक विचारत होते.

“तसं नक्की सांगता येणार नाही; पण मला वाटतं, गोपाळची भेट झाल्यानंतर सुरू झालं असावं; पण डॉक्टर, गोपाळचा आणि माझ्या डोकेदुखीचा काय संबंध?” माधवने चमकून विचारलं.

“नाही, तसा काहीच संबंध नाही; पण काय असतं, काही वेळेला आपल्यावर अन्याय होत आहे, असं आपल्याला वाटत असतं; पण तसं बोलून दाखवायचा धीर मात्र होत नाही. मग त्या दाबामुळे डोकेदुखीसारख्या भावनेद्वारे ती व्यथा बाहेर दिसते. उलट काही वेळा दुसरा कुणी समदुःखी भेटला, की वेगळंच घडतं. याला जमावाचं मानसशास्त्र म्हणतात. समविचाराची माणसं एकत्र आली की, फक्त बोलतात, बडबडतात. त्यापलीकडे फारसं काही होत नाही; पण त्यातल्या एकानं जरी दगड हातात घेतला तरी मग दुसऱ्याला पण तीच इच्छा होते असं असतं.” डॉक्टरांनी खुलासा केला.

“अहो, पण माझं तसं नाहीये हो. माझ्यावर मॅनेजरांनी कोणताच अन्याय केलेला नाहीये. मला वाटतं, गोपाळ उगीचच पराचा कावळा करतो आहे. आमचे मॅनेजर खरोखरच अतिशय हुशार गृहस्थ आहेत. योग्य जागी योग्य माणूस नेमण्याची कला त्यांच्याकडे आहे. त्यामुळे तर सगळे बिनतक्रार कामं करतात. मी आपल्याला उदाहरण देतो बघा.

“हे आपलं शरीर आहे. त्यात असंख्य खाती म्हणजे अवयव आहेत. प्रत्येक अवयवाचं काम वेगवेगळं, त्याप्रमाणे त्या अवयवाची रचनाही असते नाही का! दात चावण्यासाठी अगदी घट्ट, तर त्याच्या जवळची जीभ अगदी हाड नसलेली, नाजूक, हाताची कातडी नरम, तर तळपायाची अगदीच राठ. शरीरातील हृदय रक्तवाहिन्यांमार्फत सगळ्या अवयवांना सारखंच रक्त पुरवत असतं. जसं आम्हा सगळ्यांना कंपनीकडून पगार किंवा पैसे मिळत असतात. त्याच्या बदल्यात आम्ही सगळे अवयव आपापलं काम करून हृदयाला रक्त व ऊर्जा पुरवत असतो. प्रत्येक अवयव जरी फक्त आपल्या वाटणीचंच काम करत असला, तरी त्याचं सुसूत्रीकरण मेंदूच करत असतो नाही का? म्हणजे पहा, आपल्याला तहान-भूक लागली की, अन्न कुठं मिळेल याचा विचार करणं, पायांनी तिकडे जाणं, डोळ्यांनी बघणं, हातांनी उचलणं, दातांनी चावून खाणं, ही कामं मेंदूच बघतो की नाही?

“नाही म्हणजे हे सर्व मी आपल्यासारख्या डॉक्टरांना सांगायचं म्हणजे

५५” माधव ओशाळल्या स्वरात म्हणाला.

“छान आहेत की विचार आणि अगदी सुसूत्रपणे मांडताय! ऐकायला चांगलं वाटतं आहे. पुढे बोला ना,” डॉक्टरांनी उत्तेजन दिलं.

“म्हणजे कुठलं काम कुठल्या अवयवानं केव्हा करायचं, हा क्रम जर मेंदूनं ठरवला नाही तर मोठीच आफत होईल, नाही का?

“अगदी आपण पाणी पितो, तेच उदाहरण घ्या ना! जरा चूक झाली की लागलीच उचकी. चालताना काही वेळा मेंदू दुसऱ्याच विचारात असतो. मग लागते ठेच. त्याचा अर्थ असा नाही की त्यानं मुद्दाम दुर्लक्ष करून पायाला इजा केली. उलट एखादा काटा जरी पायात घुसला तरी वरच्या डोळ्यांना पाणी येतं आणि तोच मेंदू डोळ्यांना, हातांना तो काटा काढायला सांगतो की नाही?

“मला फक्त एवढचं सुचवायचं आहे की, आमच्या मॅनेजरनी गोपाळला काही मुद्दाम त्रास दिलेला नाहीये. जाऊ दे. मी आपला उगाच वेळ घेत नाही ना?’ माधवने समारोप केला.

“छे! छे! मला वेळ आहे. चालू दे तुमचं बोलणं,” डॉक्टर म्हणाले.

“परत केव्हातरी, आता नको; पण मला मात्र खूप बरं वाटतं आहे. ऐकून घेतल्याबद्दल थॅक्स.” माधव म्हणाला.

“ठीक आहे. पुढच्या वेळी बोलू; पण परत जर तसे भास झाले तर नीट लक्ष देऊन ऐका आणि मला सांगा.”

डॉक्टरांनी निरोप दिला. काही औषधंही लिहून दिली.

पुढच्या सिटिंगच्या वेळी आल्या आल्याच डॉक्टरांनी विचारलं, “अरे, काय म्हणतोय पाय? मागच्या वेळेस थोडे लंगडत होतात, आता बरे दिसताय. बाकी कसं काय चाललंय? म्हणजे आवाज वगैरे...”

“हां! त्या पायाचं काय, बुटाचा एक खिळा वर आला होता. तो ठोकून टाकला झालं; पण आवाजाचं काही खरं नाही. ऑफिसमध्येसुद्धा वातावरण खराब होत चाललंय.” माधवने सांगितलं.

“म्हणजे तीच गोपाळची केस का?” डॉक्टरांनी विचारलं.

“हो ना! गोपाळनं आता इतर कामगारांना हाताशी धरलं आहे आणि आपली वेगळी युनियन स्थापन केली आहे. मी त्याला खूप समजावलं. बाबा रे, तू उगाच चालत्या गाड्याला खीळ घालू नकोस.” माधव म्हणाला.

“पण त्याचं म्हणणं तरी काय आहे आता?” डॉक्टरांनी विचारलं.

“अहो, कुठंतरी काहीतरी ऐकून येतात आणि अर्थ न कळता बोलत असतात ही मंडळी.

गोपाळ तावातावाने बोलत होता, “म्हणजे आम्ही तळागाळातली माणसं! तुम्हाला काय कळणार आमच्या हालअपेष्टा? तुमचे मॅनेजर वरच्या मजल्यावर एअरकंडिशनड केबिनमध्ये बसून सर्व कारभार बघणार. आम्ही कोणत्या अवस्थेमध्ये काम करतो ते त्यांना कसं कळणार? आम्ही भर उन्हापावसात, धुळीत, चिखलात काम करतो. त्यांना ऊन लागलं की चक्कर येते, तर पावसात सर्दी होते.”

“अरे, असं कसं म्हणतोस? तुमच्या कामाची आणि परिस्थितीची कल्पना असल्याशिवायच का त्यांनी तुम्हाला बूट, हेल्मेट वगैरे दिलं आहे?” मी समजावलं.

“त्यांनी आपणहून दिलं का? अरे, दहा वेळा आम्हाला लागलं, खरचटलं म्हणून आम्ही तक्रारी केल्या तेव्हा दिलं. म्हणजे आम्ही परत त्यांच्याकडे तक्रारी घेऊन जाऊन त्यांचा वेळ खाऊ नये म्हणून दिलं. कळलं?” गोपाळचा आवेश वाढतच होता.

“मग तुमचं म्हणणं तरी काय आहे?” मी गोपाळला विचारलं.

“आम्ही त्यांना सांगितलं आहे की, आम्हाला पण मॅनेजमेंटमध्ये सहभाग हवाय; त्या शिवाय आमची दुःखं तुमच्यापर्यंत पोहोचणार नाहीत.” गोपाळनं सांगितलं.

“मग मॅनेजमेंटनं काय केलं? घेतला का त्यांचा प्रतिनिधी?” डॉक्टरांनी मध्येच विचारलं.

“मला माहित नाही; पण मला ते योग्य वाटत नाही.” माधवने सांगायला सुरुवात केली. मी त्याला खूप समजावलं.

“हे बघ गोपाळ, मी सांगतो ते नीट ऐक. सैन्यात एक शिस्त असते. म्हणूनच सैन्य कुठलंही काम तत्परतेनं आणि चांगल्या रीतीनं करू शकतं. तिथे ब्रिगेडिअरपासून सामान्य सैनिकापर्यंत अनेक पातळ्यांवर लोक काम करीत असतात आणि त्यांना आखून दिलेल्या मर्यादित क्षेत्रातच काम करावं लागतं, त्याला पर्याय नाही. काही जणांनी हुकूम द्यायचे असतात, तर काही जणांनी ते हुकूम फक्त पाळावयाचे असतात. तळातल्या सैनिकांनी ‘असं का?’ हा प्रश्न विचारायचा नसतो तर त्याची फक्त अंमलबजावणी करायची असते. मग त्यात त्याला मरण जरी आलं तरी ते त्यांनी स्वीकारायचं असतं.

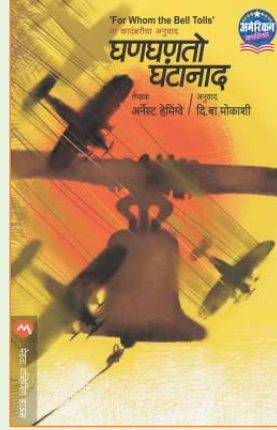
घणघणतो घटनाद

अर्नेस्ट हेमिंग्वे
अनुवाद
दि. बा. मोकाशी

किंमत : ५५०/- रु.

पोस्टेज : ५०/- रु.

© ई-बुक स्वरूपात उपलब्ध

नवे कोरे

स्पेनमधील पाईन वृक्षराजींनी वेढलेल्या
पर्वतरांगांतील घनगर्द जंगलात स्थानिक गॉरिलांच्या मदतीसाठी
एक महत्त्वाचा पूल उडविण्याची योजना आखली जाते.
अनुभवी सुरंगउडव्या आणि फॅसिस्टांविरुद्ध लढणाऱ्या
रॉबर्ट जॉर्डनची या कामगिरीसाठी निवड होते.
तिथे त्या डोंगराळ भागामध्ये त्याला
युद्धजन्य परिस्थितीच्या धोक्याची चाहूल लागते.
या प्रवासादरम्यानच फ्रांकोच्या बंडखोरांच्या
तावडीतून सुटलेली मेरिया त्याच्या आयुष्यात दाखल होते.
'फॉर हूम द बेल टोल्स' ही हेमिंग्वेची एक उत्कृष्ट कादंबरी आहे.
जी स्पेनचे विभाजन करणाऱ्या नागरी युद्धाची दुःखद व्यथा मांडते.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ | ४३

तरच युद्ध जिंकलं जातं.” माधव सांगत होता.

“माधवराव, म्हणजे तुम्हाला असं म्हणायचं आहे का? सैनिकांना वरची जागा कधीच मिळणार नाही तेव्हा त्यांनी वरच्या जागेची इच्छा कधीच करू नये.” डॉक्टर माधवला चिडवण्यासाठी म्हणाले. त्यांना त्याची मनोवृत्ती जाणून घ्यायची होती. “मी काही तत्त्ववेत्ता नाही. फक्त मला वाटतं की सोनं आणि लोखंड दोन्ही धातूच. त्यांच्या अंगभूत गुणधर्मांमुळे एकाचे दागिने घडतात तर दुसऱ्याचा उपयोग पूल बांधायला होतो. त्यांची उलटापालट होऊ शकेल; पण ही उलटापालट उपयुक्त ठरणार नाही किंवा असं बघा की, सगळे दगड जरी सारखेच दिसत असले तरी मूर्ती घडवायला त्यातला एखादाच उपयोगी पडतो. हिरा आणि गारगोटीमधला फरक जवाहिर्यालाच कळतो. मूर्ती घडवणं किंवा पैलू पाडणं हे संस्कार नंतरचे आहेत. म्हणून म्हणतो निवड जाणकाराकडूनच व्हायला हवी. मूर्तिकार आपल्याला हवा तसा दगड शोधून काढतोच. एखाद्या दगडानं माझी मूर्ती घडव असं सांगून काय उपयोग?” माधव म्हणाला.

“वाऽऽ फारच छान सांगितलंत.” डॉक्टर अनाहूतपणे म्हणाले, “पण त्याला ते पटलं का?”

“मला नाही वाटत त्याला पटलं असेल आणि त्यांना भरीला घालणारी मंडळी असतातच! मला त्याच्याशी काही देणं-घेणं नाही; पण माझी डोकेदुखी मात्र वाढली आहे. तुमच्या औषधांचा पण फारसा उपयोग होत नाही.” माधवनं सांगितलं.

“असं करू या, मी तुमच्या फॅमिली डॉक्टर भडकमकरांशी बोलतो. मला वाटतं, आपण स्कॅनिंग करून घेऊ. उपाय खर्चीक आहे म्हणून टाळत होतो. ही चिष्टी घ्या त्यांना. मी त्यांच्याशी नंतर फोनवर बोलेन.” डॉक्टर वर्तकांनी चिष्टी लिहून पाकीट बंद करून माधवच्या हातात दिलं.

आज डॉक्टर वर्तकांकडे डॉ. भडकमकरांचा आणखी एक पेशंट आला होता, तेव्हा त्यांना माधवची आठवण झाली. त्या केसचं पुढे काय झालं, हे त्यांना कळलंच नव्हतं. त्यांनी डॉक्टर भडकमकरांना फोन लावला आणि माधवची चौकशी केली.

“केव्हा तरी या सवड काढून. मग सविस्तर बोलू. फोनवर नको.” म्हणत डॉक्टर भडकमकरांनी फोन बंद केला.

वर्तकांना चैन पडेना. त्याच रात्री क्लिनिक बंद केल्यावर ते

भडकमकरांकडे गेले. डॉक्टर भडकमकर सांगू लागले, “स्कॅनिंगमध्ये माधवरावांच्या मेंदूत एक गाठ आढळली. त्यामुळे त्यांचं डोकं दुखत होतं. रेडिएशनने जाळली तरी फायदा झाला नाही. म्हणजे आता खूपच उशीर झाला आहे. सर्व मेंदूभरच रोग पसरला आहे. आता फारशी आशा उरलेली नाहीये; पण एक विचित्र गोष्ट आढळली आहे. तुम्ही मानसशास्त्रज्ञ आहात तेव्हा तुम्हीच त्याचा नीट खुलासा करू शकाल.

“माधवराव नेहमी कुणा गोपाळ नावाच्या कामगाराबद्दल बोलत असतात आणि तोच त्यांच्या डोकेदुखीचं कारण आहे, अशी त्यांची ठाम समजूत झाली होती.” डॉक्टर भडकमकर म्हणाले.

“खरं आहे. माझ्याकडेही ते त्याच विषयावर बोलत असत. त्यांनी त्याला खूप समजावलं होतं.” डॉक्टर वर्तक म्हणाले.

“खरी गोम तिथंच आहे. त्यांच्या मिसेसनी सांगितलं, त्यांच्या ऑफिसमध्ये गोपाळ नावाचा कोणीच कामगार नाहीये. त्यांच्या ऑफिसमध्ये जाऊन तशी चौकशीही केली आहे. त्यांची कंपनी इतर सर्वसामान्य कंपन्यांसारखीच आहे.” डॉ. भडकमकरांनी सांगितलं.

“हे मला माहीत नव्हतं.” डॉ. वर्तक आश्चर्यानं म्हणाले, “पण त्यांचं बोलणं मात्र अगदी प्रत्यक्षात बोलल्याप्रमाणे असे. विचारही सुसंगत असत. तसा दुहेरी व्यक्तिमत्त्वाचा प्रकारही वाटला नाही किंवा साधा संशयही आला नाही.”

बोलता बोलता डॉ. भडकमकरांनी एक कविता लिहिलेला कागद डॉ. वर्तकांपुढे ठेवला.

पेशी

एक शरीर असंख्य पेशी

गुण्यागोविंदाने जगत होत्या
हाताच्या, पायाच्या, डोळ्यांच्या, मेंदूच्या
आपापले कार्य करित होत्या
त्या एकाच कार्यासाठी जन्मत होत्या
आयुष्य संपल्यावर मरत होत्या
तळपायाची एक पेशी
एकदा विचार करू लागली

एकाच अत्रापासून आम्ही जन्मतो
एकाच हवेवर आम्ही जगतो
त्यांचा आमचा सर्वांचा
एकच लाल रंग असतो
मग जन्मभर का सोसावे
आम्ही काटे आणि माती?
मेंदूच्या पेशींना मात्र सुरक्षित पेटी
ठिणगी पेटली आग भडकली
आणि

तळपायांच्या पेशीला मेंदूत जागा मिळाली
एकाच्या दोन, दोनाच्या चार
मेंदूत पसरल्या त्याच पेशी फार
मग कोणी म्हणाले 'कॅन्सर झाला'
कोणी म्हणाले 'ट्यूमर झाला'
ऑपरेशनने तो काढून टाका
रेडिएशनने तो जाळून टाका
पण आता फार उशीर झाला होता
मेंदूचा ताबा आता
तळपायांच्या पेशींकडे होता
टेनिसन का कोणी परदेशात म्हणाला होता

He has not to question How and Why
But a Soldier has to DO or DIE

भगवान श्रीकृष्ण म्हणाले होते

'स्वधर्मे निधनं श्रेयः

परधर्मो भयावहः ।।

पण हे समजून घ्यायला न तेथे

मेंदूच्या पेशी होत्या न तळपायाच्या

तेथे फक्त एकाच प्रकारचा

लाल पेशींचा गोळाच शिल्लक राहिला होता

“वाचलीत?” डॉक्टर भडकमकरांनी विचारलं, “एक विचित्र गोष्ट

स्वर्गाचा साक्षात्कार

टॉड बर्पो

सहलेखक

लीन व्हिन्सेंट

अनुवाद

मेधा मराठे

किंमत : १९५/- रु.

पोस्टेज : ५०/- रु.

नवे कोरे

कोल्टन बर्पोची अपेन्डिक्सची इमर्जन्सी शस्त्रक्रिया करावी लागली. एखादा चमत्कार घडल्यासारखा तो त्यातून वाचला म्हणून त्याच्या कुटुंबीयांना खूप आनंद झाला. तरी पुढील काही महिन्यांत अशी गोष्ट घडली की, ज्याची त्यांनी कधी अपेक्षाच केली नव्हती – ती गोष्ट खूप सुंदर आणि अलौकिक होती. त्यांचा लहानसा मुलगा स्वर्गात जाऊन परत आला, त्या सफरीचा तपशील तो सांगू लागला. चार वर्षांचासुद्धा नसलेल्या कोल्टननं आपल्या आई-वडिलांना सांगितलं की, शस्त्रक्रियेच्या वेळी तो आपलं शरीर सोडून स्वर्गात जीझसकडे गेला होता. त्याचं ऑपरेशन होत असताना हॉस्पिटलच्या दुसऱ्या भागात त्याचे आई-वडील नेमके काय करत होते, हे सांगून त्यानं आपला खरेपणा शाबीत केला. स्वर्गाच्या भेटीबद्दल तो बोलत राहिला. स्वर्गात भेटलेल्या, पण पूर्वयुष्यात कधीही न भेटलेल्या व्यक्तींनी सांगितलेल्या गोष्टी, तसेच त्याच्या जन्माआधी घडलेले प्रसंग त्यानं पुन्हा सांगितले. कोल्टन अजून वाचायलाही शिकला नव्हता, तरी तो करत असलेली स्वर्गाची वर्णनं आणि दुर्बोध तपशील बायबलशी अगदी मिळताजुळता आहे, हे बघून त्याचे आई-वडील चकित झाले. कोल्टनच्या या विलक्षण अनुभवाविषयी लिहिलंय त्याच्या वडिलांनी.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ | ४७

अशी आढळली की, माधवरावांच्या मेंदूच्या गाठीचं नीट वर्गीकरणच करता आलेलं नाहीये.”

डॉक्टर वर्तक थोडा वेळ थांबून बोलू लागले,

“मला एक कल्पना सुचते आहे. प्रत्यक्षात असं काही घडण्याची शक्यता आहे की नाही माहित नाही; कारण मेडिकल जर्नलमध्ये तरी तसा कुठं उल्लेख आढळला नाही; पण माणसाचं मन किंवा मेंदू यांचं कार्य तरी अजून कुठं ठीक तऱ्हेनं माहित आहे? पण आलंकारिक भाषेत सांगता आलं तर बघतो.

“त्याची डोकेदुखी सुरू व्हायच्या आधी म्हणजे ते पहिल्यांदा माझ्याकडे आले होते तेव्हा बुटाचा खिळा पायाला टोचत होता म्हणून लंगडत होते. आता तळपायाची पेशी म्हणजे गोपाळ समजा. मॅनेजमेंट म्हणजे मेंदू समजा आणि खिळा म्हणजे बाहेरून मिळालेली फूस समजा. हे रूपक ध्यानात घेतलं तर सगळं स्पष्ट होतं. शास्त्रज्ञांना एक गोष्ट नक्की माहित आहे की, शरीरातील पेशींमध्ये संदेशवहन हे विद्युत संकेतामुळेच होत असतं. त्या पेशींमधील संकेत मेंदूच्या कुठल्या तरी भागानं टिपले असावेत. आणि त्यालाच माधवरावांनी ‘गोपाळ’ हे नाव दिलं असावं.”

डॉक्टर वर्तकांनी तो कवितेचा कागद परत करत म्हटलं, “ते म्हणतात त्या- प्रमाणे आता खरोखरच उशीर झाला आहे. पूर्वीच लक्षात आलं असतं तर ती स्पंदनं टिपण्याचा प्रयत्न तरी करता आला असता.”

(पुढचं पाऊल, दिवाळी अंक, २०१२)

☐ ई-बुक स्वरूपात उपलब्ध

अशक्य भौतिकी

मिचिओ काकू

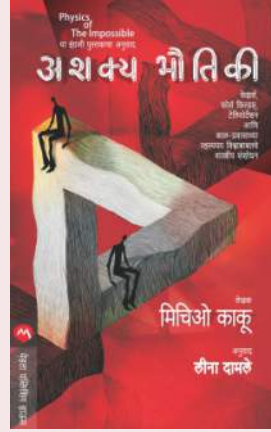
अनुवाद

लीना दामले

किंमत : ३५०/- रु.

पोस्टेज : ५०/- रु.

नवे कोरे

‘अशक्य भौतिकी’ या पुस्तकात सुप्रसिद्ध शास्त्रज्ञ मिचिओ काकू यांनी विज्ञानकथांमधील काल्पनिक उच्च तंत्रज्ञान आणि यंत्रे, जी आजच्या काळात अशक्य वाटत आहेत, ती कुठल्या मर्यादेपर्यंत, उद्याच्या भविष्यात नेहमीच्या रोजच्या वापरातल्या गोष्टी होऊ शकतात, याबद्दल विवेचन केलं आहे. उदा. प्रकाशाला एखाद्या वस्तूभोवती वाकवणे, जवळपासच्या ताऱ्यापर्यंत प्रवास करणे सर्वसामान्य माणसाला शक्य होणे इ. आज आपल्याला माहिती असलेल्या भौतिकशास्त्राच्या नियमांचा महत्त्वाचा भाग आणि त्याच्या मर्यादांबद्दलचं संशोधन करण्यासाठी त्यांनी विज्ञानकथांच्या विश्वाचा, अगदी टेलिपोर्टेशनपासून ते टेलिकायनेसिसपर्यंत वेध घेतला आहे. एकूण, ‘अशक्य भौतिकी’ हे एक विलक्षण असं शास्त्रीय साहस आहे, जे वाचकांना एका अविस्मरणीय आणि भुरळ पाडणाऱ्या अशा शास्त्रीय जगताच्या सफरीवर घेऊन जातं, ज्यातून तुम्हाला अद्भुत असा बोधही होतो आणि करमणूकही होते.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ | ४९

पुस्तक परिचय

सॅक्टस

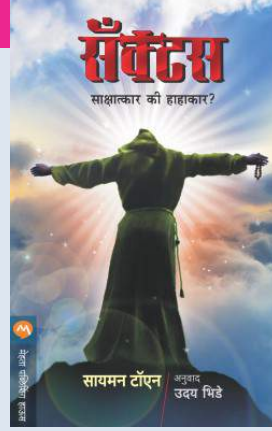

रहस्यरंजक साहित्यकृती घडवण्याचे आपले बऱ्याच दिवसांचे स्वप्न साकार करण्यासाठी डिसेंबर २००७ मध्ये आपल्या नोकरीचा त्याग करून सायमन टॉएन यांनी सहा महिन्यांसाठी फ्रान्समध्ये आपले बस्तान हलवले. अनेक टक्केटोणपे खाल्लेल्या बोटीतून भर मध्यरात्री त्यांनी इंग्लिश खाडीतला झोप उडवणारा प्रवास केला. त्यांनी आणि त्यांच्या कुटुंबीयांनी नव्या घरी पोहोचण्यासाठीचा आठ तासांचा मोटार-प्रवास करण्याचा विचार सोडून दिला आणि राहण्यासाठी हॉटेल शोधण्यासाठी रुइन शहरामध्ये तंगडतोड करत फिरले.

पहाटेपूर्वीच्या धूसर प्रकाशात आकाशाला भेदू पाहणाऱ्या रुइन कॅथीड्रलच्या उंच टोकदार मनोऱ्याच्या दृश्याने 'सॅक्टस' या काल्पनिक कथाबीजाला जन्म दिला.

इंग्लंडमध्ये परतल्यावर सायमन यांनी 'सॅक्टस' पूर्ण होईपर्यंत (स्वतःचे रोजचे खर्च भागवण्यासाठी स्वतंत्रपणे काम करत) लेखनात बराच काळ व्यतीत केला. ही त्यांची पहिलीच कादंबरी आहे. आजतागायत या कादंबरीचा २३ भाषांमध्ये अनुवाद झाला असून, ती ४० देशांमध्ये प्रकाशित होत आहे.

टी बुक क्लब २८ – २२ पुस्तक

सायमन टॉएन
अनुवाद
उदय भिडे

मानवाइतकीच पुरातन असलेली एक गुप्त मसलत
एका माणसाच्या बलिदानामुळे धोक्यात आली आहे.

आणि कदाचित एका स्त्रीच्या धाडसीपणामुळे
एक भयानक सत्य प्रकाशात येण्याची शक्यता आहे.

परंतु त्याला सामोरे जाणे मानवाला पेलवेल का?

काय आहे 'सॅक्टस'चे रहस्य?

(‘सँक्टस’ पुस्तकातून)

कस्टम्सच्या कक्षातून लिव्ह बाहेर पडली आणि त्या उंच छताच्या हवेशीर आगमन कक्षात येऊन दाखल झाली, तोपर्यंत पुरते दोनही वाजले नव्हते सकाळचे. कक्षातल्या भिंतीवरच्या भव्य चित्रांनी आणि शिल्पाकृतींनी कक्षाची गोलाकार गुहेसारखी जागा भरून गेली होती. रुइनच्या दीर्घ आणि रक्तरंजित इतिहासातल्या विमानात वाचलेल्या घटनांमधली त्यात बंदिस्त झालेली काही नाट्यपूर्ण दृश्ये तिने ओळखली.

त्या दृश्यांमधल्या ऐतिहासिक व्यक्तिरेखांमध्ये दिसणारे चैतन्य आणि त्या दृश्यांखालीच वावरणाऱ्या वास्तवातल्या माणसांचे दिशाहीन फिरणे, यातला विरोधाभास ठळकपणे जाणवत होता. त्यामध्ये काही कडक सुटा-बुटातले व्यावसायिक होते आणि ते आपापल्या लॅपटॉप आणि ब्लॅकबेरीमध्ये गुंतलेले होते; पण ते फारसे नव्हते. थंड, उदास दिसणाऱ्या प्रवाशांचे छोटे-छोटे कळप तिथल्या संगमरवरी फरशीवरून पाय ओढत गोंधळल्यासारखे इकडेतिकडे फिरत होते आणि एक-दोघे कंटाळलेले पोलीस या सगळ्याकडे खांद्यावर लटकवलेल्या स्वयंचलित बंदुकीवर हात ठेवून नुसतेच पाहत होते.

रुइनकडे निघालेल्या बहुतेक सर्व पर्यटकांचा ओघ गाझिअँन्टेपच्या उत्तरेकडे असलेल्या मोठ्या विमानतळाकडे वळला. कारण त्या बाजूने ते प्राचीन शहर जास्त जवळ होते. आपले तिकीट काढताना लिव्हने यापैकी कशाचाच विचार केला नव्हता; जे मिळेल ते पहिले विमान गाठायचे, एवढाच विचार तिने तेव्हा केला होता. मार्गदर्शक पुस्तकातल्या माहितीप्रमाणे जुन्या विमानतळापासून प्राचीन शहराकडे नेणाऱ्या बऱ्याच बसमार्गाच्या फेऱ्या होत्या, पण या अशा अडनिड्या वेळी एकदा इथल्या स्थानिक चलनाचे पैसे घेतले की, मिळेल त्या टॅक्सीनेच बहुधा आपल्याला तिकडे जावे लागेल, असा तिच्या मनात विचार आला.

परकीय चलनाची अदलाबदल करण्याची सोय कुठे आहे, ते शोधण्यासाठी ती आजूबाजूला पाहत असताना तिला एक उंचापुरा, उमदा तरुण तिच्याकडेच टक लावून पाहत असल्याचे दिसले. त्याच्या त्या पाहण्यामुळे प्रथम तिने त्याच्याकडे दुर्लक्षच केले आणि नजर दुसरीकडे वळवली, पण पुन्हा त्याच्याकडे पाहिले. आता तो तिच्याकडे पाहून स्मितहास्य करत होता. तीदेखील औपचारिकपणे हसली. तेवढ्यात त्याने तिचेच नाव ठळक अक्षरात लिहिलेले एक कार्ड हातात उंच धरून तिला

दाखवले.

“श्रीमती अॅडमसन?” थोडे जवळ येत त्याने विचारले.

तो कोण असावा याचा काहीच अंदाज येत नसल्याने तिने नुसतीच मान हलवली.

“मला अर्काडियननं पाठवलं आहे.” तो म्हणाला. खोल, भरदार आवाज होता त्याचा. त्याचा न वाटता त्याच्यापेक्षा वयाने मोठ्या असलेल्या व्यक्तीचा आवाज वाटत होता तो. कोणत्याही प्रांतातली विशिष्ट लकब त्याच्या बोलण्यातून जाणवत नव्हती.

“तुम्ही अमेरिकन आहात का?” लिक्नेने विचारले.

“माझं शिक्षण तिथे झालं.” चेहऱ्यावरचे स्मितहास्य तसेच ठेवून तो म्हणाला. “पण आश्चर्य वाटून घेऊ नका. हे पर्यटकांचं शहर आहे, त्यामुळे इथे प्रत्येकाला इंग्रजीत बोलता येतं.”

एका तरी प्रश्नाची उकल झाली म्हणून तिने मान हलवली, पण त्यातूनच नवा प्रश्न सामोरा आल्याने पुन्हा तिच्या कपाळावर आठ्या पडल्या.

“मी कोणत्या विमानाने येतेय, हे तुम्हाला कसं...?”

तिचे बोलणे मध्येच थांबवत तो म्हणाला, “मला नव्हतंच कळलेलं ते. नुकत्याच इथे येऊन दाखल झालेल्या काही आंतरराष्ट्रीय विमानफेऱ्यांपैकी कुठल्याही विमानात तुम्ही असण्याची शक्यता गृहीत धरून मी इथे केव्हाचा उभा आहे.” अर्धी रात्र उलटून गेल्यावरही जागत विमानतळावर उभ्या राहिलेल्या त्या माणसाचा आवाज मात्र चांगलाच उत्साही, ताजातवाना वाटत होता.

“जे मिळालं त्या पहिल्या विमानानं मी आले...” आपल्या येण्याबाबत पुरेशी माहिती न कळवल्याबद्दल संकोच वाटून ती कसेबसे म्हणाली.

“ते फारसं मनावर घेऊ नका.” असे म्हणत त्याने तिच्या हातात लटकत असलेल्या अस्ताव्यस्त होल्डॉलकडे बोट दाखवले आणि म्हणाला, “हे एवढंच आहे का तुमचं सामान?”

“हो, पण तुम्ही काळजी करू नका, मी उचलू शकतेय ते.” असे म्हणत तिने होल्डॉल खांद्यावर घेतला आणि त्याच्या पाठोपाठ संगमरवरी फरशीवर पावले टाकत निघाली.

ही इतकी चांगली सेवा जर्सी शहरात तुम्हाला कधीच मिळणार नाही.

मंदगतीने सरकणाऱ्या प्रवाशांच्या गुंतागुंतीतून कातरीसारखी झपाझप वाट कापत निघालेल्या त्या रुंद खांद्यांच्या माणसावर लक्ष ठेवून चालताना लिव्हच्या मनात विचार आला. भराभरा चालत असल्यामुळे त्याचा पायघोळ कोट वाऱ्यावर फडफडायला लागला, तेव्हा तो तिथल्या भिंतीवरच्या चित्रातल्या वीर योद्ध्यांप्रमाणेच वाटायला लागला.

सावकाश गोल फिरत असलेल्या दरवाजातून बाहेर जाण्याच्या जागेत त्याच्या मागोमाग जात ती उभी राहिली. त्या लहानशा जागेत तिला त्याच्या इतक्या जवळ उभे राहावे लागत होते की, त्याचा देहगंध तिला जाणवत होता. स्वच्छ, कडक, कमावलेले चामडे आणि लिंबाच्या वासाची जाणीव करून देणारा, त्याबरोबरच काहीसा पुरातन आणि आश्चस्त करणारा – कदाचित धुपाचा गंध होता तो. तिच्या माहितीतल्या बहुतेक पोलिसांच्या दृष्टीने 'ओल्ड स्पाइस' वापरणे म्हणजे त्यांच्या उच्च अभिरुचीचे लक्षण होते. तिने पुन्हा एकदा त्याच्याकडे पाहिले. तिला वाटले होते त्यापेक्षा बराच उंच होता तो, शिवाय त्याचे केस तिला आधी वाटले होते तसे काळेभोर नसले, तरी आकर्षक व्यक्तिमत्त्वाची – चांगली उंची, सावळा रंग, बर्फासारखे थंड निळे डोळे – अशी इतर सगळी पारंपरिक लक्षणे होती त्याच्या व्यक्तिमत्त्वात. ज्या आकर्षकपणापासून सावध राहण्याची सगळ्या आया आपल्या मुलींना सूचना देतील आणि तुम्ही पुरेसे पैसे दिलेत, तर काचेच्या गोळ्यात पाहून तुमचे भविष्य सांगणाऱ्यांना ज्याचा चेहरा तिथे दिसेल, तसाच चेहरा होता त्याचा!

गोलाकार फिरणाऱ्या दाराने त्यांना बाहेरच्या रात्रीकडे हलकेच ढकलले. त्याबरोबर काँक्रीटवर टपटपणाऱ्या पावसाचा वास तिच्या प्रवासाने शिणलेल्या गात्रांना ताजेतवाने करून गेला. गेल्या बारा-चौदा तासांत तिला अनुभवायला मिळालेली सगळ्यात ताजी गोष्ट असली, तरी तंबाकूचे व्यसन लागलेल्यांच्या जगात नेहमीच घडते त्याप्रमाणे तिला सगळ्यात प्रथम कशाची आठवण झाली असेल, तर आपल्याला आता सिगारेटची किती गरज आहे याची. दारातून बाहेर आल्याबरोबर ती थांबली आणि आपली बॅग उघडत म्हणाली, "तुम्ही गाडी कुठे उभी केली आहे?"

होर्टॉलमध्ये कशातरी कोंबलेल्या वस्तूंमध्ये काहीतरी शोधत असलेल्या लिव्हकडे मागे वळून पाहत तो म्हणाला, "हे समोरच." आणि रस्त्याच्या पलीकडेच असलेल्या अल्प काळ गाड्या उभ्या करून ठेवण्याच्या

जागेकडे इशारा केला.

पावसाने झोडपल्या जाणाऱ्या रात्रीकडे पाहत लिव्ह म्हणाली, “मी जरा घाईघाईतच सामान घेतलं आणि बहुतेक... मी... कोट आणलेला नाही.”

त्या माणसाने आपली छत्री उघडली; पण तिने त्याच्याकडे दुर्लक्षच केले. तिचे डोळे बॅगेत दिसत असलेल्या चुरगाळलेल्या सिगारेटच्या पाकिटावर खिळले होते. पाकिटावर बोटाने ठोकल्यासारखे करत वर डोके काढलेली एक सिगारेट तिने ओठांत धरूनच बाहेर काढली.

“वाराही सुटलाय बराच.” थंड हवेमुळे अंग आक्रसून घेत ती पुढे म्हणाली, “माझ्यामुळे तुमची छत्री फाटून जायला नको. मी काय म्हणते... तुम्ही एकटेच जाऊन कार घेऊन का येत नाही? मी इथेच थांबते आणि ही सिगारेट ओढते, म्हणजे मला भिजावंही लागणार नाही आणि तुम्हालादेखील जबरदस्तीनं धूर खायला लावल्याबद्दल माझ्यावर खटला भरायची वेळ येणार नाही.”

तो माणूस जरा घुटमळला, मग प्रवाशांना नेण्या-सोडण्याच्या त्या जागेपुढे वाऱ्याने हलणाऱ्या पाण्याच्या पडद्यासारख्या पडणाऱ्या पावसाकडे एकदा नीट पाहिले आणि म्हणाला, “ठीक आहे. इथून हलू नका. मी गाडी घेऊन लगेच येतो.”

मोठमोठ्या ढांगा टाकत तो जात असताना ती पाहत राहिली. जोराचा वारा त्याच्या कोटाची सुटी टोके फडकावत होता. तिने आपल्या सिगारेटभोवती आपल्या दोन्ही हातांचा आडोसा केला, सिगारेट पेटवली आणि सरत्या रात्रीच्या थंड हवेबरोबर फुफ्फुसात, अगदी खोलवर पोहोचेल, असा जोरदार झुरका घेतला. इतक्या वेळानंतर प्यायला मिळालेल्या सिगारेटचा आनंद बराच वेळ धरून ठेवून जेव्हा तिने सगळा धूर परत बाहेर सोडला, तेव्हा त्या धुराबरोबर धक्कादायक विमानप्रवासाचा शीण वितळून हवेत विरघळून जातोय, असेच तिला वाटायला लागले. सिगारेटचे पाकीट तिने पुन्हा बॅगेत ठेवले, शोधाशोध करून आपला मोबाइल काढला आणि बटण दाबून सुरू केला.

रस्त्याच्या समोरच्या बाजूच्या बस स्टॉपच्या आडोशाला रात्र काढायच्या विचारात असलेल्या तीन तरुणांना खडसावताना दिसणाऱ्या सुरक्षा रक्षकाच्या जवळून तिथल्या भर पावसात एक व्हॅन भरकन गेली. कुठल्यातरी कॉलेजचे जोरदार पार्टी करून आलेले विद्यार्थी असावेत किंवा ज्यांना

नेहमीच एका जागेवरून दुसरीकडे हाकलले जात असते, तसे अगदी नेहमीचेच भटके असावेत ते.

रुइनमध्ये आपले स्वागत आहे...

फोन चालू झाल्याची खूण म्हणून तिच्या हातातला फोन थरथरला. ती संपर्क करू शकली नव्हती, असे तीन फोन आणि वाचू शकली नव्हती, असे दोन संदेश आलेले होते. आपल्या व्हॉइसमेलमध्ये काय संदेश नोंदवला गेला आहे, हे पाहण्यासाठी ती मोबाइलची बटणे दाबत असतानाच एक अगदी सर्वसाधारण, कसलेही चिन्ह वगैरे नसलेली लांबसडक रेनॉल्ट गाडी तिच्यासमोर येऊन उभी राहिली. खिडकीची काच खाली झाली आणि एका टापटीप पोशाख केलेल्या पोलिसाने स्टियरिंग व्हीलजवळ बसल्या बसल्याच तिच्याकडे पाहून स्मितहास्य केले. मग पुढे वाकून मागच्या बाजूचे दार उघडले.

लिव्हने सिगारेटचा एक शेवटचा जोरदार झुरका घेतला. फिरत्या दरवाजाजवळच असलेल्या रक्षापात्रात चुरगाळून दाबत सिगारेट विझवली. बॅग घेतली आणि पावसाने चिंब भिजलेल्या पदपथावरून धावतच जात पटकन कारच्या उबदार, कोरड्या अंतरंगात शिरली.

दार लावून घेतल्यावर सीटवरचा सुरक्षापट्टा बांधताबांधता तिने विचारले, “तुमचं नाव काय?”

त्याने गाडी सुरू केली आणि विमानतळावरून बाहेर पडण्याच्या दिशेने निघालेल्या गाड्यांच्या रांगेत घुसवल्यावर म्हणाला, “गॅब्रिएल.”

“म्हणजे देवदूत?”

हसू आल्याने त्याचे डोळे बारीक झाल्याचे तिला आरशामध्ये दिसले. “हो देवदूतासारखंच.”

दरवाजाला टेकत ती जरा आरामशीरपणे बसल्यावर सगळा शीण तिला एखाद्या ब्लॅकटसारखा लपेटून टाकू लागला. ती डोळे मिटणार होती, इतक्यात तिला संदेशांची आठवण झाली. पुन्हा एकदा नोंदवल्या गेलेल्या संदेशांमध्ये काय सांगितले आहे, ते पाहण्यासाठी आवश्यक ती बटणे दाबून मोबाइल कानाशी लावून काय संदेश ऐकायला मिळतोय, ते पाहू लागली. “तुम्ही कुणाला फोन करताय?” ड्रायव्हरने विचारले.

अनावर झालेली जांभई देतच ती म्हणाली, “काय संदेश आले आहेत ते पाहत होते, पण आपण नक्की कुठे चाललो आहोत?”

टी बुक क्लब २८ - ३रे पुस्तक

नवे कोरे

मायक्रो

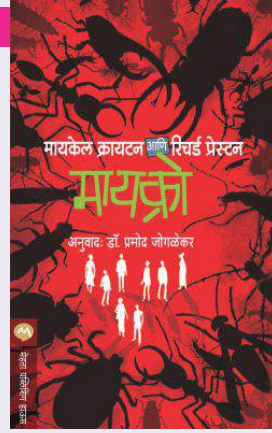
मायकल क्रायटन

अनुवाद

डॉ. प्रमोद जोगळेकर

किंमत : ४५०/- रु.

पोस्टेज : ५०/- रु.

ज्युरासिक पार्कच्या लेखकाची रानटी निसर्ग आणि अत्याधुनिक विज्ञान यांच्या झुंजीबद्दलची भयकारक कहाणी.

होनोलुलूमधल्या एका बंदिस्त ऑफिसात तीन माणसे मृतावस्थेत आढळली. झगडा झाल्याची काहीही चिन्हे दिसत नव्हती, तरीही त्यांच्या अंगावर अत्यंत धारदार शस्त्रांच्या असंख्य खुणा होत्या.

नॅनीजेन ही सूक्ष्मजीवशास्त्रातील आघाडीची कंपनी.

केम्ब्रिज, मॅसॅच्युसेट्स इथल्या सात ग्रॅज्युएट विद्यार्थ्यांना हवाई येथे आमंत्रित करते. तिथे त्यांना वैज्ञानिक जगतातली नवी विलक्षण प्रगती बघायला मिळेल;

पण हे विद्यार्थी मृत्यूच्या जबड्यात प्रवेश करणार आहेत.

विद्यार्थ्यांच्या या गटाला अमर्याद ताकदीचे, कल्पनाही करता येणार नाही असे तंत्रज्ञान बघता येते; पण ते विद्यार्थी हवाईच्या घनदाट वर्षारण्यात फेकले जातात. अशा पर्यावरणात की, जिथे मृत्यूने गाठण्याची खात्री आहे. त्यांना नष्ट करण्यासाठी सज्ज असलेल्या आक्रमक मानवी हितसंबंधांवर मात करून जगण्यासाठी, निसर्गाच्याच विघातक ताकदीचा त्यांना वापर करावा लागतो.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ | ५७

“रुइनमध्ये, आणखी कुठे?” रहदारीपासून आपली गाडी बाजूला घेत आणि एका सर्किटस रोडवर घालत तो म्हणाला.

मग वादळामुळे पाठीमागे सतत चाललेल्या खरखर आवाजाच्या पार्श्वभूमीवर तिला आलेला पहिला संदेश तिच्या कानात वाजू लागला.

४७

“हॅलो... अंऽऽ श्रीमती अॅडमसन. मी इन्स्पेक्टर अर्काडियन बोलतोय. पुन्हा एकदा... तुमचा भाऊ गमावल्याच्या दुःखात... आम्ही मनापासून सहभागी... मी नेवार्क पोलीस डिपार्टमेंटचे डिटेक्टिव्ह बेरिंजर यांना... काही फोटो ई-मेल केले...”

संदेश मुद्रित केला जात असताना पाठीमागे फार खरखर होती आणि त्याचे बोलणे मधून मधून नीट मुद्रित झाले नाही असे वाटत होते, म्हणून तो काय बोलला ते नीट ऐकू यावे, यासाठी तिने फोन कानावर दाबूनच ठेवला.

“ते तुम्हाला लवकरच फोन... ते फोटो पाहून औपचारिकरीत्या तुम्ही त्याची ओळख... ते तिकडच्या पोलिसी सोपस्कारांची काळजी घेतीलच... तरीही माझ्याकडून काही... मला अवश्य फोन करा...”

संदेश संपला आणि अन्वयार्थ डोक्यात शिरताच ती चमकली आणि तिचे लक्ष ड्रायव्हरच्या सीटवर बसलेल्या माणसाकडे गेले. अर्काडियनने ओळख पटवण्यासाठी फोटो ई-मेलने पाठवले होते, म्हणजेच ती इथे येईल, अशी त्याने अपेक्षा केलेली नव्हती आणि असे असताना तो तिला विमानतळावरून घेऊन येण्यासाठी कुणालाही का पाठवेल? इतक्यात दुसरा संदेश ऐकू येऊ लागला.

“हाय, माझं नाव डिटेक्टिव्ह बेरिंजर आहे आणि मी नेवार्क शहर पोलीस डिपार्टमेंटमध्ये आहे...”

पुढचा संदेश शेवटपर्यंत ऐकत बसण्याची तिला गरजच वाटली नाही.

हा म्हणाला होता की, त्याचे नाव गॅब्रिएल आहे आणि तो पोलीस आहे, असेही म्हणाला होता.

नाही.

तो पोलीस आहे असे तो कधीच म्हणाला नव्हता. त्याने आपली ओळख सांगताना तिला आपला पोलिसाचा बिल्ला दाखवलाच नव्हता. मला अर्काडियनने पाठवले आहे, एवढेच तो बोलला होता आणि बाकीच्या गोष्टी

तिने आपल्या आपणच गृहीत धरल्या होत्या. मूर्ख. स्वतःच्या शारीरिक-मानसिक थकव्यामुळे आणि त्याच्या छान दिसण्या-वागण्यामुळे ती अनायासेच जाळ्यात ओढली गेली होती. म्हणजे मग हा होता तरी कोण?

“सगळं काही ठीक आहे ना?”

वर नजर करून तिने त्याच्याकडे आरशातून पाहिले.

“हो,” ती म्हणाली. आपल्या चेहऱ्यावर काळजी दिसत असावी, याची तिला अचानक जाणीव झाली.

“कामाचा ताण आहे, एक तर इकडे येण्यासाठी हे विमान मी अगदी घाईतच पकडलं. निघण्यापूर्वी काही आवश्यक कामं करायची होती, पण वेळच मिळाला नाही. त्यामुळे माझे साहेब फार चिडले आहेत.”

एक व्हॅन त्यांच्या बाजूने चाकांखालून पाण्याचे फवारे उडवत प्रचंड वेगाने जात होती. त्यामुळे त्याचे डोळे आरशातून पुन्हा रस्त्याकडे वळले. टायर रस्त्यावर जोरात घासले गेल्याचा आवाज आला आणि पुढच्याच क्षणाला त्या गाडीचा आतला भाग लाल रंगात न्हाला. वेगात पुढे गेलेल्या त्या व्हॅनचे ब्रेक्स जोरात दाबले गेले होते. अगदी करकचून जोरात.

गॅब्रिएलनेदेखील तेच केले. त्यानेही जोरात ब्रेक दाबल्यावर त्यांच्या रेनॉल्टची चाके पावसाच्या पाण्याने चिकट निसरड्या झालेल्या रस्त्यावरून कचकच आवाज करत गेली. गाडीचा पुढचा बंपर त्या व्हॅनच्या मागच्या बाजूला दाणकन आपटल्यामुळे एक जबरदस्त हादरा बसला. पोटावर पट्टा बांधला होता, तरीही पट्ट्यासकट लिव्ह पुढे फेकली गेली. खाट् असा एक मोठा आवाज झाला आणि त्या आवाजामुळे गाडीतली जीवरक्षण व्यवस्था कार्यान्वित होऊन हवेच्या पिशव्या उघडल्या जाण्यापूर्वी आपल्यावर गोळी झाडण्यात आली आहे, असेच लिव्हला क्षणभर वाटले.

पण त्यानंतर मात्र सगळे भोवताल अतिमंद गतीने फिरत राहिले.

TBC च्या सभासदांना निम्म्या किंमतीत

बेटर

डॉ. अतुल गवांदे हे चार लोकप्रिय पुस्तकांचे लेखक आहेत. 'कॉम्प्लिकेशन्स', जे पुस्तक नॅशनल बुक अॅवॉर्डच्या अंतिम फेरीसाठी निवडलं गेलं होतं; 'बेटर', ज्याची निवड अॅमेझॉन डॉट कॉमनं दहा सर्वोत्तम पुस्तकांमध्ये केली होती आणि 'द चेकलिस्ट मॅनिफेस्टो' हे त्यांचं तिसरं पुस्तक. बोस्टनमधल्या 'ब्रिहॅम अॅन्ड विमेन्स हॉस्पिटल'चे ते शल्यतज्ज्ञ आहेत, 'द न्यू यॉर्कर'चे ते लेखक आहेत आणि 'हॉर्वर्ड मेडिकल स्कूल' आणि 'हॉर्वर्ड स्कूल ऑफ पब्लिक हेल्थ'चे ते प्राध्यापक आहेत. विज्ञानावर लिहिलेल्या लेखांमुळे त्यांना 'लेविस थॉमस प्राइझ' मिळाले आहे. मॅकऑर्थर फेलोशिप आणि दोन नॅशनल मॅगझिन अॅवॉर्ड्स मिळाले आहेत.

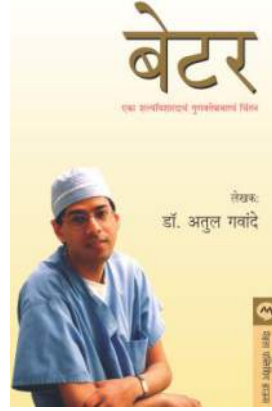
सामाजिक आरोग्याविषयी त्यांचा सहभाग : ते 'अरियाडने लॅम्स'चे संचालक आहेत, जे आरोग्यप्रणालीच्या पुनर्निर्माणासाठीचं संयुक्त केंद्र आहे आणि 'लाइफबॉक्स' या 'ना नफा, ना तोटा' तत्वावर चालणाऱ्या शस्त्रक्रिया जगभर सुरक्षितपणे व्हाव्यात म्हणून कार्य करणाऱ्या संस्थेचे अध्यक्ष आहेत.

ते आणि त्यांची पत्नी कॅथलीन आपल्या तीन मुलांसोबत न्यूटन, मॅसॅच्युएट्स इथे राहतात.

बेटर

अतुल गवांदे
अनुवाद
सुनीति काणे

गुंतागुंतीच्या आणि धोक्याचे खाचखळगे असलेल्या वैद्यकीय व्यवसायात यश कसं मिळवता येईल, याबद्दलचं प्रकट चिंतन म्हणजे अतुल गवांदे यांचं 'बेटर' हे पुस्तक. वैद्यकीय व्यवसायात अत्यंत काळजीपूर्वक सर्व गोष्टींची खातरजमा करून घेणं, कल्पक क्त्वप्या शोधणं कसं आवश्यक आहे, हे सांगत लेखक आपल्याला इराकच्या युद्धभूमीवरच्या शस्त्रक्रियेसाठीच्या तंबूत घेऊन जातात. बॉस्टनमधील प्रसूतिगृहात नेतात. भारतातील पोलिओच्या फैलावस्थळी भ्रमंती करवतात. वैद्यकीय हलगर्जीपणाबाबतच्या सत्यासत्यतेचं दर्शन घडवण्यासाठी कोर्टरूममध्ये घेऊन जातात. कैद्यांना मृत्युदंड देण्याच्या प्रक्रियेत सहभागी होणाऱ्या डॉक्टरांपुढचे नैतिक पेचप्रसंग विशद करतात. आधुनिक वैद्यकशास्त्रावर पडलेल्या पैशांच्या प्रभावाबद्दल चर्चा करतात आणि (हॉस्पिटलमध्ये) हात धुण्याबद्दलच्या विवादाचा खळबळजनक इतिहास उलगडून दाखवतात. त्यांच्या इतर सर्व पुस्तकांप्रमाणे या पुस्तकातसुद्धा गवांदे शल्यविशारद म्हणून त्यांना आलेले विविध अनुभव कथन करतात.

कामगिरी सुधारण्यासाठी

नांदेडमधल्या हॉस्पिटलमध्ये अशी अधिकृत प्रतीक्षा-यादी नव्हती. सर्वाधिक गरज असलेल्या रुग्णांना तिथले डॉक्टर्स प्राधान्यक्रम देऊन ताडतोब दाखल करून घ्यायचे आणि जागा होताक्षणी त्यांच्यावर शस्त्रक्रिया करायचे. त्यामुळे शस्त्रक्रियेसाठीचे तीन रुग्णविभाग रुग्णांच्या दाटीनं ओसंडून वाहात होते. प्रत्येक विभागात ओळीनं साठ लोखंडी पलंग ठेवलेले होते. काही पलंगांवर दोन-दोन रुग्ण दाटीवाटीनं झोपत होते; तर काही रुग्णांनी दोन पलंगांमधल्या धुळकट, मोकळ्या जागेत बिछाने पसरले होते. एका दिवशी, पुरुषांच्या विभागातल्या तीन पलंगांवर वेगवेगळे रुग्ण होते. एका खाटेवरचा रुग्ण गुंतलेल्या बेंबीजवळच्या हार्निआच्या शस्त्रक्रियेनंतर बरा होत होता. दुसऱ्या खाटेवरच्या तरुण मुलावर मध्यरात्री पफॅरिटेड अल्सरवर (फुटलेल्या अल्सरवर : आतड्याला भोक पडून झालेल्या जखमेवर) शस्त्रक्रिया करण्यात आलेली होती. तिसऱ्या खाटेवरचा चष्मा लावलेला पन्नाशीचा शीख माणूस गेल्या आठवड्यापासून त्याच्या स्वादुपिंडावरच्या सुजलेल्या गाठीतला पू काढून टाकण्यासाठी वाट पाहत थांबलेला होता. त्यांच्या समोरच्या बाजूला, जमिनीवरच्या पथारीवर, सत्तरीचा एक माणूस वाकून तिष्ठत बसलेला होता. त्याच्या गुदातल्या रक्ताळलेल्या कर्करोगावर उपचार करून घेण्यासाठी तो सहनशीलपणे वाट पाहत होता. जवळच्याच एका खाटेवर दोघे जण दाटीवाटीनं झोपलेले होते. त्यातल्या एकाला कारनं उडवलं होतं, तर दुसऱ्याच्या मूत्राशयात मोठा खडा झाल्यामुळे त्यात नळी घातलेली होती. दिवसा जशी जागा होईल, त्याप्रमाणे सर्जन्स त्यांना शस्त्रक्रियेसाठी नेत होते आणि रात्रीसुद्धा आळीपाळीनं त्यांच्यावर शस्त्रक्रिया करत होते.

सर्जन्सना फक्त प्रचंड संख्येनं आलेल्या रुग्णांवरच इलाज करावे लागत नव्हते. तसे इलाज करताना त्यांना आवश्यक गोष्टींच्या तुटवड्यालासुद्धा तोंड घावं लागत होतं. आणि पाश्चिमात्य देशात ज्या प्राथमिक यंत्रणा आम्ही गृहीत धरत असतो, तशा यंत्रणा उपलब्ध नसताना त्यांना काम करावं लागत

होतं.

ज्या रात्री फुफ्फुसांवर सहजपणे इलाज करून बरा करता येण्याजोगा एक रुग्ण मी मरताना पाहिला, ती आठवण मला अजूनही अत्यंत व्यथित करते. शहरातल्या एका मोठ्या हॉस्पिटलमध्ये तो आलेला होता. तपासणीसाठी त्याला किती काळ ताटकळत बसावं लागलं होतं, याची मला अजिबात कल्पना नाही. परंतु ज्या सर्जरीतल्या निवासी डॉक्टरला त्याचा केस-पेपर देण्यात आलेला होता, त्याच्यासोबत मी गेलो होतो आणि तिथे बिनगादीच्या एका पलंगावर हा रुग्ण पोटाशी पाय घेऊन, मिनिटाला जेमतेम चाळीस वेळा श्वास घेत बसलेला दिसला. त्याचे डोळे भीतीनं झाकोळले होते. त्याच्या एक्स-रेमध्ये त्याच्या डाव्या फुफ्फुसात प्रचंड द्राव साठलेला दिसत होता. त्यामुळे त्याचं फुफ्फुस दाबलं गेलं होतं. त्याचा भार पडून त्याचं हृदय आणि श्वासनलिका उजवीकडे कलली होती. त्याची नाडी खूप जलद गतीनं चालली होती. त्याच्या **जुग्युलर-व्हेन्स** (प्राणवायू नसलेलं रक्त डोक्याकडून हृदयाकडे आणणाऱ्या नीला) टरटरून फुगल्या होत्या. त्याच्या फुफ्फुसातले द्राव त्वरेनं बाहेर काढून टाकून त्याचं फुफ्फुस पूर्वस्थितीला आणणं अत्यंत आवश्यक होतं. परंतु हे साधसं काम करणंसुद्धा आम्हाला शक्य झालं नाही.

ह्या रेसिडंट-डॉक्टरनं सुईच्या साहाय्यानं हा द्राव काढून टाकण्याचा प्रयत्न केला. परंतु त्या द्रावाला झालेल्या जंतुसंसर्गामुळे, तो द्राव अतिशय घट्ट झाला होता आणि तो सुईनं बाहेर काढणं शक्य झालं नाही. आम्हाला त्याच्या छातीत नळी घालावी लागणार होती. परंतु स्वस्तात मिळणाऱ्या, प्राथमिक गरजेच्या अशा नळ्या संपलेल्या होत्या. त्यामुळे त्या रेसिडंट-डॉक्टरनं रुग्णाच्या भावाला तशी नळी विकत आणण्यासाठी प्रिस्क्रिप्शन लिहून दिलं. तशी नळी विकणारं औषधांचं दुकान शोधण्यासाठी तो भाऊ रात्रीच्या अंधारात धावत बाहेर पडला. आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे, अवघ्या दहा मिनिटांमध्ये तो आम्हाला हवी होती तशीच नळी घेऊन परत आला. भारतातल्या कोणत्याही हॉस्पिटलमध्ये अत्यंत आवश्यक गोष्टींचा इतका तुटवडा असतो की, तुम्हाला तुटक्यामुटक्या ठेल्यांवर अशा गोष्टी विकणारे विक्रेते आढळतात. ते औषधांपासून ते पेसमेकर्सपर्यंत सर्व गोष्टी विकत असतात.

आम्ही त्या रुग्णाच्या छातीत नळी घालण्यासाठी त्याला ऑपरेटिंग

रूममध्ये नेलं, तेव्हा कुणालाच सुरी असलेला हत्यारांचा संच सापडेना. तो रेसिडंट नर्सला शोधायला धावला. या वेळपर्यंत मी त्या रुग्णाच्या छातीवर दाब देऊन त्याला श्वसनासाठी मदत करू लागलो होतो. रेसिडंटनं त्याच्या छातीवर स्कालपेल चालवून आतला पू बाहेर काढण्यापूर्वीच या माणसाची नाडी लागोनाशी झाली होती. आता तो पू बाहेर निघूनही काहीही फायदा होणार नव्हता. तो माणूस मरण पावला होता.

आवश्यक गोष्टींचा तुटवडा हे त्याच्या मृत्यूमागचं एक महत्वाचं कारण होतं, ही गोष्ट नाकारता येणार नाही. हे हजार खाटा असलेलं हॉस्पिटल होतं, परंतु तिथे छातीत घालण्यासाठी अशा नळ्या उपलब्ध नव्हत्या, पल्स ऑक्सिमीटर्स नव्हते, कार्डिअॅक मॉनिटर्स नव्हते, ब्लड-गॅस मापनाची सोय नव्हती. सार्वजनिक रुग्णालयांमध्ये जनतेवर फुकट उपचार केले जातात, अशी समजूत असली; तरी – प्रत्यक्षात आवश्यक गोष्टींच्या तुटवड्यामुळे डॉक्टर्स नेहमीच रुग्णांना स्वतःची औषधं, नळ्या, हार्निआ शस्त्रक्रियेसाठीची मेश् (जाळ्या), स्टेपलर्स, टाके मारण्यासाठी धागा आणायला सांगत असतात आणि इतर ठिकाणांहून चाचण्या करून घ्यायला सांगत असतात. खेड्यातल्या एका रुग्णालयात मला एक फिकुटलेला, ऐंशी वर्षांचा वृद्ध माणूस दिसला. तो बसनं आणि पायी चालून वीस मैलांचं अंतर काटून तिथं पोचला होता. त्याला गुदातून रक्तस्राव होत होता. परंतु त्याला माघारी पाठवावं लागलं कारण आतून गुदाची तपासणी करण्यासाठी आवश्यक असे हातमोजे आणि जेल तिथं उपलब्ध नव्हतं. त्याला डॉक्टरनं या गोष्टींसाठी प्रिस्क्रिप्शन लिहून दिलं आणि दोन तासांनी तो वृद्ध माणूस या गोष्टी घेऊन लंगडत परत आला.

परंतु अशा गोष्टी केवळ पैशांच्या तुटवड्यामुळे घडत नाही. ज्या हॉस्पिटलमध्ये मला एक पस्तीस वर्षांचा माणूस मरताना दिसला, त्या हॉस्पिटलमध्ये प्राथमिक गरजेच्या गोष्टी उपलब्ध नव्हत्या. तिथं इमर्जन्सी वॉर्डमध्ये फक्त दोनच नर्सेस काम करत होत्या. पाऊल ठेवाल तिथं घाण होती. परंतु त्याच हॉस्पिटलमध्ये कोरा करकरीत स्पायरल सी. टी. स्कॅनर उपलब्ध होता आणि अँजिओग्राफीसाठी सारी अद्ययावत उपकरणं तिथे उपलब्ध होती. या गोष्टींसाठी हजारो डॉलर्स मोजावे लागले असणार. अनेक डॉक्टर्सनी मला सांगितलं की, प्राथमिक गरजेच्या गोष्टी मिळवणं आणि स्वच्छता राखणं, याहून नवं एम. आर. आय. मशीन मागवणं जास्त सोपं

पडत होतं. अशी यंत्रं वैद्यकशास्त्रातल्या आधुनिकतेचं प्रतीक मानली जातात. परंतु वैद्यकीय उपचारांच्या यशस्वितेचं ते प्रतीक नव्हे! फक्त मशीन आणलं म्हणजे रोगी बरा करता येत नाही. प्रत्येक वैद्यकीय समस्येचं निराकरण करण्यासाठी ज्या नेहमीच्या, तपशीलवार प्रक्रिया नीटपणे जाणून घेऊन पार पाडाव्या लागतात, त्या बाबतीतल्या कार्यक्षमतेवर उपचारांची यशस्वितता अवलंबून असते. भारतीय स्वास्थ्य व्यवस्थेपुढलं सध्याचं प्रचंड मोठं आव्हान आहे, जनतेच्या नव्या आणि अधिक गुंतागुंतीच्या वैद्यकीय समस्यांना तोंड देण्याचं! आणि त्यासाठी पैशांएवढीच गरज आहे खात्रीलायकपणे आणि सुसुत्रपणे काम करणाऱ्या यंत्रणेची! सध्या भारतात या दोन्ही गोष्टींचा तुटवडा आहे.

ही गोष्ट केवळ भारतापुरतीच मर्यादित नाही आणि त्यामुळेच ती आजची एक अत्यंत ज्वलंत समस्या बनली आहे. पूर्वेकडच्या सर्व देशांमध्ये लोकसंख्येचं स्वरूप झपाट्यानं बदललं आहे. पाकिस्तान, मंगोलिया, पापुआ न्यू गिनी या सर्व ठिकाणी सरासरी आयुर्मर्यादा वाढून साठ वर्षांपर्यंत पोचली आहे. श्रीलंका, व्हिएतनाम, इंडोनेशिया आणि चीन इथे सरासरी आयुर्मर्यादा सत्तरच्या वर आहे. (त्याच्या तुलनेत आफ्रिकेतली आयुर्मर्यादा अतिशय कमी, पन्नासच्या खालची आहे; कारण तिथे एड्सचा फैलाव प्रचंड प्रमाणात झालेला आहे.) आयुर्मर्यादा वाढल्यामुळे कॅन्सर होण्याची, रहदारीचे अपघात होऊन इजा पोचण्याची, मधुमेह आणि पित्तखडे अशा व्याधी जडण्याची शक्यतासुद्धा जगभरात प्रचंड प्रमाणात वाढते आहे. हृदयविकार ही जगभरातली सर्वात घातक व्याधी बनली आहे. प्रयोगशाळेत विकसित झालेल्या नव्या विज्ञानामुळेच आयुष्यं वाचवता येतील, ही समजूत चुकीची आहे. अजून बाल्यावस्थेत असलेलं, कार्यक्षमता वाढवण्याचं विज्ञानच उपलब्ध असलेल्या ज्ञानाचा वापर करून आयुष्यं वाचवू शकणार आहे. परंतु कुठल्याही देशातल्या सरकारनं हे सत्य अजूनतरी जाणून घेतलेलं नाही. त्यामुळेच जगभरातला प्रत्येक शल्यविशारद, एकट्यानंच आपलं हस्तकौशल्य आणि बुद्धी यांच्या बळावर, ठप्प झालेल्या यंत्रणांना आणि रुग्णांच्या महासागराला तोंड देण्याची धडपड करताना दिसतो आहे.

ही वस्तुस्थिती नाउमेद करणारी आहे, यात काहीही संदेह नाही. भारतातल्या वैद्यकीय कर्मचाऱ्यांनी सध्याच्या परिस्थितीचा निमूटपणे स्वीकार केला आहे. मला भेटलेले सर्व सर्जरी रेसिडंट्स खासगी क्षेत्रात, पैसे मोजून

रुग्णसेवा घेणाऱ्या रुग्णांवर उपचार करण्याचं उद्दिष्ट डोळ्यांपुढे ठेवून होते. (पैसे गाठीशी असलेले रुग्ण खासगी रुग्णालयांकडेच वळतात, कारण सरकारी रुग्णालयांमधली परिस्थिती अत्यंत भीषण असते) किंवा प्रशिक्षण पूर्ण झाल्यावर परदेशी जाऊ इच्छित होते. सध्या नोकरी करणारे अनेक सर्जनसुद्धा सरकारी नोकरीतून पळ काढण्याच्या विचारात होते. त्यांच्या जागी मी असतो, तर मीसुद्धा तेच केलं असतं. दरम्यान त्यांना रुग्णसेवेसंदर्भात सतत जी तडजोड करावी लागतेय, ती सहन करणं त्यांना अत्यंत अवघड वाटतंय.

परंतु अशा परिस्थितीतसुद्धा ह्या सर्जनसनी नेटानं जी कौशल्यं विकसित करून घेतली आहेत, ती पाहून मी थक्क झालो. अमेरिकेत प्रशिक्षण घेतलेला सर्जन या नात्यानं मी त्यांना एक-दोन गोष्टी शिकवू शकेन, अशी माझी समजूत होती - परंतु माझ्या माहितीच्या कोणत्याही पाश्चिमात्य सर्जनला कोसभर मागे टाकेल, अशा प्रतीची कौशल्यं भारतातल्या सर्वसाधारण सर्जननं आत्मसात करून घेतली होती.

नागपूरमधल्या एका सर्जननं मला विचारलं, “मूत्राशयातला खडा काढून टाकण्यासाठी कोणती पद्धत तुम्ही पसंत करता?” मी म्हटलं, “ती जबाबदारी मी युरॉलॉजिस्टवर सोपवतो.”

नांदेडमधल्या एका सर्जनबरोबर एका दुपारी मी राउंड मारत होतो, तेव्हा त्यानं यशस्वीपणे उपचार केलेले अनेक रुग्ण मी पाहिले. प्रोस्टेट ऑब्स्ट्रक्शन, मोठ्या आतड्याचा डायव्हर्टिक्युलायटिस हा विकार, क्षयामुळे फुफ्फुसाला झालेली जखम, जांघेतला हर्निआ, थायरॉइड गॉयटर, पित्ताशयाचे रोग, यकृताला झालेलं ट्यूमर, अ‍ॅपेंडिक्स, मूत्रखडा, उजव्या हाताला झालेला कर्करोग या सर्व गोष्टींवर त्यानं केलेल्या शस्त्रक्रिया यशस्वी ठरल्या होत्या. जन्मतःच गुदाचं द्वार नसलेल्या एका तान्ह्या मुलावर शस्त्रक्रिया करून त्यानं हा दोष यशस्वीरीत्या दूर केला होता. फक्त पाठयपुस्तकांचा वापर करून आणि एकमेकांच्या अनुभवांची देवघेव करून, भारतातल्या एका अत्यंत सर्वसाधारण हॉस्पिटलमधल्या या सर्जनसनी थक्क करणारं तंत्रज्ञान विकसित केलं होतं.

हे कसं काय शक्य झालं? अनेक गोष्टींवर या सर्जनसचा काहीही ताबा नव्हता : रुग्णांची अफाट गर्दी, गरिबी, प्राथमिक गोष्टींचा तुटवडा. परंतु

शेतकऱ्याचा असूड

म. जोतीराव फुले

संपादन व प्रस्तावना

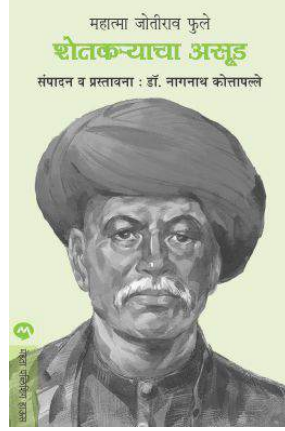
डॉ. नागनाथ कोतापल्ले

किंमत : १४०/- रु.

पोस्टेज : ५०/- रु.

📖 ई-बुक स्वरूपात उपलब्ध

१२वी आवृत्ती

‘शेतकऱ्याचा असूड’ हे महात्मा जोतीराव फुले यांनी निर्मिलेले फार सुंदर रूपक आहे. शेतकऱ्याच्या खांद्यावर असणारा हा असूड केवळ शेतकीत साहाय्य करणाऱ्या जनावरांसाठीच वापरला जातो असे त्यांना वाटत नाही. सर्व प्रकारच्या शोषणाविरुद्ध आणि शोषकांविरुद्धही हा असूड वापरला पाहिजे. दुष्टांच्या निर्दालनासाठी आणि सत्याच्या प्रस्थापनेसाठी या असूडाशिवाय दुसरे कोणते समर्थ साधन शेतकऱ्यांच्या हाती आहे?

एवढेच नाही, तर इथल्या सोवळ्याओवळ्याला कंटाळून आणि शेतकऱ्याच्या घरात खाण्यापिण्यास काही उरले नाही म्हणून लक्ष्मी सातासमुद्रापलीकडे तिच्या पित्याच्या घरी गेली. एकदा लक्ष्मी अंतरली की, दुःख आणि दारिद्र्याशिवाय शेतकऱ्याच्या घरी उरणार तरी काय? तेव्हा तिला परत आपल्या देशात नांदावयास आणावयाचे असेल, तर शेतकऱ्यास सर्व प्रकारच्या विद्या शिकविल्या पाहिजेत. एकदा शेतकरी विद्वान झाला की, तो खांद्यावर असूड टाकून लक्ष्मीला पुढे घालून आपल्या घरी नांदावयास घेऊन आल्याशिवाय राहणार नाही!

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ । ६७

ज्या गोष्टींवर त्यांचा ताबा होता – उदाहरणार्थ वैयक्तिक कौशल्य – त्यात ह्या डॉक्टर्सनी सुधारणा घडवण्याचा प्रामाणिक प्रयत्न केला होता. वैद्यकीय ज्ञान आणि नैपुण्य यांनी भरलेल्या विशाल जगाचा आपण एक भाग आहोत, याची त्यांना जाणीव होती. आपण इतरांशी बरोबरी करू शकू, असा त्यांना विश्वास वाटत होता. यामागचं एक कारण होतं की, नांदेडमधल्या या डॉक्टर्सचं एकमेकांशी स्नेहभावाचं नातं होतं. मी तिथे होतो, तेव्हा दररोज दुपारी हॉस्पिटलसमोरच्या हॉटेलमध्ये हे सारे डॉक्टर्स पंधरावीस मिनिटं सुटी घेऊन एकत्र जमायचे. त्या वेळेस चहा पितापिता ते त्या दिवशी आलेल्या रुग्णांबद्दल आणि त्यांनी त्यांच्यावर केलेल्या इलाजांबद्दल एकमेकांना सांगायचे; त्या इलाजांमागच्या कारणांबद्दल एकमेकांशी चर्चा करायचे. ह्या वैचारिक देवघेवीमुळे त्यांना आपलं कौशल्य वाढवायचं स्फुरण यायचं. ते फक्त आला दिवस ढकलून थांबायचे नाहीत. आपण मनात ठेवलेलं कोणतंही उद्दिष्ट साध्य करू शकू, असा त्यांना विश्वास वाटायचा. आपण बाहेरच्या विशाल वैद्यकीय जगताचा फक्त एक घटकच नसून, आपण त्यासाठी योगदानसुद्धा करू शकू, अशी त्यांना खात्री वाटत होती.

मला नांदेमध्ये ज्या अनेक दुःखकारक गोष्टी दिसल्या, त्यातली एक गोष्ट होती पॅफॅरिटेड अल्सर (आम्लामुळे आतड्याला क्षतं पडणं) झालेले असंख्य रुग्ण. शस्त्रक्रियेचं आठ वर्षं प्रशिक्षण घेत असताना, मला फक्त एकच असा रुग्ण दिसला होता की, आम्लपित्तामुळे त्याच्या आतड्याला भोक पडलं होतं. परंतु नांदेड हा भारतातला असा भाग आहे, जिथं लोक प्रचंड प्रमाणात लाल तिखट खात असतात आणि प्रत्येक रात्री अल्सरच्या वेदनांनी तळमळणारे असंख्य रुग्ण हॉस्पिटलमध्ये धाव घेत असतात. खेड्यातून त्या हॉस्पिटलमध्ये पोचून उपचार मिळेपर्यंत मध्ये इतका वेळ जातो की, बरेच जण तिथे पोचेपर्यंत बेशुद्ध पडलेले असतात. यावरचा सध्याच एकमेव उपाय आहे शस्त्रक्रियेचा! अशा रुग्णाला तातडीनं ऑपरेशन थिएटरमध्ये नेऊन, पोटाच्या मधोमध चीर देऊन, आतला सारा पित्त प्रदूषित द्राव बाहेर काढून टाकावा लागतो, आतड्यातलं भोक शोधून ते शिवून दुरुस्त करावं लागतं. ही प्रचंड मोठी आणि आघात करणारी शस्त्रक्रिया आहे. बरेच वेळा अशा शस्त्रक्रियेतून वाचण्याच्या परिस्थितीतच हे रुग्ण नसतात. त्यामुळे मोटेवारनं एक अफलातून गोष्ट केली आहे. त्यानं नव्या प्रकारची एक शस्त्रक्रिया शोधून काढली आहे. तो आतड्याला पडलेलं भोक,

लॅपरोस्कोपी पद्धतीनं (अगदी छोटा छेद घेऊन दुर्बिणीच्या साहाय्यानं केलेली शस्त्रक्रिया) दुरुस्त करतो. त्यासाठी तो फक्त पाव इंचाचा छेद घेतो आणि अवघ्या पंचेचाळीस मिनिटांत सर्वसाधारणतः ही शस्त्रक्रिया तो पूर्ण करतो. मी अमेरिकेतल्या सहकाऱ्यांना ह्या शस्त्रक्रियेबद्दल सांगितलं, तेव्हा त्यांचा त्यावर विश्वासच बसेना. त्यांना ती गोष्ट अशक्य कोटीतली वाटत होती.

मोटेवारनं मात्र अनेक वर्षं ह्या समस्येबाबत विचार केलेला होता आणि आपल्याला अधिक चांगल्या प्रकारे उपचार करता येईल, असा त्याला विश्वास वाटत होता. लॅपरोस्कोपीची जुनी आयुधं त्याच्या खात्याला स्वस्तात मिळवता आली. ती वापरण्याजोग्या आणि स्वच्छ स्थितीत ठेवायची जबाबदारी त्यानं एका मदतनिसावर सोपवली. आणि मोटेवारनं हळूहळू, काळजीपूर्वक नवं तंत्र विकसित केलं. मी त्याला ही शस्त्रक्रिया करताना स्वतः पाहिलं. त्यानं ती अत्यंत सफाईनं आणि जलदपणे पार पाडली. त्यानं एक 'रँडमाइज्ड ट्रायल' (वेगवेगळ्या उपचारांची तुलना म्हणून विशिष्ट पध्दत न वापरता वेगवेगळ्या रुग्णांवर वेगवेगळ्या दोन प्रकारे उपचार करणं) घेतली आणि त्याचा अहवाल एका परिषदेत सादर केला. नेहमीच्या शस्त्रक्रियेपेक्षा, अशा प्रकारच्या शस्त्रक्रियेनंतर कमी समस्या उद्भवतात आणि रुग्णही जास्त लवकर बरे होतात, हे त्यातून सिद्ध झालं. महाराष्ट्रातल्या दूरच्या, एका धुळकट गावातला मोटेवार आणि त्याचे सहकारी जगभरातले अल्सर-शस्त्रक्रियेबाबतचे सर्वांत कुशल असे तज्ज्ञ सर्जन्स बनले होते.

वैद्यकीय व्यवसायात खरंखुरं यश मिळवणं सोपं नव्हे. त्यासाठी निग्रह, तपशिलाबाबतची जागरूकता आणि कल्पकता गरजेची असते. परंतु भारतात मी जे काही पाहिलं, त्यामुळे माझी खात्री पटली की, ते कुणालाही आणि कुठेही करता येईल. भारताहून अधिक भीषण परिस्थिती असलेल्या फारच थोड्या अन्य जागा आहेत. परंतु अशा देशातल्या लोकांनीही थक्क करणारी कौशल्यं आत्मसात केली होती. आणि प्रत्येक कौशल्य आत्मसात करण्याची प्रक्रिया अगदी सोप्या पद्धतीनं सुरू झाली होती : समस्यांचं आकलन करून घेण्याची खरीखुरी इच्छा आणि त्या समस्यांचं निरसन करण्याची तीव्र जिद्द.

समस्यांवर व्यवहार्य तोडगे शोधून काढण्याची प्रक्रिया अपरिहार्यपणे अत्यंत संथगतीनं चालणारी आणि अवघड अशीच असते. असं असूनही

मला जे दिसलं, ते होतं : सुधारणा घडवणं शक्य असतं! त्यासाठी तीव्र बुद्धिमत्ता गरजेची नसते. त्यासाठी नेटानं, प्रामाणिकपणे प्रयत्न करत राहणं गरजेचं असतं. त्यासाठी स्वच्छ नैतिक विचार गरजेचे असतात आणि सर्वांत महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे, त्यासाठी प्रयत्न करत राहण्याची तयारी गरजेची असते.

नांदेडमधल्या, रुग्णांनी ओसंडून वाहणाऱ्या हॉस्पिटलमध्ये एक जोडपं त्यांच्या एका वर्षाच्या मुलाला घेऊन आलं होतं. त्यांच्या चेहऱ्यावर, पाहणाऱ्याला व्यथित करणारा, नेहमीचा भीतीचा आणि असाहाय्यतेचा भाव होता आणि त्याच बरोबर अत्यंत तीव्र अशी आशासुद्धा दिसत होती. अपुरी साधनं असलेल्या, गर्दीच्या सार्वजनिक रुग्णालयात असे भाव मला सतत पाहायला मिळत होते. आईनं हाताचा पाळणा करून धरलेलं ते मूल, काळजी वाटावी एवढं शांतपणे पडून होतं. त्याचे डोळे उघडे असले, तरी त्यात कोणतेही भाव किंवा प्रतिक्रिया दिसत नव्हत्या. त्याचा श्वासोच्छ्वास नियमितपणे आणि विनासायास चाललेला असला, तरी त्याची गती अत्यंत जलद होती; जणू काही त्याच्या देहातली कोणतीतरी यंत्रणा अत्यंत जलद गतीवर नियंत्रित केलेली होती. त्याच्या आईनं सांगितलं की, त्याला सतत, अत्यंत भीतिदायक अशा वेगानं उलट्या होत होत्या. त्या उलट्यांची तीव्रता इतकी प्रचंड होती की, त्याला आलेली उलटी टेबलापलीकडे पोचायची. बालरोग विभागातल्या तज्ज्ञानं नमूद केलं होतं की, त्याचं डोकं त्याच्या लहानशा देहाशी विसंगत अशा प्रचंड मोठ्या परिघाचं होतं आणि त्यानं जे प्राथमिक निदान केलं होतं, ते खरं असल्याचं त्याच्या एक्स-रेवरून सिद्ध झालेलं होतं : त्या मुलाला तीव्र प्रकारचा हायड्रोसेफलस हा आनुवांशिक विकार जडलेला होता. या विकारात मेंदूतनं होणारे स्नाव नीटपणे वाहून न जाता, अडकून राहतात. मेंदूतल्या स्नावांचा द्राव साठत गेल्यामुळे हळूहळू त्याच्या दाबामुळे कवटी प्रसरण पावते आणि तो दाब कमी करण्यासाठी मेंदू दाबला जातो. मेंदूतून आणि कवटीतून तो द्राव बाहेर काढण्यासाठी नवा मार्ग तयार करण्यासाठी शस्त्रक्रिया केली नाही, तर मेंदूला गंभीर इजा पोचते. उलटीखेरीज दृष्टी जाणं, सतत झोप येणं, बेशुद्धी आणि अखेरीस मृत्यू ह्या पायऱ्या निश्चित असतात. परंतु जर शस्त्रक्रिया यशस्वीरीत्या करता आली, तर ते मूल इतरांप्रमाणेच नीटपणे जगू, वाढू शकतं. त्यामुळे बालरोगतज्ज्ञानं

या मुलाला आणि त्याच्या आईवडिलांना शस्त्रक्रियेच्या वॉर्डमध्ये पाठवलं होतं.

परंतु या वॉर्डमध्ये कुणीही न्युरोसर्जन (मेंदूचा शल्यविशारद) नव्हता आणि न्युरोसर्जनला आवश्यक अशी शस्त्रक्रियेची साधनंसुद्धा इथे उपलब्ध नव्हती. कवटीला भोक पाडण्यासाठी आवश्यक असं ड्रिल (भेदन यंत्र), मेंदूतला स्नाव मेंदूबाहेर, त्वचेखालून नेऊन पोटाच्या पोकळीत सोडून देण्यासाठी अत्यंत आवश्यक अशी निर्जंतुक केलेली, एकाच बाजूला प्रवाह नेणारी ट्यूब नव्हती. परंतु तिथल्या सर्जन्सना ते मूल तसंच मरू द्यावं, असं अजिबात वाटत नव्हतं. त्यांनी त्या बाळाच्या वडिलांना अत्यंत गरजेच्या अशा गोष्टींची यादी दिली आणि त्यानं त्याच्याशी मिळत्याजुळत्या गोष्टी स्थनिक दुकानांमधून पंधराशे रुपयांना विकत आणल्या (म्हणजे साधारणतः तीस डॉलर्सना.) त्या अगदी हव्या तशा नव्हत्या. ती ट्यूब फारच लांब होती आणि ती निर्जंतुक केलेली नव्हती. परंतु सर्जरी विभागाच्या प्रमुखानं - पी. टी. जामदाडेनं - त्या बाळावर शस्त्रक्रिया करायला होकार दिला.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी त्या बाळाला ऑपरेटिंगरूममध्ये आणलं गेलं. तो माझा नांदेडमधला शेवटचा दिवस होता. मी ते ऑपरेशन स्वतः पाहिलं. ती लांबलचक नळी कापून घेऊन, योग्य त्या आकाराची बनवण्यात आली होती. स्टीम ऑटोकलेव्हमध्ये ठेवून ती निर्जंतुक करण्यात आली होती. एक स्वस्त आणि कार्यक्षम अशा भूल देण्याच्या औषधाचं - केटामाइनचं - इंजेक्शन देऊन, भूलतज्ज्ञानं त्या बाळाला झोपवलं. एका नर्सनं बाळाच्या डोक्याच्या उजव्या बाजूचे केस रेझरनं भादरले आणि डोक्यापासून पृष्ठभागापर्यंत आयोडीन लावून त्याचं निर्जंतुकीकरण केलं. ऑपरेशनचा भाग वगळता, बाळाचं इतर अंग निर्जंतुक आवरणाखाली झाकण्यात आलं. एकाच दिव्याखाली ठेवलेल्या ट्रेमध्ये नर्सनं शस्त्रक्रियेसाठीची लखलखती अवजारं मांडून ठेवली. ती या शस्त्रक्रियेसाठी पूर्णपणे अपुरी होती, असं मला वाटलं. बारीकशी जखम शिवून टाकण्यासाठी मी जी अवजारं वापरली असती, त्यापेक्षा आणखी कोणतीही जास्तीची अवजारं जामदाडेला उपलब्ध नव्हती. परंतु त्यानं स्कालपेल उचलला आणि बाळाच्या कानाच्या वर एका इंचावर त्यानं कातडी आणि त्याखालच्या स्नायूचा छेद घेतला. कात्रीच्या आकाराचा जो धातूचा चिमटा (हेमोस्टॅट) सर्जन्स लहानशी रक्तवाहिनी पकडण्यासाठी वापरतात किंवा टाके मारायचा दोरा उचलण्यासाठी

वापरतात, तो त्यानं हातात घेतला आणि त्याच्या टोकानं त्यानं हळूहळू बाळाची उघडी झालेली पांढरी कवटी टोकरायला सुरुवात केली.

सुरुवातीला काहीच घडत नव्हतं. त्या चिमट्याचं टोक टणक हाडावरून सतत घसरत होतं. परंतु हळूहळू त्याला कवटीत घुसवणं शक्य होऊ लागलं. पुढली पंचवीस मिनिटं जामदाडेनं मोठ्या कष्टानं त्या चिमट्याचं टोक आत घुसवून आणि त्याच्या मदतीनं खरवडून कवटीत एक लहानसं भोक पाडत त्यानं ते भोक मोठं करताना, आता उघड्या पडलेल्या मेंदूला इजा होऊ नये, अशी संपूर्ण काळजी घेतली. ते भोक पुरेसं मोठं झाल्यावर, त्यातून त्यानं हळूच निर्जंतुक केलेल्या ट्यूबचं एक टोक आत घुसवलं. ते टोक त्यानं मेंदूच्या पांढऱ्या करड्या भागातून आत घुसवलं आणि ते त्याच्या आतल्या सुजलेल्या, द्रावानं भरलेल्या सच्छिद्र पोकळीत नेऊन पोचवलं. त्यानं त्या नळीचं दुसरं टोक मानेच्या आणि छातीच्या त्वचेखालून सारत पोटाच्या पोकळीत नेऊन सोडलं. पोटाच्या पोकळीत नळीचं दुसरं टोक नेऊन सोडण्यापूर्वी त्यानं क्षणभर थांबून त्या नळीवर नजर टाकली. या नव्या मार्गानं मेंदूतल्या स्त्रावाचं नीटपणे वहन होत होतं. तो स्त्राव पाण्याप्रमाणे स्वच्छ, निर्मळ दिसत होता. त्यानं हे काम अत्यंत उत्तम प्रकारे पार पाडलं होतं. त्यानं हार मानली नव्हती. आणि त्याच्या या आशावादी प्रयत्नांमुळे निदान हे एक मूल तरी जिवंत राहणार होतं!

एस्. एल्. भैरप्या

अनुवाद

उमा वि. कुलकर्णी

बौद्ध धर्माचा उदय, वैदिक धर्म आणि मुघलांची आक्रमणे
यांच्या पार्श्वभूमीवर फुलणारी प्रेमकथा

४थी आवृत्ती

किंमत २९५/- रु. : पोस्टेज : ५०/- रु. : © ई-बुक स्वरूपात उपलब्ध

७२ । मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९

माय स्तोरी

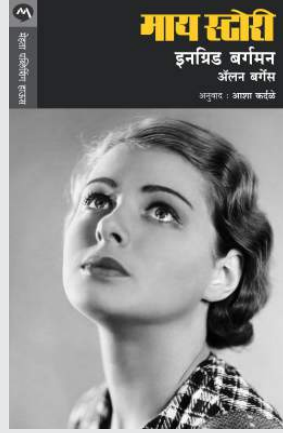
इनग्रिड बर्गमन / ॲलन बर्गेस
अनुवाद
आशा कर्दळे

किंमत : ४९५/- रु.

पोस्टेज : ५०/- रु.

📖 ई-बुक स्वरूपात उपलब्ध

२री आवृत्ती

जगप्रसिद्ध स्वीडिश अभिनेत्री इनग्रिड बर्गमन हिचं हे गाजलेलं आत्मकथन. तीन वेळा ऑस्कर पारितोषिक आणि तीन वेळा न्यूयॉर्क फिल्म क्रिटिक्स ॲवार्ड्स मिळवणाऱ्या या सर्वश्रेष्ठ अभिनेत्रीनं या पुस्तकात स्वतःची पडद्यावरची कहाणी तर सांगितलेली आहेच; पण पडद्यामागची कहाणीही हातचं राखून न ठेवता, प्रांजळपणे सांगितलेली आहे.

नाटक आणि चित्रपट हे तिचे जणू श्वास आणि उच्छ्वास होते. त्यापुढं तिनं आपलं वैयक्तिक जीवन सदैव तुच्छ मानलं.

या आत्मकथनात तिच्या संपन्न व्यक्तिमत्त्वाच्या खुणा वाचकांना ठायी ठायी आढळतील.

हा केवळ तिच्या एकटीच्याच कलाजीवनाचा प्रवास नाही, तर १९३४ ते १९७९ या जवळजवळ अर्धशतकाच्या कालखंडातील चित्रनाट्य व्यवसायाचा आणि कलावंतांचाही चालता-बोलता, समृद्ध इतिहास आहे.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ । ७३

पुस्तक परिचय

द
फुल
कुकर्डी
श्रीफ
लाइफ

अलेक्झांडर मॅक्कॉल स्मिथ यांचा जन्म २४ ऑगस्ट, १९४८ साली बुलावायो (आताचे झिम्बाब्वे) येथे झाला. त्यांचे शिक्षण झिम्बाब्वे आणि स्कॉटलंड येथे झाले. एडिनबर्ग विद्यापीठात वैद्यकीय कायदा या विषयातील प्राध्यापक म्हणून कार्यरत असलेले श्री. मॅक्कॉल स्मिथ जैवनीतिमत्ता (Bioethics) या विषयाशी संलग्न असलेल्या अनेक राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय संस्थांचे सदस्य आहेत. वैद्यक कायदा (Medical Law), गुन्हेगारी कायदा आणि तत्त्वज्ञान (Criminal Law and Philosophy) यांसारख्या विविध विषयांवर त्यांनी पुस्तकं लिहिली आहेत. विषयाचा प्रचंड आवाका लीलया हाताळणाऱ्या श्री. मॅक्कॉल स्मिथनी लहान मुलांसाठीही अनेक पुस्तकं लिहिली आहेत. इतकंच नव्हे तर त्यांनी अनेक लघुकथासंग्रह आणि कादंबऱ्याही लिहिल्या आहेत. आफ्रिकेतील अनेक विद्यापीठांमध्ये त्यांनी व्याख्यानं दिलेली आहेत. त्यांमध्ये अर्थातच बोट्स्वानातील विद्यापीठाचाही समावेश आहे. या देशात त्यांनी अनेक वर्षे वास्तव्य केलं आहे. त्यांची पत्नी एडिनबर्ग येथे वैद्यकीय व्यवसाय करते. त्यांना दोन मुली आहेत. 'द नंबर वन लेडिज डिटेक्टिव्ह एजन्सी'ला बुकर पारितोषिक समितीच्या परीक्षकांनी दोन वेळा खास शिफारसपत्र (Judge's Special Recommendations) देऊन गौरवलं आहे.

अॅथनी मिघेला आणि सिड्नी पोलॅक यांची मिराज ही संस्था न्यू आफ्रिका मीडिया फिल्म्सच्या सहकार्यानं 'द नंबर वन लेडिज डिटेक्टिव्ह एजन्सी'वर दूरदर्शन मालिका बनवत आहे.

अलेक्झांडर मॅक्काल स्मिथ
अनुवाद
नीला चांदोरकर

मॅडम रामोत्स्वे. आफ्रिका खंडातील बोटस्वाना या एका समृद्ध देशातील एकमेव खासगी स्त्री गुप्तहेर. काही वर्षांपूर्वी तिचं मिस्टर जे.एल.बी. मातेकोनी नावाच्या सद्गृहस्थांबरोबर लग्न ठरलं आहे; पण अजूनही त्यांना लग्नासाठी मुहूर्त सापडलेला नाही. कधी तो सुदिन उगवणार आहे, असा प्रश्न तिला अनेक वेळा पडतो; पण आपल्या भावी पतीवर त्या कारणास्तव दडपण आणण्याचा विचारही ती करू शकत नाही, कारण त्यांचंही मन सध्या अनेक विवंचनांमुळे व्यग्र आहे. त्यांपैकी एक तर त्यांच्या मनाला रात्रंदिवस भेडसावते आहे—अनाथाश्रमाच्या संचालक, मॅडम पोतोक्वानीनी त्यांना एक मोठी विचित्र विनंती करून अडचणीत टाकलं आहे... मॅडम रामोत्स्वेच्या डोक्यावरही काही चिंतांचं ओझं आहेच. एका धनवंत स्त्रीनं मॅडम रामोत्स्वेवर एक काम सोपवलंय— तिला मागणी घालणाऱ्या उपवर पुरुषांपैकी कोण तिला योग्य आहे त्याचा तपास करण्याचं! या पुरुषांना तिच्या पैशाचा मोह तर नाही ना पडलेला? म्हटलं तर मोठा अवघड प्रश्न आहे हा, पण मॅडम रामोत्स्वेसारखी बुद्धिमान स्त्री मात्र तो चुटकीसरशी सोडवेल!

मि. मातेकोनींच्या डोक्याला लागलेला नवा भुंगा

काही वेळ गेल्यानंतर मि. जे.एल.बी. मातेकोनींच्या डोक्यात प्रकाश पडला – मॅडम पोतोक्वानींनी असा ग्रह करून घेतलाय की, मी त्यांचा प्रस्ताव मान्य केलाय; नव्हे, त्याला दुजोरा दिलाय. त्या वेळी नक्की काय घडलं याबाबत त्यांच्या मनात मुळीच संदेह नव्हता. ते मॅडम पोतोक्वानींना म्हणाले होते, “तुमच्या प्रस्तावावर मी विचार करेन.” याचा अर्थ हा नव्हता की, तो त्यांनी स्वीकारला होता. ‘मी ती गोष्ट करेन’ असं त्यांनी मुळीच सुचवलं नव्हतं, हे कुणाही सामान्य बुद्धीच्या माणसाला सहज कळलं असतं. आता त्यांना वाटू लागलं, ‘छे! आपण असं काहीतरी गुळमुळीत उत्तर द्यायला नको होतं, स्पष्ट शब्दांत त्यांना नकार द्यायला हवा होता.’ पण मि. मातेकोनी अतिशय सज्जन असल्यामुळे कुणालाही पटकन नाही म्हणणं त्यांच्या स्वभावात बसत नव्हतं. जगात काही अशीही माणसं असतात ज्यांना दुसऱ्यांना दुखवण्यातच आनंद वाटतो, एका शब्दानं ते ‘एक घाव दोन तुकडे’ करून टाकतात. त्यात त्यांना यत्किंचितही दुःख वाटत नाही. दुसऱ्याच्या भावनांची ते मुळीच कदर करत नाहीत, पण मि. मातेकोनी या गटात मोडणाऱ्यांपैकी नव्हते.

या सगळ्या प्रसंगावर मि. मातेकोनींनी बराच विचार केला. सुरुवातीला मॅडम पोतोक्वानींनी जो दणका दिला होता तो त्यांच्या ध्यानात आला तेव्हा काही क्षण ते सुन्नपणे बसून राहिले होते. आपल्या ऐकण्यातच काहीतरी चूक झाली असावी, असं काही क्षण त्यांना वाटलं होतं. मॅडम पोतोक्वानींनी आपल्याला पॅराशूटच्या साहाय्यानं उडी मारायला सांगितलेलं नाही, तर तो पॅराशूट दुरुस्त करायची विनंती त्या आपल्याला करताहेत, अशी त्यांनी आपल्या मनाची समजूत करून घेतली. नाहीतरी, त्या नेहमीच मि. मातेकोनींना दुरुस्तीचं काही ना काही काम सांगतच असत. आता त्यांच्या लक्षात आलं की, मॅडम पोतोक्वानींच्या बोलण्याचा तो उद्देश नव्हताच. कारण पॅराशूट कुठे फाटला असेल तर त्याला टाके घालून ठाकठीक करण्यासाठी अनाथालयात अनेक माणसं होतीच. मि. मातेकोनीपेक्षा

अनाथालयातल्या गृहमातांना हे काम अधिक चांगल्या प्रकारे जमलं असतं. कारण अनाथ मुलांचे कपडे त्याच शिवत असत अन् फाटलेले कपडेही त्याच व्यवस्थित करत असत – मुलांच्या विजारींना टाके घालणं, मुलींच्या कपड्यांची लांबी वाढवणं असले उद्योग याच स्त्रिया करत असत. पॅराशूट म्हणजे तरी काय, तर कापडाची एक मोठी छत्री. त्याची डागडुजी करणं या बायकांच्या डाव्या हाताचा मळ असल्यासारखं होतं. ‘समजा, त्याला ठिगळ लावण्याची आवश्यकता असेल तर एखाद्या मुलाच्या पॅन्टचा लहानसा तुकडा कापायचा आणि लावून टाकायचा पॅराशूटवर,’ मि. मातेकोनी स्वतःशीच म्हणाले. नाही, मॅडम पोतोक्वानींच्या मनात असलं काही नसणार, त्यांनी स्वतःलाच समजावलं. स्वतःला अनाथालयाला वाहून घेतलेल्या या बाई दुसऱ्याकडून कुठलंही काम करून घेण्यात पटाईत होत्या, हे आत्तापर्यंतच्या अनुभवावरून त्यांच्या चांगलंच लक्षात आलं होतं.

त्यांच्या पुढील शब्दांनी मि. मातेकोनींच्या मनातला उरलासुरला संशयही दूर झाला. “या प्रकारामुळे आपल्याला निधी गोळा करणं छान जमेल. गेल्या वर्षीदेखील आम्ही असाच एक उपक्रम यशस्वीपणे राबवला होता. रेडिओवरून विचित्र आवाजात बोलून लोकांचं मनोरंजन करणाऱ्या त्या प्रसिद्ध व्यक्तीनं पॅराशूटच्या साहाय्यानं उडी मारायचं कबूल केलं होतं, त्यानंतर जिनं बोट्स्वानासुंदरीचा किताब जवळजवळ पटकावलाच होता त्या तरुणीनंही हेच साहस करून अनाथालयाच्या निधीत बरीच मोठी भर टाकली होती. चिक्कारच मोठी भर.”

“पण मला असलं काही नाही जमणार. अहो, आजपर्यंत कधी मी विमानातही बसलेलो नाही, तर त्यातून खाली उडी मारणं तर फारच दूरची गोष्ट. असलं काही साहस करायला माझी तरी तयारी नाही,” मि. मातेकोनींनी त्यांना विरोध करत म्हटलं.

मि. मातेकोनींचे शब्द जणूकाही त्यांच्या कानातच शिरले नसावेत अशा पद्धतीनं संचालिकाबाई म्हणाल्या, “अहो, फार सोपी गोष्ट आहे ही. विमानोड्डाण क्लबातल्या एका माणसाबरोबर माझं बोलणं झालं आहे. ते लोक म्हणालेत मला, ‘आम्ही शिकवू तुमच्या माणसाला उडी कशी मारायची ते.’ त्यांच्याकडे त्या संबंदात एक पुस्तकही आहे म्हणे. त्यात त्यांनी आकृतीसुद्धा दाखवलीय जमिनीवर उतरताना पाय कशा पद्धतीनं ठेवायचे

त्याची. फारच सोपं आहे हो! तुम्हीच काय, मीसुद्धा करू शकेन हे काम.”

“मग तुम्हीच का नाही उडी मारत,” ते म्हणाले, अर्थात तोंडातल्या तोंडात. मॅडम पोतोक्वानींनी त्यांचे शब्द ऐकलेच नव्हते बहुतेक. कारण त्यांच्या बोलण्यात काहीच खंड पडला नव्हता.

“हे बघा, मी सांगतेय ना तुम्हाला, त्यात घाबरण्यासारखं काही नाही म्हणून. मला तर अगदी खात्री वाटतेय, तुम्ही विमानातून उडी मारलीत ना की, छान मजेत तरंगत खाली खाली येत राहाल; अगदी आरामात तुम्ही हवेत विहार कराल बघा. आणि वैमानिक काय करेल माहीत आहे का? तो तुम्हाला एखाद्या शेतात उतरवण्याची व्यवस्था करेल अन् मी एखादी गृहमाता त्या जागेपासून अगदी जवळच उभी करेन. तुम्ही जमिनीवर उतरलात की, ती लगेच तुमच्यापाशी येईल आणि तुम्हाला तुमच्या आवडीचा फ्रूट केक खायला देईल. त्यामुळे तुम्ही मुळीच घाबरू नका. गरज पडली तर जवळपास असावं म्हणून एखादं स्ट्रेचरही ठेवू आम्ही. मग तर झालं ना?”

‘मला हे असलं काही करायचंच नाही,’ हे शब्द मि. मातेकोनींच्या अगदी ओठांवर आले खरे, मात्र ते बाहेर पडले नाहीत. त्याऐवजी ते काय म्हणाले असतील? “बघतो, विचार करून सांगतो मी!”

हीच एक मोठी घोडचूक त्यांनी केली होती, हे त्यांच्या आता लक्षात आलं होतं. त्यातून पाय काढून घेणं काही फार अवघड नव्हतं. फोन उचलायचा आणि मॅडम पोतोक्वानींना जमेल तितक्या स्पष्ट शब्दात म्हणायचं, ‘मॅडम, तुमच्या प्रस्तावावर मी बराच विचार केला आणि ठरवलंय की, आपण काही या फंदात पडायचं नाही. तुम्ही दुसऱ्या एखाद्या माणसाला हे काम करायला सांगा, त्यासाठी काही पैसे खर्चावे लागले तर मी ते देईन, पण मी मात्र पॅराशूटच्या साहाय्यानं खाली येणार नाही. नाही म्हणजे नाही.’ मॅडम पोतोक्वानींशी असंच ठामपणे बोलावं लागतं हा अनुभव त्यांनी यापूर्वी घेतला होता. पंपाच्या बाबतीत त्यांनी संचालिकाबाईंना अगदी निःसंदिग्ध शब्दांत सांगितलं होतं, “आता तुमच्या जुन्या पंपाला रजा द्या आणि नवा पंप आणा.” त्यांच्यासारख्या स्त्रीशी वागताना अशी ठाम भूमिका घेणं हा एकमेव पर्याय असायचा.

तीच तर मोठी अडचण होती. मॅडम पोतोक्वानींसारख्या स्त्रिया कशाकशाला म्हणून दाद देतच नसत. खरं सांगायचं तर कितीही उरस्फोड

माय नेम इज परवाना

डेबोरा एलिस

अनुवाद

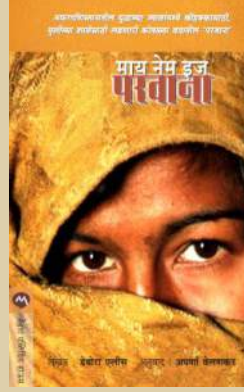
अपर्णा वेलणकर

किंमत : २४०/- रु.

पोस्टेज : ५०/- रु.

📦 ई-बुक स्वरूपात उपलब्ध

नवे कोरे

परवानाचं पुढे काय झालं?

तालिबान्यांचा पराभव झाल्यानंतरच्या अफगाणिस्तानात अमेरिकन सैनिकांनी एका अफगाण मुलीला अटक करून ताब्यात घेतलं आहे. पण आहे कोण ती मुलगी? बॉम्बहल्ल्यात उद्ध्वस्त झालेल्या एका शाळेचे डिगारे उपसत का ती तिथे वेड्यासारखी एकटी फिरत होती? ती दहशतवादी असेल का? अमेरिकन सैन्याच्या तळावर बंदिवासात टाकलेल्या त्या अफगाण मुलीची उलटतपासणी सुरू होते. पण ती एकाही प्रश्नाचं उत्तर देत नाही. ओठ घट्ट मिटून गप्प राहते. छळ होतो, मारहाण होते; तरी ती बधत नाही. कोण असेल ती मुलगी?

एकच सुगावा असतो अमेरिकन लष्कराच्या हाती :

त्या मुलीकडे सापडलेली खांद्यावर लटकवायची एक कापडी, फाटकी मळलेली पिशवी आणि त्यातले काही कागद. त्यावर काही नावं लिहिलेली... शौझिया, नूरिया, लैला, हसन, आसीफ... आणि परवाना. खूप काळ प्रतीक्षेत असलेला हा 'द ब्रेडविनर' या पुस्तकमालिकेचा पुढचा भाग.

आता परवाना पंधरा वर्षांची झाली आहे. अमेरिकन सैन्याच्या ताब्यात असताना तिला तिच्या आयुष्यातली चार वर्षे आठवतात. अम्मी आणि बहिणींना भेटल्यावर एका खेडेगावात त्यांचं कुटुंब पुन्हा जगू लागतं. आणि जिवापाड प्रयत्न करून अम्मी तिचं स्वप्न साकार करते : अफगाण मुलींसाठी शाळा सुरू करण्याचं स्वप्न. शाळा सुरू होते आणि परवानाला तिच्या स्वप्नातलं, हवंहवंसं आयुष्य पुन्हा मिळतं... पण हा अफगाणिस्तान आहे. युद्ध अजून संपलेलं नाही आणि मुलींचं शिक्षण, मुलींचं स्वातंत्र्य ही या देशात संशयानं, रागानं पाहण्याची गोष्ट आहे. याचाच अर्थ, परवाना आणि तिच्या कुटुंबाच्या डोक्यावरची लटकती तलवार अजूनही तशीच आहे.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ | ७९

केली तरी बायकांपुढे पुरुषांचं काही चालत नाही हेच निर्विवाद सत्य होतं; मॅडम पोतोक्वानींनी एखादी गोष्ट मनाशी ठरवली की मग प्रत्यक्ष परमेश्वरही त्यांच्यापुढे हतबल ठरत असे. जेव्हा बायकांपुढे हात टेकावे लागणार हे माहित असतं तेव्हा स्वतःला अशा प्रसंगापासून चार हात दूर ठेवणं हा पुरुषांपुढे एकमेव उपाय असतो, अशा निष्कर्षाप्रत मि. मातेकोनी आले होते; परंतु तेही त्यांना शक्य नव्हतं. कारण या महिला जात्याच इतक्या हुशार असतात की, त्या अगदी सहजपणे तुम्हाला गुंडाळून ठेवू शकतात. आपण कसे अन् कधी चारी मुंड्या चीत झालो हे त्या पामराला कळतदेखील नाही. आपणच अधिक सावध राहायला हवं होतं, असं मि. मातेकोनींना सारखं वाटत राहिलं. बाईंनी आपल्यासमोर केक ठेवला तेव्हाच आपण त्यांची चाल ओळखायला हवी होती. हे त्यांचं तंत्रही तसं पाहिलं तर मि. मातेकोनींनी अनेक वेळा अनुभवलं होतं. पुराणकाळी नाही का ईव्हनं याच प्रकारे अॅडमला फशी पाडलं होतं? तिनं केकऐवजी सफरचंदाचा वापर केला होता एवढाच काय तो फरक होता. फ्रूट केक काय किंवा सफरचंद काय, शेवटी मनातला हेतू साध्य करून घेण्याशी मतलब! खरंच, आपण पुरुषमंडळी किती मूर्ख असतो, बावळट असतो हेच या बायका दर वेळी सिद्ध करून दाखवतात! आपल्या स्वाभाविक दुबळेपणाचा फायदा त्या उठवतात, दुसरं काही नाही.

मि. मातेकोनींनी घड्याळात वेळ पाहिली. सकाळचे नऊ वाजले होते. रोज ते आठ वाजायच्या आधीच त्यांच्या गॅरेजमध्ये हजर होत असत. तसं पाहिलं तर आज जी कामं उरकायची होती ती फारशी अवघड नसल्यामुळे त्यांच्याकडील शिकाऊ उमेदवारांना ती सहज जमण्यासारखी होती. बहुतेक गाड्यांची नियमितपणे देखभाल करण्याचंच काम होतं, पण तेवढंही ते त्या पोरांवर निश्चितपणे सोपवू शकत नसत. कुठलंही काम धडपणे करतील, असा विश्वास त्यांना त्या दोघा मुलांबद्दल वाटत नसे. त्यांनी खिडकीतून बाहेर पाहिलं. हवा कशी मस्त होती. फार गरम होत नव्हतं अजूनही. गाडीत बसावं, दूरवर जावं अन् मग जवळपासच्या शेतांच्या आसपास पायी भटक्यावं असा दिवस होता तो. पण ते तसं करू शकणार नव्हते, त्यांना त्यांच्या ग्राहकांचा विचार करणं भाग होतं. मॅडम पोतोक्वानींनी त्यांना ज्या संकटात लोटलं होतं त्याविषयी विचार करणं सोडून देणं आणि दैनंदिन कामकाजावर लक्ष केंद्रित करणं हाच त्यांच्या डोकेदुखीवरचा एकमेव इलाज होता, हे

त्यांना ठाऊक होतं. एक ना दोन, कितीतरी कामांकडे त्यांनी लक्ष घायला हवं होतं. काही गाड्यांचे एक्झॉस्ट पाइप बदलायला हवे होते, दुसऱ्या काही गाड्यांची टायर्स बदलण्याची जरूरी होती, काही गाड्यांचे ब्रेक नीट काम करत नव्हते. हा खरा त्यांचा आवडीचा विषय होता. पॅराशूटच्या साहाय्यानं उडी मारायची की नाही, यावर नको तितका विचार कशाला करायचा? सरळ मॅडम पोतोक्वानींना सांगून टाकायचं, 'मला काही तुम्ही म्हणता ते धाडस करायला जमणार नाही.' त्यासाठी मनाचा धीर एकवटायला हवा ही गोष्ट ते जाणत होते. म्हणजे हात लांब करून फोनपर्यंत न्यायचा, रिसीव्हर उचलायचा अन् मॅडम पोतोक्वानींना एका शब्दात सांगायचं, "नाऽऽही." बस्स! आहे काय न् नाही काय. ते मनातल्या मनात संवादाची उजळणी करू लागले.

'नाही मॅडम, मला एवढंच सांगायचंय, मला शक्य होणार नाही.'

'का शक्य होणार नाही?'

'नाही मॅडम, मी काही ते करणार नाही.'

'कशाला 'नाही' म्हणताय तुम्ही?'

'मी 'नाही' म्हटलं ना एकदा? मग तो विषयच संपला, नाही का? नाही म्हणजे नाही.'

'नाही' म्हणताय तुम्ही? अरे देवा!'

अमुकअमुक पद्धतीनं बोलायचं की संपलं, हा विचार म्हणून ठीक होता. पण प्रत्यक्षात मॅडम पोतोक्वानींशी त्यावर बोलायचं ही गोष्ट किती कठीण आहे ते मि. मातेकोनीच जाणत होते. पण आता एक गोष्ट त्यांच्या मनात स्पष्ट होती - आपण त्यांना काय सांगायचं, आणि ते कोणत्या आवाजात सांगायचं?

शाहजहाँ

२री आवृत्ती

विल्यम डॅलरिपल : अनुवाद सुधा नरवणे

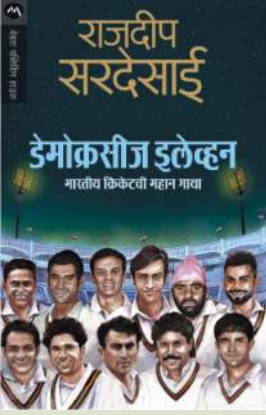
अठराव्या शतकातील हिंदुस्थानातील प्रेम आणि
प्रतारणेची कहाणी

किंमत : ४५०/- रु. : पोस्टेज : ५०/- रु. : © ई-बुक स्वरूपात उपलब्ध

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ | ८९

अभिप्राय

डेमोक्रेसीज इलेव्हन

राजदीप सरदेसाई

अनु. मेघना ढोके

पृष्ठसंख्या ५०४

किंमत ५९५/- रु.

भारतीय क्रिकेट इतिहासातील सोनेरी पान

एक देश म्हणून भारताची जी काही जागतिक स्तरावरील वैशिष्ट्ये आहेत, त्यामध्ये लोकसंख्येचा विचार करता 'सर्वात मोठी लोकशाही' आणि 'क्रिकेटवेड्यांचा देश' यांचा समावेश होतो. देशावर ब्रिटिशांचा अंमल असताना त्यांनी आपल्या विरंगुळ्यासाठी क्रिकेट नावाचे जे रोपटं इथं लावलं, रुजवलं त्याचा आता महावृक्ष झालाय. या महावृक्षाचा पसारा इतका विस्तारलाय, की या खेळाच्या जन्मदात्यासह संपूर्ण क्रिकेटविश्व त्याच्या कवेत आलं आहे. या खेळाची रुजवात भारतात होत असताना येथील मातीचा गुणही त्याला लागला. क्रिकेट जगतात ठसा उमटविणारी अनेक रत्ने आपल्या देशानं दिली. अशा ११ रत्नांच्या आयुष्याचा 'लोकशाहीमय' पट वाचकांना खिळवून ठेवणाऱ्या शैलीनं मांडण्याचा यशस्वी प्रयत्न ज्येष्ठ पत्रकार, लेखक आणि एका क्रिकेटपटूच्या पोटी जन्मलेले राजदीप सरदेसाई यांनी या पुस्तकातून केला आहे. सर्वकालीन

महान भारतीय संघाविषयी हे पुस्तक नाही. भारतीय क्रिकेटला आकार देणाऱ्या यशाचा बॅटन पुढील पिढीच्या हाती देणाऱ्या, जगण्याच्या लढाया लढण्याचं बळ देणाऱ्या, भारतीयांना स्वप्न पाहण्याची; ती पूर्ण करण्याची हिंमत देणाऱ्या ११ खेळाडूविषयी हे पुस्तक असल्याचं लेखक नमूद करतात.

अर्थात 'डेमोक्रेसीज इलेक्शन - 'Democracy's XI - The great Indian Cricket Story'... भारतीय क्रिकेटची महान गाथा' या पुस्तकामध्ये राजदीप यांनी वडील दिलीप सरदेसाई यांच्यासह मन्सूर अली खान पतौडी, बिशनसिंग बेदी, सुनील गावसकर, कपिलदेव, मोहम्मद अझरुद्दीन, सचिन तेंडुलकर, सौरभ गांगुली, राहुल द्रविड, महेंद्रसिंह धोनी आणि विराट कोहली या आजी-माजी दिग्गजांची जडणघडण, खेळाडू आणि व्यक्ती म्हणून वाटचाल, यश-अपयश, आव्हाने, विक्रम, निवृत्तीनंतरचं जीवन, त्यांचं भावविश्व, मजेशीर किस्से यांसह भोवतालची सामाजिक परिस्थिती अशा खुबीनं शब्दबद्ध केली आहे, की वाचणाऱ्याला जणू हे आपल्या नजरेसमोर घडत असल्याचा भास होतो. 'लोकमत'च्या नाशिक आवृत्तीत कार्यरत पत्रकार मेघना ढोके यांनी तितक्याच ताकदीचा अनुवाद मराठी वाचकांसाठी उपलब्ध करून दिला आहे. हे पुस्तक उपरोक्त ११ खेळाडूबद्दलच माहिती देत नाही, तर १९६० च्या दशकाच्या प्रारंभी कारकिर्दीचा श्रीगणेशा करणारे दिलीप सरदेसाई ते वर्तमान भारतीय संघाचा कर्णधार कोहलीच्या काळापर्यंत भारतीय क्रिकेटचा इतिहासदेखील सांगते.

गोव्यातील सर्वसामान्य कुटुंबातील मुलगा ते भारतीय संघातील भरवशाचा फलंदाज म्हणून नाव कमावलेले सरदेसाई... राजघराण्यात जन्माला आलेले, अपघातात उजवा डोळा निकामी झाल्यानंतर अवघ्या सहा महिन्यांनी भारतीय संघात स्थान मिळविणारे, फलंदाजी आणि क्षेत्ररक्षणामुळे 'टायगर' हे नाव सार्थ ठरविणारे मन्सूर अली खान पतौडी... भारतीय संघाची नकारात्मक मानसिकता बदलून ताठ मानेने खेळण्याची प्रेरणा देणारे, विंडीजसकट जगभरातील वेगवान गोलंदाजांचा समर्थपणे सामना करून सर्वात प्रथम दहा हजार कसोटी धावांचा टप्पा गाठणारे

विक्रमादित्य सुनील गावसकर... फिरकीपटूंचा देश ही ओळख मिटवून सर्वाधिक कसोटी बळींचा विक्रम आपल्या नावे करणारे वेगवान गोलंदाज, तसेच जागतिक दर्जाचे अष्टपैलू कपिलदेव... हैदराबादच्या गल्लीत वाढलेला मुस्लीम तरुण ते नजाकती मनगटी फटक्यांचे नैसर्गिक कोंदण लाभलेला आणि ऐतिहासिक पदार्पणाद्वारे जगभरातील समीक्षकांची वाहवा मिळविणारा अझर, मुंबईत प्राध्यापकाच्या घरी जन्माला येऊन आपल्या अफाट कर्तृत्वाद्वारे फलंदाजीला नवे जागतिक आयाम देणारा सचिन... संपन्न घरात जन्मलेला बंगाली मुलगा ते इतर संघांना 'अरे'ला 'कारे' म्हणून उत्तर देण्याची सवय भारतीय संघाला लावणारा आक्रमक कर्णधार सौरव गांगुली... रांचीतला पेट्रोल पंप ऑपरेटरचा मुलगा ते भारतीय क्रिकेटला नवी उंची गाठून देणारा कर्णधार, अशा आपल्या स्वप्नांना प्रत्यक्षात उतरविणारी वाटचाल करणारा धोनी... बालपणापासून बेधडक आणि काहीसा मुजोर स्वभाव असलेला, १८व्या वर्षी रणजी सामना खेळत असताना वडिलांचे निधन झाल्याचे दुःख बाजूला ठेवून त्याच दिवशी संघाला संकटातून बाहेर काढणारी खेळी करणारा विराट ते कसोटी, वन-डे आणि टी-२० अशा सर्वच प्रकारांत स्वतः चांगली कामगिरी करून सहकाऱ्यांना प्रेरणादायी नेतृत्व देणारा कर्णधार... असा खिळवून ठेवणारा या खेळाडूंचा प्रवास राजदीप यांनी चितारला आहे.

इतर खेळांप्रमाणे क्रिकेटमध्येही घराणेशाहीला थारा नाही. इथं मैदानावर कामगिरी करा; नाही तर बाहेर व्हा, हाच नियम असतो. हे समजावून सांगताना राजदीप यांनी प्रस्तावनेत सुंदर उदाहरण दिलं आहे... 'राजकीय नेत्याच्या मुलाला राजकारणात सहज जागा मिळू शकते. वाडवडिलांच्या पुण्याईवर विधानसभा-लोकसभेची निवडणूकही जिंकू शकतो. आमदार, खासदार, मंत्री होऊ शकतो. घराणेशाहीचा लाभ घेत बड्या उद्योगपतींची मुलं मोठ्या पदांवर जाऊन बसतात. अभिनेता-अभिनेत्रींच्या मुलांना सिनेमात सहज संधी मिळते. क्रिकेटमध्ये हे शक्य नाही. अफाट गुणवत्ता आणि सर्वोत्तम कामगिरी याशिवाय भारतीय संघात स्थान मिळविणे शक्य नाही.'

'कुणाचा तरी मुलगा' या पात्रतेच्या आधारे भारतीय संघात स्थान

मिळत नसल्याचे स्पष्ट करताना त्यांनी रोहन गावसकर आणि स्वतःचा दाखला दिला आहे. राजदीप यांनी पुस्तक लिहिताना लेखक म्हणून प्रामाणिकपणा आणि तटस्थपणा जपल्याचे सिद्ध करण्यास हे उदाहरण पुरेसं ठरावं. प्रजासत्ताक भारताचा पाया रचताना घटनेने सर्व नागरिकांना समान संधींचं आकाश उपलब्ध करून दिलं. क्षमतेच्या बळावर गगनभरारी घेता येते, हे भारतीय क्रिकेटने सिद्ध करून दाखविलं आहे. संधीची समानता या लोकशाही मूल्यावर विश्वास ठेवून स्वप्ने पूर्ण करता येतात, या वाचकांच्या विश्वासाला बळकटी देण्याचं काम पुस्तकात उल्लेख असलेल्या ११ खेळाडूंची वाटचाल खचितच करते. हेच या पुस्तकाचं यश आहे.

- अमोल मचाले

(लोकमत, ९ जून २०१९)

महोत्सव

व. पु. काळे

१६वी आवृत्ती

कोमलतेत प्रचंड सामर्थ्य असतं. कोमलता म्हणजे दुर्बलता नव्हे. म्हणूनच खडक झिजतात. प्रवाह रुंदावत जातो.

आयुष्याची व्याख्या अत्यंत सोपी आहे. दोन गरजांची स्पर्धा म्हणजे आयुष्य. ज्याची गरज अगोदर संपते, तो तुम्हाला सोडून जातो.

प्रत्येक गरजेचं, मागणीचं नातं काळाशी बांधलेलं असतं. मागणी जेवढी मोठी, तितका काळ घालवावा लागतो.

बंद दरवाजांची एकजूट झटकन होते, कारण त्या दारापल्याड भ्याड माणसांची घरं असतात.

किंमत : १७०/- रु. : पोस्टेज : ५०/- रु. : [E] ई-बुक स्वरूपात उपलब्ध

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ । ८५

अभिप्राय

जॉर्जिस सिक्रेट की टू द युनिव्हर्स

ल्यूसी आणि स्टीफन हॉकिंग

अनु. डॉ. प्रमोद जोगळेकर

पृष्ठसंख्या २४८

किंमत ४९५/- रु.

जॉर्जबरोबर विश्वाची सफर

अवकाशाविषयीच्या आपल्या प्रश्नांची उत्तरं शोधत मानवाने विश्वाच्या पोटातील असंख्य रहस्यं खणून काढली आहेत. तरीही अनेक प्रश्न अनुत्तरित आहेत. 'अ ब्रीफ हिस्ट्री ऑफ टाइम'चे लेखक, प्रसिद्ध वैज्ञानिक स्टीफन हॉकिंग आणि त्यांची मुलगी ल्यूसी हॉकिंग यांनी मिळून लिहिलेलं हे पुस्तक अशा प्रश्नांची उत्तरं देतं.

एवादं शाळेत शिकू लागणारं लहान मूल त्याच्या भोवतालच्या वातावरणातून, घरात मिळणाऱ्या शिकवणीतून आणि निरीक्षणांमधून खूप काही शिकत असतं. घरात ज्या गोष्टींना प्रतिबंध आहे अशा गोष्टींविषयी तर मुलांना जास्तच उत्सुकता असते. अवकाशासंबंधीच्या प्रश्नांविषयी मुलांनी उत्सुकता दाखवली तर मोठ्यांना या प्रश्नांची लहानांच्या पचनी पडतील अशी उत्तरं देताच येत नाहीत; कारण वैज्ञानिक भाषेतलं उत्तर अगदी कठीण; मग हे देवाने तयार केलं, असं काहीतरी सांगून वेळ मारून नेली जाते; पण

त्याऐवजी सोप्या भाषेत हे मुलांना समजलं तर त्यामुळे मुलांच्या उत्सुकतेला खतपाणीच घातलं जातं.

पुस्तकाच्या सुरुवातीलाच हे काहीतरी विज्ञान - खगोलशास्त्राचं कठीण पुस्तक आहे अशा आविर्भावात न शिरता एका मुलाच्या गोष्टीतून सुरुवात होते. जॉर्ज नावाच्या लहान मुलाचे आईवडील त्याने कायम नैसर्गिक गोष्टीतून शिकावं, असाच विचार करत असतात. जॉर्जला नैसर्गिक वातावरणात वाढवायचं म्हणून कॉम्प्युटर, मोटार यापासून त्याला दूर ठेवलेलं असतं. एवढंच काय, त्यासाठी त्यांनी अगदी घरात वीजसुद्धा घेतलेली नसते. अशा वेळी आत्ताच्या विज्ञानाच्या जगात त्याला अनेक प्रश्न पडणं स्वाभाविक असतं. त्याच्या प्रश्नांना वाव मिळतो तो शेजारी असलेल्या विज्ञानप्रेमी घरात अपघातानेच शिरल्यावर. या कथेच्या पार्श्वभूमीला धरून 'जॉर्जेस सिंक्रेट की टू द युनिव्हर्स' या पुस्तकात विज्ञानाची वेगवेगळी अनेक रहस्यं अगदी सहजतेने उलगडून दाखवली आहेत.

गोष्ट जसजशी पुढे सरकते तसे जॉर्जच्या कुतूहलातून आपल्यालाही अनेक माहित नसलेल्या गोष्टी समजतात. अगदी ग्रह-तारे म्हणजे काय इथपासून ते ताऱ्यांचा जन्म कसा होतो, दीर्घिका म्हणजे नेमकं काय, पृथ्वी-चंद्र यांच्याविषयीची अगदी सखोल माहिती, प्रकाश, त्याचा वेग आणि त्या अनुषंगानेच आपल्याला माहित होत जाणाऱ्या इतर गोष्टी, ज्या खरंतर आपल्याला शाळेत शिकवलेल्या असतात; पण त्यातल्या क्लिष्ट भाषेमुळे आणि अभ्यासाच्या धाकामुळे त्यातली रंजकता कधी कळतच नाही, अशा अनेक गोष्टी यातून नव्याने आपल्याला कळतात. जॉर्जच्या गोष्टीसोबत त्याव्यतिरिक्त दिल्या जाणाऱ्या ज्या लहान लहान चौकटी आहेत, त्यामध्ये गोष्टीत येणाऱ्या विषयाची आणखी तपशीलवार माहिती दिली आहे. ती संग्राह्य आहे.

कथा जसजशी पुढे जाते तसं जॉर्जचं कुतूहल आणि त्याचं कल्पनाविश्च विस्तारत जातं. त्याला मिळालेल्या नवीन मैत्रिणीच्या कॉसमॉस या संगणकावर तो खूप नव्या गोष्टी शिकतो. तंत्रज्ञानाच्या मदतीने तो अवकाशातल्या कितीतरी गोष्टी अक्षरशः अनुभवतो. वैज्ञानिक एरिक त्याला पडणाऱ्या प्रत्येक प्रश्नाचं उत्तर अगदी उत्साहाने त्याला देतात. याच वेळी

एरिक यांचं बाह्य अवकाशाबद्दल संशोधन सुरू असतं आणि एकदा तर चक्क कॉसमॉस या संगणकाच्या मदतीने जॉर्ज अवकाशाची सफरसुद्धा करून येतो. जॉर्जची ही माहितीची सफर त्याच्या आईवडिलांना, इतर शाळासोबत्यांना माहित नसते. या सफरीमध्ये आपल्या कुतूहलापोटी जॉर्ज कधी कधी आपला जीवही धोक्यात घालतो.

जॉर्जच्या शाळेत एकीकडे विज्ञान स्पर्धा सुरू झालेली असते, ज्याचं बक्षीस असतं, एक कॉम्प्युटर; पण जॉर्जच्या पालकांना मात्र जॉर्जने या सगळ्यापासून दूर राहावं असंच वाटत असतं. तरीही तो या स्पर्धेत भाग घ्यायचं ठरवतो. मग या स्पर्धेचं काय होतं? जॉर्जला कॉम्प्युटर मिळतो का? हे प्रश्न एकीकडे, तर दुसरीकडे एरिक यांच्यासोबत अंतराळात जाऊ लागलेला जॉर्ज तिथे जाऊन काय काय अनुभवतो? कोणकोणत्या धोक्यांना तोंड देतो, अशा अगदी गुंग करून टाकणाऱ्या प्रसंगांबरोबर जॉर्जच्या निमित्ताने आपल्यालाही या सफरीचा भाग होता येतं.

जॉर्ज या विश्वात असताना ज्या एरिक यांनी जॉर्जला हे सगळं विश्व दाखवलेलं असतं, त्यांना कुणीतरी त्यांच्यावर असलेल्या रागातून कायमचं नष्ट करण्याचा डाव आखत असतं. एरिकचं बाह्यविश्वाच्या संशोधनाचं काम सुरू असतानाच त्यांना एका कृष्णविवरात अडकवण्याचा प्रयत्न केला जातो आणि मग नव्याने विज्ञान शिकणाऱ्या जॉर्जला एरिक यांना बाहेर काढायचं साहस करावं लागतं. हे वाचताना अगदी थरारक प्रसंगांचा अनुभव मिळतो.

विज्ञान आवडणाऱ्या आणि न आवडणाऱ्या मुलांसाठीही ही कादंबरी म्हटली तर अगदी वैज्ञानिक, म्हटली तर अगदी 'फिक्शन', शाळेतील विज्ञान क्लिष्ट वाटणाऱ्या मुलांना हे पुस्तक वाचून त्यात नक्की रस निर्माण होईल अशाच पद्धतीने या पुस्तकाची मांडणी केली आहे. मुलांनी आवर्जून वाचावं, असं हे पुस्तक आहे.

— विशाखा कुलकर्णी
लोकप्रभा, १७ मे २०१९

१०वी आवृत्ती

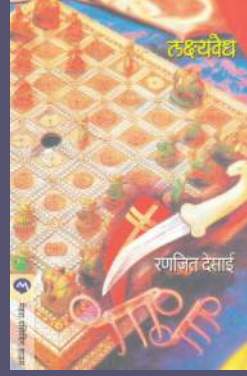
लक्ष्यवेध

रणजित देसाई

किंमत : १५०/- रु.

पोस्टेज : ५०/- रु.

☞ ई-बुक स्वरूपात उपलब्ध

शिवचरित्रातील प्रत्येक प्रसंग म्हणजे स्वतंत्र कादंबरीचा विषय.

या चरित्राइतके सर्वांगसुंदर चरित्र आजवर इतिहासाने पाहिलेले नाही, असा या चरित्राचा लौकिक.

बारा मावळांत स्वराज्याचे रोपटे रुजते, न रुजते, तोच अफझलखानाचे संकट अवतरले.

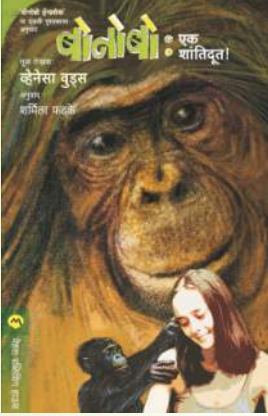
वाईपासून प्रतापगडापर्यंतच्या हिरव्यागर्द रानावर राजकारणाचा पट मांडला गेला.

चढे घोड्यानिशी राजांना पकडून नेण्याची अफझलखानाची गर्वोक्ती होती आणि खानास मारल्याविना राज्य साधणार नाही, हे राजे पुरे जाणून होते.

या दोन राजकारण-धुरंधरांनी खेळलेला डाव म्हणजेच लक्ष्यवेध.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ | ८९

अभिप्राय

बोनोबो : एक शांतिदूत!

व्हेनेसा वुड्स

अनु. शर्मिला फडके

पृष्ठसंख्या ३०४

किंमत ३५०/- रु.

आत्मानुभवाचे प्रांजळ कथन

मराठीत अनुवादित झालेल्या जागतिक साहित्यातून सामाजिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक, भौगोलिक अशा विविध विषयांची माहिती मिळत जाते. अशीच माहिती 'व्हेनेसा वुड्स' यांच्या 'बोनोबो हॅन्डशेक' या इंग्रजी पुस्तकाच्या शर्मिला फडके यांनी 'बोनोबो - एक शांतिदूत' या शीर्षकाने अनुवादित केलेल्या पुस्तकातून मिळते.

हे पुस्तक म्हणजे व्हेनेसा वुड्सची आत्मकथा आहे. जीवनाच्या विशिष्ट टप्प्यावर पोहोचल्यावर अकल्पित नोकरी मिळाल्यावर त्याच कामात रममाण होऊन, परंतु सभोवतालची परिस्थिती लक्षात घेऊन चरितार्थ चालविण्यासाठी नव्हे, तर एका दुर्लक्षित मुक्या प्राण्याच्या जीवनासाठी संबंधित ठिकाणी शांतता प्रस्थापित करण्यासाठी केलेल्या प्रयत्नांचा व प्रवासाचा हा आलेख आहे. अनेक लहानसहान नोकऱ्या केल्यानंतर लेखिकेला युगांडाच्या बुन्दागो जंगलातील चिम्पांझीची गणना करण्याची नोकरी मिळते आणि येथूनच तिच्या वेगळ्या विश्वातील जीवनाला सुरुवात

होते आणि याचवेळी जैववैद्यकीय क्षेत्रातील अनुभव संशोधक ब्रायन याच्याशी तिची गाठ पडते. ते दोघंही एकमेकांच्या प्रेमात पडतात आणि कालांतराने विवाहबद्धही होतात. त्यांचे व्यक्तिगत जीवन आणि संशोधन असा त्यांचा समांतर प्रवास सुरू होतो. या प्रवासात त्यांना अनेक प्रकारचे अनुभव येतात. त्यांच्यावर अनेक संकटेही ओढवतात; परंतु त्यांनी त्यावर मात करून आपले कार्य सुरू ठेवले आहे. हे सर्व शब्दबद्ध करताना लेखिकेने कधी तटस्थपणे, तर कधी परिस्थितीशी समरस होऊन प्रसंगचित्रण केले आहे.

ब्रायन आणि व्हेनेसा यांनी मर्कट जातीमधील अनेक प्रजातींचा अभ्यास केला आहे. यातूनच वेगवेगळ्या देशांतील माकडांची वेगवेगळी रूपे, आफ्रिकेत आढळणाऱ्या चिम्पांझीच्या प्रजाती, कान्गोमधील चिम्प्स, चिम्पांझी व बोनोबो यांची सविस्तर माहिती लेखिकेने करून दिली आहे.

आपला पती ब्रायन यांच्यासह केलेल्या संशोधनातून व्हेनेसा वुड्सने माकडांच्या वेगवेगळ्या प्रजातींचे जीवन, त्यांच्या भावना, त्यांच्या वासना, त्यांचा दिनक्रम, विशिष्ट क्रियेनंतर त्यांच्याकडून आलेली प्रतिक्रिया अशा सर्वच बाबींचे सूक्ष्म निरीक्षण करून त्याला शब्दरूप दिले आहे. याशिवाय आफ्रिकेतील जंगलातील प्राणी व त्यांचे जीवन, त्यांच्या जीवनावर होणारे चांगले-वाईट परिणाम, तसेच त्या प्राण्यांच्या जीवनाशी निगडित अनुषंगिक बाबींचाही येथे परामर्श घेतला आहे. 'देशविदेशांत प्राणीमित्र संघटना कार्यरत असूनही काही विशिष्ट प्राण्यांची दखल घेतली जात नाही' अशी खंतही येथे व्यक्त केली आहे.

माकडांमधील 'बोनोबो' ही जात नष्ट होत असताना त्याची ओळख जगाला व्हावी यासाठी प्रयत्न करत असलेल्या ध्येयवेड्या ब्रायनशी विवाह केल्याने, त्याच्यासह केलेल्या सहप्रवासात सोसाव्या लागलेल्या यातनांना लेखिकेने येथे शब्दरूप दिले आहे.

संशोधन आणि व्यक्तिगत जीवन असा समांतर प्रवास करताना लेखिकेला वेगवेगळ्या टप्प्यांवर वेगवेगळी माणसे भेटली आहेत. त्यामुळे अगदी सर्वसामान्य व्यक्तींपासून उच्चपदस्थ, सत्ताधीश, राजकारणी यांच्यापर्यंत सर्वच स्तरांवरील व्यक्तींच्या व्यक्तिवैशिष्ट्यांची माहिती येथे करून दिली आहे. यामध्ये तिचा पती ब्रायन, त्याचा सहकारी रिचर्ड आणि

बोनोबोच्या पिल्लांचा सांभाळ करणाऱ्या 'येवोनो', 'हेन्रिएट' व 'एस्पोरान्स' या 'मामा' म्हणून संबोधल्या जाणाऱ्या स्त्रियांची व्यक्तिचित्रे ठळकपणे साकार झाली आहेत. शिवाय मालूचे प्राणिचित्रही वैशिष्ट्यपूर्ण आहे.

या आत्मकथनातून काही प्रदेशांत घडत असलेली अमानवी कृत्ये, लढाया, मानवतावादापासून दूर गेलेली संस्कृती, प्राण्यांच्या निवारणगृहांचा माणूसच करत असलेला वापर, अशा बाबींवर प्रकाश टाकला आहे. तरीही या परिस्थितीत नेल्सन मंडेला व महात्मा गांधी यांच्या विचारांची कास धरून मानवतावादी धोरणाचा अवलंब करत आपण निःस्वार्थीपणे इतरांना मदत करण्याची वृत्ती जोपासत असल्याचे म्हटले आहे आणि याचा प्रत्यय या आत्मकथनातून येत राहतो.

म्हणूनच लेखिकेचा हा प्रवास समजून घेताना, 'बोनोबो' या माकडांच्या एका प्रजातीचे संगोपन व संवर्धन करण्यासाठी प्रयत्न करून त्याला एका शांतिदूताचे स्थान मिळवून देणाऱ्या व्हेनेसा वुड्सचे हे आत्मकथन एकदा अवश्य वाचावे असे आहे.

— कमलाकर राऊत

महाराष्ट्र टाइम्स, २६-५-२०१९

२४वी आवृत्ती

ही वाट एकटीची

व. पु. काळे

जीवनाविषयीचं कठोर तत्वज्ञान सांगणारी
व. पुं ची पुरस्कारप्राप्त प्रथम कादंबरी

किंमत : १५०/- रु. : पोस्टेज : ५०/- रु.

© ई-बुक स्वरूपात उपलब्ध

९२ | मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९

मी, फुलनदेवी

शद्वांकन

मारी तेरेज क्यूनी / पॉल रॉबाली

अनुवाद

डॉ. प्रमोद जोगळेकर

किंमत : ४५०/- रु.

पोस्टेज : ५०/- रु.

© ई-बुक स्वरूपात उपलब्ध

२री आवृत्ती

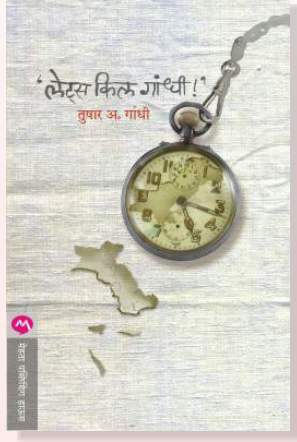
रॉबिनहूडचा स्त्री अवतार म्हणजे फुलनदेवी. उत्तर प्रदेशात जन्मलेल्या डाकूराणी फुलनदेवीचं हे खरंखुरं आत्मकथन आहे.

खालच्या जातीच्या गरीब घरात जन्मलेल्या फुलनने दारिद्र्य आणि अपमानाचं जिणं यांचा सामना केला. अशा समाजात ती टिकून राहिली की जिथे पोटटा आणि भिंतींमध्ये माती लिंपावी लागते, अशा समाजात की जिथे भटक्या म्हशीला एखाद्या मुलीपेक्षा जास्त मान दिला जातो. आपल्यापेक्षा तिष्ठत वयाच्या विधुराशी लग्न लागल्यावर अवघ्या अकराव्या वर्षी तिला मारहाण, अपमान आणि अत्याचारांना सामोरं जावं लागलं. समाजानं तिची वेश्या म्हणून संभावना केली. तिला ठार करण्यासाठी सुपारी घेतलेल्या डाकूंनी तिला पळवलं; पण ती त्यातूनही जगली आणि स्वतः डाकू बनली. पुरुषांसारखी बंदूक चालवून ती दरोडे घालू लागली. तरीही ती एक स्त्री होती. तिला प्रेमाची भूक होती.

तिला प्रेम आणि आधार देणारा माणूस नियतीने तिच्यापासून हिरावून घेतला. त्यानंतर अनेक डाकूंनी अत्याचार केले. अपमान आणि अत्याचारांनी कल्पनेच्या बाहेर घायाळ होऊनही ती जिवंत राहिली. तीन वर्षे ती उत्तरप्रदेशातल्या जंगलांमध्ये डाकू म्हणून यैमान घालत होती. अत्याचाराची शिकार होणाऱ्यांच्या अन्यायाला वाचा फोडणे आणि अत्याचाऱ्यांना शासन करणे, श्रीमंतांना लुटून ती संपत्ती गोरगरिबांना वाटणे त्यामुळे ती लोकप्रिय झाली. सरकार हवालदिल झालं. अखेर ती शरण आली आणि मग अकरा वर्षे खटल्याशिवाय तुरुंगात तिला स्थानबद्ध करून ठेवण्यात आलं. अजूनही तळागाळातल्या शोषित वर्गाला ती आपली वाटते.

फुलन म्हणते, “मी स्वतः फार चांगली आहे असं माझं म्हणणं नाही; पण मी वाईटसुद्धा नाही. पुरुषांनी मला जे भोगायला लावलं त्यांना मी त्याचीच परतफेड करायला लावली. माझ्या जातीतली एक स्त्री प्रथमच आपली कहाणी सांगतेय. अन्यायानं दबल्या जाणाऱ्या आणि अपमानानं जळणाऱ्या लोकांसाठी मी धैर्यानं हात पुढे करत आहे. मी जे भोगलं त्याची पुनरावृत्ती होऊ नये म्हणून हा प्रयत्न.”

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ | ९३

मुखपृष्ठनिर्मितीची सर्जनशील कहाणी

साहित्यनिर्मिती करणे ही जशी एक सर्जनशील प्रक्रिया आहे, तशीच आणि तेवढीच महत्त्वाची आहे एखाद्या पुस्तकाचे मुखपृष्ठ साकार होण्याची प्रक्रिया. पुस्तकात काय आहे याचे नेमके दिशादर्शन व्हावे, परंतु रसभंग होऊ नये याची काळजी मुखपृष्ठकारांना घ्यावी लागते. मराठीत उत्तम मुखपृष्ठांची मोठी परंपरा आहे. काही प्रकाशक पुस्तकाच्या मजकुराएवढाच विचार पुस्तकाची मांडणी, रचना, मुखपृष्ठ याचाही करतात; परंतु आपल्या समीक्षा परंपरेत मुखपृष्ठकारांची फार दखल घेतली जात नाही. परीक्षणाच्या शेवटी जिथे पुस्तकाविषयी माहिती दिली जाते, तिथे पुस्तकाच्या मुखपृष्ठकाराचे नाव देण्याची पद्धत महाराष्ट्र टाइम्सने जानेवारीपासून जाणीवपूर्वक सुरू केली.

प्रत्येक चित्रकाराची विचार करण्याची एक पद्धत असते. त्याच्याकडे मुखपृष्ठाचं काम आल्यावर तो त्याच्या पद्धतीने त्याविषयी विचार करतो.

मुखपृष्ठ ही स्वतंत्र कलाकृती नसून, हाती आलेल्या मजकुराचं, विषयाचं ते प्रकटन असतं. अनेकदा पुस्तकाच्या विषयानुसार चित्रकाराला शैली, विचार करण्याची पद्धत बदलावी लागते. प्रत्येकच मुखपृष्ठ काही अविस्मरणीय होत नाही; परंतु काही मुखपृष्ठं साकार होताना जे काही मंथन होतं, कलात्मकतेचं जे समाधान मिळतं, त्याच्या स्मृती कायम राहतात. लक्षात राहिलेल्या अशा दोन मुखपृष्ठांविषयी इथे लिहीत आहे. त्यातलं पहिलं पुस्तक आहे- 'लेट्स किल गांधी.'

३० जानेवारी १९४८ रोजी झालेल्या महात्मा गांधी हत्येचा कट, कारस्थान, हत्या, तपास आणि खटला ह्या सगळ्यांची कागदपत्रं, जबाब्या, याविषयीच्या त्या दिवसांतल्या सत्य घटनाक्रमाच्या, सत्य घटनांच्या कायदेशीर नोंदी म्हणजे तुषार गांधी लिखित 'लेट्स किल गांधी' हे मेहता पब्लिशिंग हाऊस प्रकाशित पुस्तक. बऱ्याच वेळेला, काही पुस्तकांना मुखपृष्ठासाठी काय चित्र काढायचं, ह्यापेक्षा काय काढायचं नाही, ह्या गोष्टींचा विचार करावा लागतो; त्याची वेळोवेळी आणि विषयानुरूप कारणंही वेगवेगळी असतात. काय काय काढायचं नाही, हे ठरवता ठरवतानाच काय काढायचं हे पक्कं होत जातं.

या पुस्तकाच्या मुखपृष्ठासाठी लेखकानं वर्णन केलेल्या कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीचं, प्रत्यक्ष गांधीजींचं चित्र काढायचं नव्हतं किंवा पुस्तकात दिलेल्या असंख्य महत्त्वाच्या कागदपत्रांचे फोटो, आरोपींचे फोटो वगैरे गोष्टींचा उपयोगही मुखपृष्ठाच्या रूपसंकल्पनेसाठी करायचा नव्हता. गांधीजींची पाठमोरी आकृती, त्यांच्या प्रसिद्ध असलेल्या रेखाटनांपैकी एखादं स्केच, गांधीजींचा चष्मा, चपला, काठी, खादीचं कापड, चरखा, हे राम ही अक्षरं ह्यापैकी कोणत्याही गोष्टींचं चित्र मला मुखपृष्ठासाठी वापरायचं नव्हतं. वापरून वापरून गुळगुळीत झालेल्या ह्या गोष्टी हे एक कारण आणि दुसरं म्हणजे ह्या गोष्टींचा फक्त सपोर्टिव्ह म्हणून मला उपयोग झाला असता. मला तर ह्या पुस्तकातल्या मुख्य संवेदनशील विषयाचं चित्रण, तेही संवेदनशील पद्धतीनं, कोणाच्याही भावना यत्किंचितही न दुखावता करायचं होतं. विषयाला थेट भिडेल, सत्याचं दर्शन प्रभावीपणानं होईल आणि शिवाय शब्दांत व्यक्त झालेल्या विचारांना समांतर राहून आशयाचं एखादं टोक अधोरेखित करता येईल का ते पाहायचं होतं.

यावर स्वतःशीच संवाद करता करता विचारांती असं ठरवलं की,

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ । ९५

गांधीजी वापरत असत, तेच घड्याळ वापरायचं; कारण घटना घडली 'ती वेळ' सर्वांहीं महत्वाची! पाच वाजून सतरा मिनिटं! या वेळेला घड्याळाची काच फुटली आणि त्या फुटलेल्या काचेच्या, उडून बाजूला पडलेल्या काचेच्या तुकड्यांतून पाकिस्तानच्या नकाशाच्या आकाराचा आभास निर्माण व्हावा.

हा नकाशा भारत-पाकिस्तानची फाळणी अधोरेखित करतो. अशी एक विशिष्ट वेळ की जी एका मोठ्या काळाचे तुकडे करते आणि दोन देशांच्या झालेल्या तुकड्यांचंही अधोरेखन करते, काळाच्या पोटात पुढे घडलेल्या सगळ्या घटनांकडे अलिप्त राहून निर्देश करते, असं सूचन मला करायचं होतं. अर्थातच पार्श्वभूमीसाठी वापरलेला पंचा आणि 'कट' करण्याचं सूचन असलेलं, कटामध्ये सामील असलेल्या कुणीतरी कुणालातरी लिहिलेल्या हस्ताक्षरातल्या चिठ्ठीसारखं 'लेट्स किल गांधी' ही पुस्तकाच्या नावाची अक्षरं, संयतपणे करावी लागणारी रंगयोजना ह्या सगळ्याच वर वर पाहता लहान-सहान वाटणाऱ्या, पण प्रत्यक्षात मोठ्या घटकांचा करावा लागणारा विचार, अशा प्रकारच्या चित्रांचं प्रभावीपण वाढवण्यास मोठीच मदत करत असतो!

- चंद्रमोहन कुलकर्णी

(महाराष्ट्र टाइम्सच्या 'संवाद' पुरवणीतून साभार)

मजल... दरमजल...

आपलं कर्तव्य कठोर निष्ठेने पार पाडताना
किरण बेदींना आलेल्या अनुभवांचं कथन

लेखक
किरण बेदी
सहाय्यक
सरोज वशिष्ठ
अनुवाद
भारती पांडे

९वी आवृत्ती

किंमत : १४०/- रु. : पोस्टेज : ५०/- रु. : © ई-बुक स्वरूपात उपलब्ध

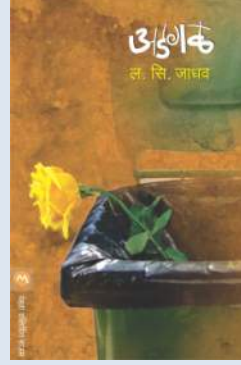
अडगळ

ल. सि. जाधव

किंमत : २२०/- रु.

पोस्टेज : ५०/- रु.

© ई-बुक स्वरूपात उपलब्ध

ल. सि. जाधव यांची 'अडगळ' ही कादंबरी प्रस्थापित दलित लेखकाच्या वयस्क अवस्थेतील अगतिक व साठोत्तरी काव्यातील दलित साहित्याचा नवा प्रवाह अधोरेखित करते. प्रामुख्याने कथा-कविता व आत्मकथनातून आपल्या वास्तव जगण्याची अनुभूती दाहक, धगधगत्या शैलीतून आविष्कृत करत हा प्रवाह मराठी साहित्यात मिळाला. ल. सि. जाधवांचं साहित्य या प्रवाहात आपल्या वेगळ्या आणि स्वतंत्र ललित-दलित अशा संमिश्र शैलीतून आविष्कृत होऊन एक स्वतःचं खास अस्तित्व म्हणून वेगळेपण दर्शवतं. त्यांचं लेखन वयाच्या सत्तरीत लिहिलेलं असलं तरी ते वयोपरतवे परिपक्व, वैचारिक भूमिका व मनाची एक स्तब्धस्थिर अवस्था प्रकट करतं, असं जाणवतं. प्रस्तुत कादंबरीत दलित साहित्यिकाचं अस्वस्थ अंतरंग अत्यंत समर्थ शैलीतून हळुवारपणे उलगडत गेलं आहे, असं दिसतं.

तरल इंद्रिय संवेदना असोत किंवा मनातील कोमल आंदोलनं असोत, इथं पानोपानी त्यांचं आविष्कृत प्रतिबिंब विस्मयाचा अनुभव देत उमटत राहतं. खोल समजूतदारपणातून जाणवणारी नम्रता त्यांच्या ठायी भरून आहे.

हळुवार काव्यात्मकता या कादंबरीत अंगभूत आहे. ती कादंबरीभर जाणवत राहते. ल. सि. जाधवांचं लेखन नुकत्याच उगवलेल्या पानासारखं सतेज, कोवळं नावीन्य प्रकट करणारं आहे. दलित साहित्याच्या प्रवाहात ही कादंबरी नवं स्थान निर्माण तर करेलच; शिवाय मराठी साहित्यातही आपलं वेगळेपण सिद्ध करेल.

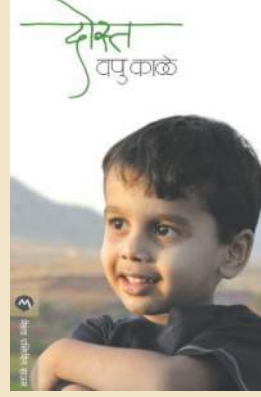
- डॉ. प्रा. राजेंद्र दास

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जुलै २०१९ | ९७

२२वी आवृत्ती

दोस्त वपु काळे

किंमत : १६०/- रु.

पोस्टेज : ५०/- रु.

© ई-बुक स्वरूपात उपलब्ध

‘दोस्त’ मध्ये विविध प्रकारच्या माणसांच्या कथा आहेत.

स्वतःचा, स्वतःच्या कुटुंबीयांचा स्वाभिमान जपणारी, कोत्या स्वभावाची, हट्टी, बेडकासारखे विशिष्ट आखलेले जग असणारी, परिस्थितीवर मात करणारी, तिला शरण जाणारी, चाकोरीबद्ध जीवनाविरुद्ध कंटाळून बंड करणारी... अशी ही माणसे आहेत.

या माणसांचे स्वभाव, त्यांची सुख-दुःखे, त्यांच्या समस्या, त्यांची स्वप्ने ही आपल्या आजूबाजूलाच आढळणारी आहेत. त्यांच्या आयुष्यात घडणारे प्रसंग आपल्या आयुष्यात कधीतरी घडलेले असतात किंवा इतरांच्या आयुष्यात त्याचे प्रतिबिंब बघितलेले असते आणि म्हणून ती माणसे आपली वाटतात.

छोट्याशा कथाबीजाचे फुलवत फुलवत भावस्पर्शी कथेत रूपांतर करण्याचे ‘वपु’चे कसब व सामर्थ्य, साध्या सोप्या संवादातून जीवनाचे एखादे तत्त्वज्ञान सांगण्याची त्यांची हातोटी, जीवनाकडे पाहण्याचा सकारात्मक दृष्टिकोन आपल्याला वेगळेच बळ देतो.

कथासंग्रहाला ज्या कथेचे नाव दिले आहे, त्या कथेत या सर्वांचा परमोच्च बिंदू गाठला गेला आहे.

मेहता पब्लिशिंग हाऊसमध्ये वाचनकट्ट्याचे आयोजन करण्यात आले होते. त्यावेळी उपस्थितांशी संवाद साधताना १) प्रणव आपटे २) जयंत काळे

वाचनकट्ट्यामध्ये 'मृत्युंजय' कादंबरीचे अभिवाचन करताना जयंत काळे आणि सविताताई देशपांडे.

Postal Reg. No. PCW/086/2018 – 2020

RNI. No. MAHMAR/2000/02739

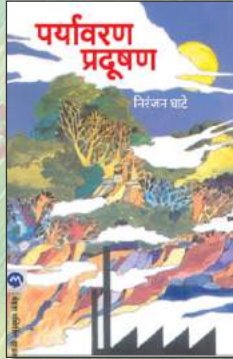
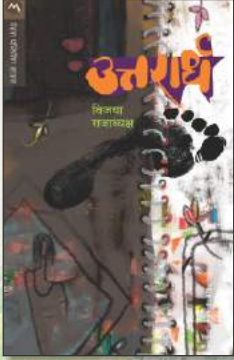
No. CSO/Pune City/SR/3/2018 - Date: 10/01/2018

Posting at BPC - Vishrambaug Wada, CSO, Pune - 411030.

Publication Date : 09/07/2019

Posting Date : 11/07/2019

आवर्जून वाचावे

मेहता मराठी ग्रंथजगत

१९४१, सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी, बाजीराव रोड,
टेलिफोन भवन समोर, पुणे-३०. फोन-०२० २४४७६९२४

प्रति,

_____

_____

_____

_____